

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA PEDAGOGIKY

SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA 1. STUPNI ZŠ
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marie Radičová

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: PhDr. Dagmar Šafránková, Phd.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. června 2022

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Dagmar Šafránkové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení při zpracování této diplomové práce.

OBSAH

Úvod.....	6
1 VYMEZENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	7
1.1 VYMEZENÍ POJMU SEX A SEXUALITA	7
1.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA	7
1.2.1 HISTORIE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	10
1.2.2 PŘÍSTUPY K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ.....	13
1.2.3 SOUČASNÉ POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	16
1.2.4 CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	18
1.2.5 ETICKÉ ZÁSADY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ.....	19
1.2.6 PRINCIPY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	20
1.3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PROSTŘEDÍ ŠKOLY.....	23
1.3.1 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	23
1.3.2 ORGANIZAČNÍ FORMY A METODY POUŽÍVANÉ V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ	25
1.3.2.1 <i>Dialogické metody</i>	27
1.3.2.2 <i>Problémové metody</i>	28
1.3.2.3 <i>Inscenační metody</i>	29
1.3.3 DIDAKTICKÉ POMŮCKY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ.....	30
1.4 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RODINĚ	31
2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	33
2.1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RVP ZV A ŠVP	33
2.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA U ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI	35
2.3 ROLE UČITELE PŘI VÝUCE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ	36
2.4 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ	38
2.5 ORGANIZAČNÍ FORMY A METODY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. ST. ZŠ.....	39
2.6 HODNOCENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ.....	42
2.7 DÍTĚ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU A JEHO VÝVOJ	43
2.7.1 FYZICKÝ VÝVOJ DÍTĚTĚ.....	44
2.7.2 EMOČNÍ VÝVOJ	45
2.7.3 SOCIÁLNÍ VZTAHY DÍTĚTE	46
2.8 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRO VÝZKUMNOU ČÁST.....	48
3 VÝZKUMNÁ SONDA DO PRAXE ZÁKLADNÍCH ŠKOL	49
3.1 CÍLE VÝZKUMU	49
3.2 METODIKA VÝZKUMNÉ SONDY	50
3.2.1 METODA ELEKTRONICKÉHO DOTAZNÍKU	50
3.2.2 METODA ROZHOVORU	51
3.3 PŘEDVÝKUM.....	52
3.4 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	53
3.5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ SONDY A JEJICH INTERPRETACE.....	54
3.5.1 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ZJIŠTĚNÝCH V ELEKTRONICKÉM DOTAZNÍKU	54
3.5.2 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ROZHOVORU	72
3.5.3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ROZHOVORU	72
3.5.4 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉ SONDY.....	76
3.6 ZÁVĚR VÝZKUMNÉ SONDY	79
ZÁVĚR	81
RESUMÉ.....	82
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	86

SEZNAM PŘÍLOH	87
---------------------	----

Úvod

Sex, sexualita a sexuální chování každodenně zasahují do našich životů. V dnešní moderní době se téma sex vyskytuje všude, najdeme ho v reklamách, na internetu, ve filmech nebo časopisech. Pro děti se stalo toto téma zcela dostupné. Informace, které se dostanou k dětem prostřednictvím internetu a médií, nejsou přiměřené k jejich věku. Proč bychom se měli vyhýbat se tomuto tématu ve škole? Je důležité, aby rodina a škola přistupovaly k sexuální výchově zodpovědně a mohly dětem objasnit nesrozumitelné nebo je varovat před nebezpečím a nástrahami, jako je pornografie, zneužívání aj. Pokud poskytneme dětem od útlého věku dostačující informace, můžeme předejít dezinformacím a předsudkům.

Děti potřebují účelnou sexuální výchovu. Většina rodičů zastává názor, že pokud se dítě na něco zeptá, rodiče mu odpoví. Nemusíme se bát, že s dítětem téma sexuality probíráme příliš brzy. Dítě dá samo najevo, co ho zajímá a co ne. Dítě si z našich informací vybere jen to, co je podstatné pro něj.

Toto téma diplomové práce jsem si vybrala proto, že mě osobně zajímá a považuji ho za velmi přínosné pro celkový rozvoj dětí. Přestože je výuka sexuální výchovy zařazena již od prvních tříd, většina pedagogů se tomuto tématu cíleně vyhýbá.

Cílem mé diplomové práce je zjistit, jakým způsobem je vyučována sexuální výchova na prvním stupni základní školy, konkrétně v Plzeňském kraji.

Teoretická část je zaměřena na definování pojmů sexuální výchovy, jaké jsou její motivy, cíle, historie sexuální výchově nejen u nás. Dále jsou v teoretické části uvedeny nejen obecné didaktické prostředky sexuální výchovy, ale také i na prvním stupni základní školy. V závěru teoretické části je charakterizováno dítě mladšího školního věku.

Následuje část praktická, v ní jsou zaznamenány výsledky výzkumné sondy. Pro naplnění obecného cíle byly zvoleny metoda elektronického dotazníku a rozhovoru.

1 VYMEZENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Jak už sám název napovídá, v této kapitole se zabývám sexuální výchovou z obecného pohledu. V této kapitole je vysvětleno, jaký je rozdíl mezi pojmy sex, sexualita sexuální výchova. Dalším tématem je historie, principy sexuální výchovy, její obecné cíle, přístupy k sexuální výchově a mnoho dalších.

1.1 VYMEZENÍ POJMU SEX A SEXUALITA

Pojem sex pochází z latinského slova „sexus“, což znamená pohlaví. Slovo sex se používá v hovorovém jazyce jako výraz pro erotiku, nebo v imitaci ne zcela přesného amerického použití „to have sex“ (mít pohlavní styk). Sex je zpravidla fyzický kontakt mezi lidmi spojený se sexuálním vzrušením, jehož cílem je uspokojení pudové potřeby člověka. Sex je základním nástrojem k zajištění reprodukce. Spočívá ve formě koitálního a nekoitálního styku muže a ženy, může mít i jinou podobu nebo jiné aktéry. (Kniha, 2014)

Oproti tomu je sexualita definována jako prvek lidské biologie, který primárně reprezentuje reprodukční účely anebo je na ni nahlíženo jako na zdroj příjemných pocitů. V tomto kontextu je možno vidět člověka jako tvora, který prochází stejnými mechanismy přírodního výběru jako všichni ostatní savci, avšak jeho sexualita je ve srovnání s jinými živočišnými druhy specifická. Zvláštnosti lidské sexuality se například projevují v tom, že žena má orgasmus nebo v tom, že člověk nemá období říje a je sexualizován po celý rok. (Kniha, 2014)

1.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

Je třeba si uvědomit, že sexuální výchova není jen výchovou k mezilidským vztahům, protože v tomto případě je kladen důraz jen na formování mezilidských vztahů. Než se začnou vztahy projevovat fyzicky sexuálním konáním, měly by se projevit ve sféře emoční a duchovní. Z tohoto hlediska sexuální výchova obsahuje zprostředkování vědomostí, orientaci v hodnotách a ovládání vlastního jednání. Prostřednictvím sexuálního uvědomění má připravit a přizpůsobit člověka k podřízení své sexuality pohlavní lásce a mravnímu rozhodování. (Rašková, 2007)

Sexuální výchova není proces samotného předávání poznatků z fyziologie a biologie člověka a jeho reprodukce. Pokud je výchova vnímána pouze jako proces předávání poznatků, pak pouze předává informace hlavně prostřednictvím slovního poučení, například o sexu, pohlavních orgánech, rozmnožování, těhotenství a podobně. (Rašková, 2007)

Hlavní motiv pro zavedení sexuální výchovy na školách spočívá především v potřebě usměrňovat sexuální pud člověka a podílet se na utváření postojů, hodnot a vztahů v lidské sexualitě. Zároveň lze na sexuální výchovu nahlížet jako na praktickou přípravu pro reálný život, ve kterém bude docházet k uplatnění předaných poznatků. (Šulová, 2010).

Na základě pudu má člověk potřebu naplňovat svůj sexuální potřeby, to může činit různými způsoby například onanií, pettingem (neckingem) a pohlavním stykem. Tyto způsoby se podílejí na uspokojení potřeby jedince a ovlivňují tím jeho sexuální chování. Sexuální výchova dokáže regulovat a posilovat psychické a etické faktory a tím ovlivňovat sexuální výchovu jedince (Janiš, 2007).

„Sexuální výchova působí vždy jako kultivátor významných a determinujících bazálních motivů lidského jedince.“ Sexuální výchova by měla tudíž plnit i funkci poradenskou. (Janiš, 2007).

Dle Šulové je sexuální výchova prevencí sociální patologie. Dospívající jedinci se snaží orientovat ve vlastní sexualitě a lze předpokládat, že toto vymezení souvisí s obecnou sociální rolí, proto se sexuální výchova podílí na nepřímém vlivu na výskyt sociálně patologických jevů u dospívajících. (Šulová, a kol., 2011)

V širším slova smyslu může být sexuální výchova chápána jako jednu z nedílných složek globální výchovy. V užším smyslu jako samostatný předmět. V nejšířším smyslu může být sexuální výchova považována za cílevědomé působení na lidskou sexualitu, kterou lze pozitivně ovlivnit výchovou (Janiš, 2007).

Na sexuální výchovu je nahlíženo v širších souvislostech. Jedině sexuální výchova jako komplexní výchova zahrnuje kromě předávání formací i postoje k sexuální morálce a podporu osobní autonomie. Vštěpuje dítěti morální principy, formuje jeho jednání a postoje k sexuální problematice, rozvíjí citovou oblast v návaznosti na jeho budoucí sexuální touhy a potřeby. Dále zahrnuje i postoje k sexuální morálce, podporuje osobnostní autonomii a učí schopnosti uspokojit sexuální potřeby. (Rašková, 2007)

Podle Täubnera (1996) je působení sexuální výchovy záměrné a cílevědomé ve vztahu mezi vychovatelem a chovancem. Obsahem sexuální výchovy jsou přiměřené poznatky z lidské sexuality, zdraví, z oblasti partnerských vztahů, z manželství a rodičovství a také správné společenské a emocionální postoje. Důležitou součástí je sexuální výchovy jsou návyky, chování a dovednosti, které jsou důležité pro budoucí navazování a fungování partnerských vztahů.

Sexuální výchova je určena pro současný i budoucí život dítěte, jehož cílem by měl být spokojený život, a to v oblasti partnerské, manželské i rodičovské. Sexuální výchova má mít na dítě pozitivní vliv.

I přes to, že jsou informace o sexu, antikoncepci, vztazích a sexualitě dostupné v různých médiích (internet, televize atd.), má sexuální výchova své místo ve vzdělávání. Šilerová (2003) uvádí hlavní argumenty zavedení sexuální výchovy do škol:

- **Vytvoření přirozeného vztahu k lidskému tělu a sexualitě**

Vztah člověka k sexualitě se odvíjí od vztahu k vlastnímu tělu. Pokud jedinci dostávají informace o anatomii a fyziologii lidského těla, přijímají vlastní tělesnost a přirozenost. Pokud se jedinec setká s pruderií v této oblasti, může to mít za následkem pocit studu a viny z vlastního těla.

- **Prevence sexuálního zneužívání dětí a dospívajících**

Traumata ze zneužívání přetrvávají až do dospělosti někdy jsou až celoživotní. Ovlivňují nejen vztah jedince k sexualitě, ale i jeho celkový psychický stav, proto by se s prevencí sexuálního zneužívání mělo začít co nejdříve, aby mohlo dítě či dospívající sexuální zneužití identifikovat. Dítě či dospívající by sexuální zneužívání mělo umět rozpoznat a mělo by znát, jak se v této situaci zachovat.

- **Zodpovědné sexuální chování**

Díky sexuální osvětě a rozšíření spolehlivé antikoncepce klesl počet těhotných nezletilých dívek. I přes pozitivní změny, je stále důležité poskytovat dospívajícím informace o antikoncepci. (Šilerová, 2003)

Sexuální výchova by měla vybavit jedince dovednostmi pro rozhovory o sexualitě. Využití rozhovorů neslouží pouze k sdělení důležitých informací o sexualitě nebo antikoncepci, ale také ovlivňují partnerské vztahy. Pokud si partneři budou sdělovat své pocity a potřeby, mají poté spokojenější sexuální život. (Šilerová, 2003)

- **Spojení sexuality s láskou**

Lidská sexualita by neměla být závislá pouze na fyzickém pocitu, je třeba ukázat i citovou stránku partnerského vztahu. Sexuální výchova je orientovaná na vytváření postojů a názorů, vede mladé lidi k propojení sexuality a lásky. (Šilerová, 2003)

- **Orientace v množství informací o sexualitě**

Media dnešní doby jsou plná sexuálních symbolů. Některé mohou vytvářet nereálné představy o lidské sexualitě. Důležitou roli zde hraje opět sexuální výchova, která uvádí nepravdivé informace na pravou míru. Dětem a dospívajícím pomáhá orientovat se v informacích a jak s nimi pracovat. (Šilerová, 2003)

- **Omezení vlivu vrstevníků**

Kamarádi a spolužáci představují vítaný zdroj informací z oblasti sexuality, ale jejich informace mohou být zkreslené nebo nespolehlivé. Dochází k zveličování prožitků a zkušeností a šíření nepravdivých informací. Sexuální výchova uvádí informace na pravou míru a pomáhá s utvářením vlastního názoru na sexualitu. (Šilerová, 2003)

Jako další argument lze použít i skutečnost, že se posouvá začátek sexuálního života, proto je důležité zařadit sexuální výchovu do vzdělávání co nejdříve.

Argumentů k zavedení sexuální výchovy existuje mnoho a jejich včasné uvědomění vede k správnému formování realizace sexuální výchovy.

1.2.1 HISTORIE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

V průběhu staletí byla témata týkající se lidské sexuality tabuizována. Podle Janiše a Markové (2007) lze najít ucelený záměr sexuální výchovy už na konci 18. století. V tomto období dochází k pozvolnému odtajňování tématu lidské sexuality. Otevřený přístup k lidské sexualitě byl nejčastěji zaznamenán v Německu a Švýcarsku, v nichž se otázky sexuality řešily napřímo. I přesto se společnost stavěla k sexuální výchově restriktivním způsobem. Potvrdilo se to netradičními koncepcemi S. Freuda z roku 1966, z nichž restriktivní společnost, a hlavně její restriktivní normy mají vliv na chování člověka v nejširším smyslu slova. (Täubner, 2018)

Sexuální výchova je vyučována v některých zemích Evropy již více než půl století. Za průkopníka je považováno Švédsko, kde byl předmět sexuální výchova oficiálně zařazen do vzdělávacího procesu již v roce 1955. Na něj navázaly v průběhu 70. – 80. let 20. století ostatní Skandinávské země a další země západní Evropy například Německo (1968), Rakousko (1970), Nizozemsko (1970) a Švýcarsko (1970). Vytvoření systému, materiálů, pomůcek, příruček a dotvoření integrace do kurikula trvalo ještě řadu let (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010).

Podle Šulové (2001) je Česká republika považována za jednoho z průkopníků sexuální výchovy, výchovy k manželství a rodičovství i ve výchově k zdravým partnerským vztahům.

Sexuální výchova v průběhu 20. století prošla mnoha změnami například hledání vhodného názvu. Jako první se v českém školství prosadila v první polovině 20. století tzv. výchova pohlavní, která necílila na všechny věkové stupně dnešní primární školy, ale pouze na žáky od dvanácti let. Žáci měli být poučeni o rozdílech mezi mužem a ženou a seznámit se s anatomii pohlavního ústrojí a jak o něj pečovat. V tomto období měli na starost pohlavní výchovu lékaři, kteří ji přednášeli na požádání chlapcům i dívkám, kteří se ji učili odděleně. Lidé dospívali k názoru, že zamlžování a utajování informací vede k tomu, že děti získávají mylné a nejasné informace z pohlavní výchovy nevhodnou cestou (Rašková, 2008).

Na začátku 60. let 20. století obdržely devítileté školy pokyn od ministerstva školství k realizaci tzv. výchovy k rodičovství (Svobodová, a kol., 1977). Autoři doplňují, že podle tohoto nařízení měly školy během šedesátých let spolupracovat se zdravotníky, kteří měli pro žáky pořádat přednášky a besedy. Obsah přednášek pojednával o anatomii, fyziologii a hygieně, stejně jako tomu bylo v prvním polovině 20. století. Tento pokyn z ministerstva nebyl dostatečně známý, a tak nebyl v praxi respektován. (Svobodová, a kol. 1977)

Během 70. let 20. století se zvýšil zájem o sexuální výchovu, který přispěl k zamyšlení i nad její záměr, vyšlo rozhodnutí o vypracování zásad výchovy k rodičovství pro oba stupně základní školy. Roku 1970 došlo k zvedení *Koncepce výchovy k rodičovství na Základní devítileté škole (ZDŠ)*. Změny, které vzešly z koncepce, se týkaly zejména obsahu výchovy k rodičovství. Tyto změny se promítly do využití forem a metod výuky, změnila se i věková hranice žáků. Poprvé se týkala i dětí mladšího školního věku (Rašková, 2008). Sexuální výchova se rozdělovala do tří etap. První stupeň ZDŠ (1. - 5. ročník) spadal do první etapy výchovy k rodičovství, druhou etapu tvořil 6. – 7. ročník a poslední třetí etapu tvořil 8. – 9. ročník. (Svobodová, a kol., 1977). Zpracovaná metodika byla obohacena o význam a funkce rodiny, o vytváření správných vztahů mezi členy rodiny, o seznámení s tělesným a duševním vývojem v době a o sexuální problematiku (Janiš, 2007). I přesto do učebních osnov prvního stupně základní devítileté školy nebyla zařazena v konkrétní podobě. Ředitelé byli vyzýváni, aby ji zařazovali do osnov, ale vše zůstávalo v kompetenci učitele. Pokud ji učitel zařadil, musela být vyučována tzv. koedukací (oddělená výuka

chlapců a děvčat) a spoluprací s rodinou, která zaujímala prioritní postavení (Rašková, 2008).

Následovaly 80. léta, která znamenala pro vývoj sexuální výchovy opět období stagnace v primárním školství. Nedocházelo k výrazným koncepčním a obsahovým změnám. Jediné změny se dočkal jen název. Vznikla tzv. výchova k manželství a rodičovství. I nadále je výchova učena formou koedukace (Rašková, 2008).

Změnu postoje k sexuální problematice vznikl až koncem 80. let, kdy podnětem bylo vypuknutí epidemie HIV/AIDS. V tuto dobu začali lidé hovořit o otázkách sexuality. Byly provedeny výzkumy zaměřené na prevenci pohlavně přenosných nemocí (Weiss, 2001).

Důležitým mezníkem pro sexuální výchovu na prvním stupni byla první polovina 90. let 20. století. Nejvíce k tomu přispěli autoři Mellan a Brzek, kteří se inspirovali tzv. *Minnesotskou rukověťí* (Guidelines for Comprehensive Sexuality Education od vydavatele SIECUS – Sex Information and Education Council of U.S. 1991), kterou přeložili do češtiny a vytvořili přehled k obsahu rodinné a sexuální výchovy (Mellan, a kol., 1994). Tento dokument představili jako tzv. teze soustavní sexuální výchovy, která představuje celistvě pojatou sexuální výchovu. Sexuální výchova by podle nich měla zahrnovat nejen základní biologické informace (anatomie, fyziologie, hygiena atd.), ale současně by měla utvářet i osobnost dítěte. Mellan a Brzek jsou doposud jediní autoři, kteří veřejně představili vypracovaný soubor témat týkající se sexuální výchovy na obou stupních základní školy. Témata jsou rozdělena do tří stupňů. Jádro výuky na prvním stupni primární školy spočívá v ovládnutí sexuálního slovníku, zbavení vulgarismů, zvládnutí základů anatomie a fyziologie puberty a reprodukční funkce. Tato témata jsou uváděna jako první, aby žákům byla v pozdějším věku srozumitelná regulace počětí. Teze jsou podle nich rozpracovány v šesti okruzích: Člověk, Vztahy mezi lidmi, Osobní dovednosti, Sexuální chování, Sex a zdraví a Sex a kultura. Dohromady okruhy tvoří třicet šest základních témat. Täubner (1996) připomíná, že okruhy nejsou závaznou osnovou, ale pouze nabídkou pro učitele, kteří vyučují sexuální výchovu. Některá témata nejsou navržena na celou vyučovací jednotku, u některých autoři uvádějí, že stačí zmínka v rozsahu zmíněné teze.

Teprve až druhé polovině 90. let 20. století došlo ke změně nejen názvu výchovy, ale i k důležitým koncepčním změnám, které vedly k zařazení rodinné a sexuální výchovy do primárního školství. Stala se tak součástí výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu,

měla být realizována již od prvního ročníku základní školy. (Rašková, 2008). Náplň výchovy ke zdraví v primární škole je sepsána v *Standardu základního vzdělávání* (1996) do okruhů zaměřující se na zdraví, nemoc, denní režim, osobní hygienu, první pomoc, výživu a zdraví, návykové látky a zdraví, prevenci zneužívání návykových látek, osobní bezpečí, základy rodinné a sexuální výchovy. Pro všechny okruhy byly stanoveny specifické cíle a okruhy kmenového učiva. (Rašková, 2008)

Základy rodinné a sexuální výchovy byly schváleny a vymezeny pomocí osnov ke každému ze tří vzdělávacích programů – obecná škola, základní škola, národní škola. (Rašková, 2008)

Přijetím uvedených školských programů vstoupila do primárního vzdělávání rodinná a sexuální výchova, stala se tak součástí výuky. Před koncem 20. století byla vytvořena pro první stupeň smysluplná koncepce sexuální výchovy, která se uzavřela ve školním roce 2006/2007, a stala se základem pro koncipování sexuální výchovy v následujícím novodobém období. (Rašková, 2008)

1.2.2 PŘÍSTUPY K SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Počátkem 90. let se projevila snaha řešit situaci v oblasti sexuální výchovy systémově. Podpořila to nejen společenská situace přinášející politické změny, důsledné prosazování lidských práv a hrozba patologických projevů v chování dospívající populace (šikana, drogy, nárůst agresivity atd.) (Šulová, 2001). Šulová (2001) dělí vzniklé koncepce na tři skupiny:

- zdůrazňující medicínský přístup,
- zdůrazňující pedagogický přístup,
- zdůrazňující psychologický přístup.

Medicínský přístup

K medicínskému přístupu řadíme koncepci Rabocha, který člení sexuální výchovu do tří věkových kategorií (7 – 10 let, 11 – 13 let, 14 – 16 let). Tato koncepce se liší posunem k nižší věkové kategorii při sdělování určitých témat, ta mohou být sdělována obsažněji a pravdivě. Raboch ve své koncepci neuvádí, kdo bude témata sexuální výchovy sdělovat, nebo v jakých předmětech by měla být vyučována. (Šulová, 2001)

Šulová (2001) uvádí jako další autorku medicínského přístupu Pondělíčkovou-Mašlovou, která člení výuku sexuální výchovy do tří věkových kategorií. Do první

kategorie zařazuje autorka 1. – 4. ročník, kde by obsahem výuky měla být témata „*Rozdíly mezi pohlavími, Komu se rodí dítě, Každý člověk má otce a matku, Nebezpečí od falešných přátel*“. Další věkovou kategorií je 5. – 6. ročník. V těchto ročnících by měla být vyučována témata „*Stavba a funkce pohlavních orgánů, Menstruace a poluce, Oplodnění, těhotenství, porod, Některé tělesné a duševní projevy dospívání včetně masturbace*.“ Do poslední kategorií zařadila autorka 7. – 8. ročník, v jejichž obsahu učiva jsou témata „*Tělesné a duševní projevy dospělosti, Přátelství, Chování muže a ženy k sobě, Pohlavní pud a důvody pohlavní zdrženlivosti, Antikoncepce, Sexualita a alkohol*.“

Výše uvedené koncepce slouží jen jako motivy témat a cíleně se zaměřují na biologický aspekt lidské sexuality, proto jsou pro pedagogy nedostačující.

Dalšími autory, kteří se s touto problematikou vyrovnávají obdobně ale podrobněji, jsou J. Mellan a A. Brzek. V roce 1994 se nechávají inspirovat „*Guidelines for Comprehensive Sexuality Educatio*“, je známa pod jako tzv. Minnesotské teze. J. Mellan a A. Brzek je přizpůsobily našim sociokulturním podmínkám. (in: Šulová, 2001) Zpracovali šest tematických okruhů. Prvním okruhem je téma „*Člověk*“, do něhož patří například terminologie a fyziologie pohlavních orgánů, rozmnožování, pohlavní styk, hodnota člověka, láska. Dalším okruhem jsou „*Vztahy mezi lidmi*“. Do toho tématu lze zařadit například rodinu, výchovu dítěte, kamarádství a přátelství, manželství a trvalé soužití, dítě mimo manželství. Třetím okruhem je téma nazvané „*Osobní dovednost*“, do něhož lze zařadit témata například morální zásady, hodnotové systémy, řešení problémů, tolerance, agresivita, práva dítěte. Další okruh nese název „*Sexuální chování*“, lze do něj zařadit například sexualita v průběhu života, dotyky, pohlavní styky, projevy sexuality v průběhu života, pohlavní zdrženlivost, sexuální dysfunkce. Pátým okruhem je téma „*Sex a zdraví*“, do něj lze řadit témata například antikoncepce, potrat, pohlavně přenosné nemoci, HIV/AIDS, způsoby přenosu a ochrana, zneužití dítěte, svěřování se, umění ochrany. Posledním téma se nazývá „*Sex a kultura*“, do něhož zařadili například sexualita a společnost, normy v sexu, sexualita a zákon, předsudky a diskriminace, světové názory a právo na svůj život, náboženství a sexualita, sexualita a umění, sexualita a sdělovací prostředky, obchod a sexualita.

Jejich koncepce klade důraz na psychosociální aspekty sexuality, na otázky formování osobnosti, názorovou orientaci, na motivaci k zodpovědnému sexuálnímu chování.

Pedagogický přístup

Za pedagogickou koncepcí lze považovat koncepci Kopřivy, která vychází z holistického, celostního přístupu ke zdraví. Autor Kopřiva si byl vědom souvislosti mezi zdravím tělesným, duševním, duchovním a sociálním. V koncepci si kladl za cíl vytvořit pro výchovu a vzdělání vhodný rámec, v němž by se spojovalo vše, co víme o zdraví i o učení. Kopřivova koncepce nabízí přehled témat, které člení do pěti oblastí:

- Já a moje zdraví,
- Zdravé mezilidské vztahy,
- Ochrana přírody,
- Pěstování aktivních občanských postojů,
- Zájem o závažné otázky současného života.

Výuce sexuální výchově se věnuje oblast *Já a moje zdraví* a *Zdravé mezilidské vztahy*. Tato koncepce předpokládá specifickou přípravu vyučujících, která nespočívá pouze ve znalostní rovině, ale požaduje čas i prostředky na výuku. (Kopřiva in: Šulová, 2001)

Psychologický přístup

Za psychologickou koncepcí je považován přístup L. Šulové (1995). Obsahem koncepce je umožnit žákům každoroční čtyř dvouhodinová témata v rámci jejich povinné výuky. V rámci výuky získají žáci základní znalosti z oblasti rodiny, partnerských vztahů, rodičovství a sociální patologie. Nezapomíná ani na témata anatomicko-fyziologická nebo na tzv. medicínské okruhy (porod, interrupce, sexuální deviace, početí a prenatální vývoj). Zaměřovala se i na otázky tehdejší doby:

- Kdo je garantem sexuální výchovy – škola nebo rodina?
- Je tato výchova ve škole povinná?
- Kdo ve škole sexuální výchovu zajišťuje – každý učitel v rámci svého předmětu, pedagog se speciální aprobační nebo externista z různých oblastí praxe?
- Má být toto vyučování v rámci jiných předmětů nebo se má jednat o samostatný předmět?

Věnuje se také otázce, jak žákům předávat potřebné znalosti, aby byla oslovena osobnostní složka postojová a nikoli jen znalostní. Autorka volí formu sebezkušenostní, interakční, zážitkovou, která je vhodnější než klasická přednášková forma. Další otázka, která je řešena v její koncepci, je otázka spojená přípravou lektorů na tento typ výuky. (Šulová, 2001)

1.2.3 SOUČASNÉ POJETÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

V současné společnosti se názory na sexuální výchovu velmi rozcházejí. Sexuologové se shodují na tom, že realizace sexuální výchovy zasahuje do všech oblastí lidského života. Měla by začínat již v útlém dětství v rodině, poté by měla pokračovat v mateřské školce, na základní škole až do dospělosti jedince (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010). Většinou mají rodiče zkreslenou představu o tom, co to sexuální výchova je i co je její náplní. Představují si většinou fyziologickou, biologickou a reprodukční oblast sexuální výchovy, a proto ji odmítají. Rašková (2007) ale namítá, že i mimo předávání informací, zahrnuje sexuální výchova postoj k sexuální morálce a podporuje osobní autonomii.

Sexuální výchova patří mezi nepostradatelnou součást edukačního procesu žáků mladšího školního věku (Rašková, 2008). Není realizována jako samostatný předmět, ale je součástí komplexní výchovy mající interdisciplinární charakter, proto je součástí výchovy ke zdraví na druhém stupni, na prvním stupni je součástí prvouky, přírodovědy nebo vlastivědy. Jde tedy o dlouhodobé, záměrné, cílevědomé a systematické působení na dítě, které pomáhá rozvíjet pozitivní lidské citění a mezilidské vztahy, ale také formuje jeho osobnost v otázkách rodiny a lidské sexuality (Rašková, 2007).

V minulosti se nahlíželo na sexuální výchovu z různých hledisek. Jedno z hledisek kladlo důraz na formování mezilidských vztahů. Další hledisko upřednostňuje poskytování informací o fyziologii a biologii člověka a jeho reprodukci tzn. informace o sexu, pohlavních orgánech, rozmnožování, těhotenství aj.. Dnes je sexuální výchova pojímána v širších souvislostech tzv. komplexně (Rašková, 2008). Blíže je představena v níže uvedených dovednostech.

„Jedině sexuální výchova jako výchova komplexní zahrnuje vedle předání informací i postoje k sexuální morálce a podporu osobnostní autonomie. Komplexní sexuální výchova vštěpuje dítěti morální principy, formuje jeho jednání a postoje k sexuální problematice,

rozvíjí citovou oblast v návaznosti na jeho budoucí sexuální touhy a potřeb“ (Rašková, 2007).

„Sexuální výchova – záměrná, plánovitá a dlouhodobá činnost vychovatele (učitel, rodič, vychovatel) vůči vychovávanému a v součinnosti s ním, ve které vychovávaný získává subjektivně i společensky žádoucí vědomosti, postoje a chování z nejširší oblasti sexuálního chování. Sexuální výchova současně pedagogicky kultivuje i dispoziční sexuální chování“ (Täubner, 1998).

Motivy k zavedení sexuální výchovy spočívají především v potřebě usměrňovat sexuální pud člověka a podílet se na utváření postojů, hodnot a vztahů v lidské sexualitě. Jmenovaní autoři se na těchto motivech shodují.

Každá společnost si vytvořila mravní kodex, který se vztahuje k různým projevům lidské sexuality (Janiš, 2007).

Zároveň lze na sexuální výchovu nahlížet jako na praktickou přípravu pro reálný život, ve které bude docházet k uplatnění předaných poznatků. (Šulová, 2010).

Na základě pudu má člověk potřebu naplňovat svůj sexuální potřeby, to může učinit různými způsoby například onanií, pettingem (neckingem) a pohlavním stykem. Tyto způsoby se podílejí na uspokojení potřeby jedince a ovlivňují tím jeho sexuální chování. Sexuální výchova dokáže regulovat i posilovat psychické a etické faktory, tím ovlivňovat sexuální výchovu jedince (Janiš, 2007).

„Sexuální výchova působí vždy jako kultivátor významných a determinujících bazálních motivů lidského jedince.“ Sexuální výchova by měla plnit i funkci poradenskou. (Janiš, 2007).

Dle Šulové je sexuální výchova prevencí sociální patologie. Dospívající jedinci se snaží zorientovat ve vlastní sexualitě a lze předpokládat, že toto vymezení souvisí s obecnou sociální rolí, proto se sexuální výchova podílí na nepřímém vlivu na výskyt sociálně patologických jevů u dospívajících (Šulová, a kol., 2011).

V širším slova smyslu lze sexuální výchovu chápat jako jednu z nedílných složek globální výchovy. V užším smyslu jako samostatný předmět. V nejširším smyslu můžeme sexuální výchovu považovat za cílevědomé působení na lidskou sexualitu, kterou lze pozitivně ovlivnit výchovou (Janiš, 2007).

1.2.4 CÍLE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Cíle sexuální výchovy úzce souvisí s její definicí. Uvedené cíle dle Zvěřiny (2003) se zaměřují na široký obsah témat, která může sexuální výchova poskytnout (Zvěřina, 2003).

1. Předat dětem znalosti o anatomii, fyziologii, psychologii a etice sexuality v sociálních vztazích, tak aby jedinec mohl ve své sexuální praxi být veden racionálními motivy a aby byl ochráněn před škodlivými vlivy mýtů a předsudků.
2. Poskytnout předpoklady k tomu, aby si každý jedinec mohl vytvořit vlastní hodnotové schéma a zodpovědně usměřňovat vlastní život.
3. Vycházet je třeba z toho, že sexualita je nedílnou součástí lidského života, že je těsně spjata s vývojem lidstva, s tradicí a že je součástí partnerských vztahů a společenské struktury.
4. Při sexuální výchově je třeba respektovat obrovskou složitost a pestrost různých stanovisek.

Stejný názor má i Šulová. Šulová klasifikuje cíle do tří rovin. V první rovině lze nahlédnout na cíl kognitivní, kterým předáváme poznatky ze sexuality. Dalším je emocionální a postojevý cíl zaměřující se na vytváření postojů a hodnot v oblasti sexuality. Třetí významnou rovinou je cíl spojený s činnostmi a dovednostmi, které se zaměřují na vytváření přijatelných způsobů chování a reakcí v této oblasti. (Šulová, 2010)

Ve vymezení cílů obou autorů se opakují témata znalostí a postojů. Jediným cílem není pouze získání informací v oblasti sexuality, ale rovina rozvoje osobnosti jedince, která nedílnou součástí sexuální výchovy. (Šulová, 2010)

Uzel či Bianchi zdůrazňují, že cílem je především reprodukční zdraví. Bianchi rozdělil reprodukční zdraví na primární sexuální zdraví, kam můžeme zařadit například: reprodukce, infekce HIV, pohlavně přenosné choroby, nechtěné těhotenství a sexuální násilí. Druhá část cíle pojednává o sekundárním reprodukčním zdraví, kam řadíme sexuální spokojenost, citovou vyrovnanost, rozvoj osobnosti, sexuální identitu apod. (in: Šulová, 2010).

Dalším autorem, který zpracoval cíle sexuální výchovy, je německý pedagog Seilert. Stejně jako předchozí autoři mluví o postojích, normách a aktuálních informací k tématu lidské sexuality. Na rozdíl od ostatních autorů zmiňuje ochranu před mýty a tabulaci v oblasti lidské sexuality. (in:Šulová, 2010)

Vránová (2010) zprostředkovala cíle Světové zdravotnické organizace, které uvádí v jedné ze svých publikací pro prevenci pohlavních chorob a HIV/AIDS v roce 1992. Cíle vychází z definice sexuálního zdraví: „*Sexuální zdraví představuje souhrn tělesných, citových, rozumových a společenských stránek člověka jako sexuální bytosti, které obohacuje osobnost, zlepšuje vztahy k lidem a rozvíjí schopnost lásky.*“ Dle jejího názoru to jsou například sebekontrola v pohlavní sféře, příprava na život v páru, mít povědomí o tom, co je sexuální chování a na něj reagovat, poskytnout nezúžený pohled o biologických a psychologických předpokladech manželské lásky, zdůraznit, že žena je pohlavním životem a jeho důsledky více ohrožena než muž, ukázat, že na vzhledu jedinec nezáleží, důležitá je hodnota člověka.

1.2.5 ETICKÉ ZÁSADY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Etické zásady otevřené sexuální výchovy zdůrazňují jednu důležitou složku sexuální výchovy a tou je etika. Jediný autor, který tuto problematiku uceleně zpracoval, je Zvěřina (2003). Dodržování těchto zásad je základním přístupem k sexuální výchově.

1. Nikdo nesmí jinou osobu využívat pro své uspokojení.
2. Osobní svoboda jedince je porušována, pokud dochází k psychickému a fyzickému nátlaku nebo agresii.
3. Sexualita v partnerském vztahu je mnohem přínosnější než příležitostný sex.
4. Většina lidí pozitivně hodnotí partnerskou věrnost a škola hodnocení podporuje.
5. Úplné odmítání sexu, prostřednictvím slov i obrazu je kulturní artefakt. Naproti tomu je třeba odmítat dehumanizaci, přítomnou v pornografii.
6. Muži a ženy jsou v sexuální morálce rovnocenní.
7. Je třeba usilovat o změnu tradičních sexuálních rolí, protože mají negativní vliv na sexuální partnerské vztahy.
8. V sexuálních vztazích je třeba odmítat rasovou diskriminaci.
9. Škola má uvědoměle napomáhat zlepšení pozice homosexuálů ve společnosti.
10. Sexuální vztahy existují i mezi tělesně a mentálně postiženými lidmi, mezi vězni, vojáky základní služby apod.

-
11. Sexuální liberalizace má své hranice. Není možné tolerovat sexuální projevy, které útočí na jiné lidi a zneužívají je.

Upraveno podle Zvěřiny (2003)

Etika je důležitou součástí lidského života, proto bychom na ní neměli zapomínat ani během sexuální výchovy. Některé zásady by se měly dodržovat i v reálném životě. I učitel sexuální výchovy by měl dodržovat etické zásady. Pokud je nedodržuje, neměl by ji učit.

1.2.6 PRINCIPY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Podle Janiše a Täubnera (1999) jsou principy a výsledkem současné úrovně vědeckého poznání a vyjadřují společenskou a historickou zkušenost. Jejich respektování a aplikování slouží k zvýšení efektivity ve výchově. Principy vycházejí z pedagogických zásad a propojují výchovu a výuku.

Princip spolupráce rodičů a školy

Rodič musí být informován o účasti dítěte na sexuální výchově. Škola by měla respektovat možné alternativní postoje rodičů k sexuální výchově. Primárním prostředím, kde se realizuje sexuální výchova, je stále rodina. V případě, že rodič nesouhlasí s účastí dítěte na některém z tématu školní sexuální výchovy, může požádat o individuální přístup k jejich dítěti nebo o alternativní možnost. Pokud škola vyhoví požadavku rodičů, zredukuje obsah výchovy pro dané dítě jen na všeobecné znalosti, které jsou součástí základního vzdělávání (rozmnožovací orgány, vývoje jedinců, pohlavně přenosné choroby apod.).

Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte

Sexuální výchova je jednou ze složek globální výchovy, proto by se měla promítat i do jiných předmětů. Témata sexuální výchovy jsou různorodá a některá obsahově zapadají do kurikula jiných předmětů, proto je logické vyučovat témata v souvislostech s celou učební látkou. Sexuální výchova probíhá neustále v různých formách a je součástí výchovných postupů učitele. Každý učitel vyjadřuje své postoje k tématům sexuální výchovy (manželství, mateřství, mezilidské vztahy apod.) během výchovně vzdělávacího působení, ačkoliv jde o nezáměrné působení.

Princip vědeckosti v sexuální výchově

Informace, které učitel žákovi zprostředkovává, musí odpovídat současným vědeckým poznatkům. Tyto poznatky musí být transformovány tak, aby byly pro děti srozumitelné a

pochopitelné. Učitel používá vhodné termíny, metody a didaktické pomůcky při realizaci sexuální výchovy.

Součástí principu je i pedagogická a psychologická vzdělanost, která se projevuje ve výchovně vzdělávacím působení v sexuální výchově.

Princip důvěry

Pedagog musí vytvořit ve třídě klima, která navozuje pocity bezpečí a důvěry. Navození tohoto klimatu zajišťuje odbourání studu, který může vzniknout při probírání intimních témat. Pedagog by neměl ponižovat ani zesměšňovat názory, postoje a vědomosti dítěte.

Princip koedukace v sexuální výchově

Chlapcům a dívkám by měly být předávány stejné informace, proto může být sexuální výchova realizována v heterogenních skupinách. Pouze některá témata by mohla být realizována odděleně například onanie. Po oddělení pohlaví vzniká větší prostor pro intimní dotazy dětí. Koedukovaná sexuální výchova umožňuje výcvik dovedností asertivních a mravních. Učitel nesmí zapomínat, že se jedná o výchovu k budoucímu partnerskému životu, a rozdělovat skupinu na chlapce a dívky by bylo považováno za kontraproduktivní.

Princip etičnosti v sexuální výchově

Sexuální výchova je nejdůležitější oblastí k dosažení mravního ideálu v oblasti lidské sexuality. Na základě principu je bazální sexuální potřeba a motiv kultivován pro individuální společenskou akceptaci, aniž by jedinec cítil nátlak nebo aby se jedinec cítil omezen. Tento princip vyvažuje biologicko – sexuologickou sféru se zaměřením na etickou, pedagogickou a psychologickou sféru.

Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem

Žák by měl být chápán jako spolutvůrce sexuální výchovy, pedagog by měl používat vhodné aktivizační metody, které jsou pro výuku sexuální výchovy vhodné a může se na nich podílet i žák. Tento princip je významný při vytváření postojů a hodnot žáka k jednotlivým oblastem a tématům.

Princip komplexnosti a harmonie v sexuální výchově

Tento princip se zaměřuje na rozvíjení všech oblastí sexuální výchovy najednou. Témata by měla být v harmonii. Jednotlivá témata by se měla spirálovitě rozvíjet se stoupajícím věkem žáka. Samozřejmě je brán ohled na biologické, sociální a psychické zrání.

Princip osobnosti sexuálního pedagoga

Každá škola musí mít učitele odpovědného za sexuální výchovu. Sexuální pedagog má funkci poradenskou a konzultační. Měl by mít odpovídající vzdělání a disponovat potřebnými dovednostmi. Pokud se sexuální výchova nevyučuje jako samostatný předmět, ale je rozložena do několika disciplín, musí být jmenován odpovědný učitel, který koriguje sexuální výchovu v jednotlivých disciplínách.

Princip přiměřenosti v sexuální výchově

Tento princip je velice známý. Jedná se o specifický výraz, který se prolíná v různých oblastech. Přiměřenost je chápána v biologické, psychické a sociální zralosti žáka. Pedagog musí využít přiměřené metody a prostředky pro sexuální výchovu a musí přiměřenost respektovat i vytváření cíle a obsahu sexuální výchovy.

Při širším prozkoumání principů sexuální výchovy lze najít i další principy. Podle Janiše (1997) je třeba zmínit:

Princip historičnosti

Sexuální výchova je přirozený produkt historického vývoje, prolíná se tedy celými dějinami lidstva.

Princip interdisciplinárního přístupu

Lidská sexualita určuje činnosti některých sfér lidské sexuality, proto pro sexualitu vyplývá nutnost nahlížení z různých pohledů. Poznatky o lidské sexualitě se prolínají do celé řady vědeckých disciplín a jsou základem pro formulování požadavků interdisciplinárního přístupu v různých předmětech.

Princip alternativy

V školních podmínkách chybí alternativa sexuální výchovy. Vhodné je, aby pro žáky existovala alespoň jedna alternativa sexuální výchovy. Otevřenou otázkou zůstává zařazení principu alternativy do požadavků nebo do jednoho z nezbytných podmínek. I přes to je

nutné respektovat volbu přijímaných informací o lidské sexualitě. Žáci sami rozhodují o tom, jaké informace budou formulovat jejich názory, postoje a chování.

Principy sexuální výchovy se postupně doplňovala o další principy tzv. speciálně didaktické principy, například princip laskavosti a přátelskosti ve výuce, princip empatie a zbavování strachu, princip budování odpovědnosti a ochrany sebe i druhého, princip práva na omyl a individuální přístup. (Sielert, 1994)

Další principy vytvořila Šulová (1995), které jsou ale obecné. Jedná se o dlouhodobou výuku od 1. třídy, speciální připravenost pracovníků, volitelnost předmětu, seznámení s obsahem rodiče a ostatní členy učitelského sboru, připravenost dílčích materiálů, interdisciplinárnost, partnerské vztahy a rodinné vztahy.

1.3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V PROSTŘEDÍ ŠKOLY

Škola je považována za jediné místo, kde můžeme na plno realizovat sexuální výchovu dětí a mladistvých (Janiš, 2007).

Během realizace hodin sexuální výchovy lze vytvořit systematickou výchovnou práci a realizovat sexuální výchovu komplexně a dlouhodobě. Školní prostředí ovlivňuje celou osobnost žáka a napomáhá k utváření osobnosti žáka (Janiš, 2007).

Stejný názor na výhodu školního prostředí má i Šulová. „*Škola v případě sexuální výchovy poskytuje možnost institucionálního, kontinuálního a odborného působení na všechny děti a dospívající, z nichž někteří tyto poznatky již slyší opakovaně, ale někteří se s těmito znalostmi seznamují prvně.*“ (Šulová, 2010)

Důležitou otázkou zůstává, kdy zařadit sexuální výchovu do výuky. Podle Janiše a Markové (1997). „*Sexuální výchovu je třeba realizovat na základě postupné akcelerace na základní škole.*“ (Janiš, 2007)

Sexuální výchova je na školách realizována různými formami. Je integrována do výuky různých předmětů, nebo je součástí samostatného předmětu například Výchovy ke zdraví. Dále ji lze vyučovat pomocí kurzů nebo seminářů sexuální výchovy vedené pedagogickým pracovníkem nebo specialistou na danou problematiku. V neposlední řadě ji lze zařadit do výuky ostatních předmětů a činnosti školy. (MŠMT, 2010)

1.3.1 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Täubner (1996) specifikuje obsah sexuální výchovy jak spirálovitě, tzn. témata se opakují, ale úroveň znalostí se prohlubuje s věkem žáka, tak i podle aktuálních požadavků

v blocích reagující na nové situace, které mohou nastat v jednotlivých regionech nebo v celé společnosti. Učitel by měl vycházet z aktuální situace, složení třídy nebo požadavků dětí. Musí také zvážit hloubku daného tématu a reagovat tak na situace ve třídě, škole nebo společnosti.

Täubner (1996) rozděluje obsah sexuální výchovy na tři základní oblasti, které se doplňují a navzájem prolínají:

- **Oblast informativně poznávací (kognitivní)**

Oblast navazuje na vědecké poznatky, které jsou předávány žákovi. Informace, které žák získá, musí být v tu dobu aktuální. Mají proto latentní charakter, například informace o narození dítěte. Ale i tak informace ze sexuální výchovy učitel předává, díky jeho vhodné transformaci učiva, je pro žáky přijímané učivo srozumitelné, ačkoliv není aktuální. Pokud je v útlém věku vytvořen dobrý pojmový a informační základ, může pomoci s rozeznáním nepravdivé informace, zakládá tak názorovou a postojovou rovinu pro dobu, kdy dojde k aktualizaci poznatků.

- **Oblast emotivně postojová**

Cílem této oblasti je vytvoření silně emotivního postoje k získanému (informace, dovednosti, postoje, hodnoty, chování), tím lze docílit pevných a identifikovaných postojů. Nesmí docházet pouze k zahlcování informacemi, pak se nevytváří postoje a informace, nemusí být správně používána. Pedagogické působení musí mít osobnostně formující smysl.

- **Oblast dovedností, návyků a chování**

Tato oblast je součástí celé sexuální výchovy. Žákovi by se mělo dostávat správných dovedností, návyků a chování. Současná sexuální výchova se často omezuje jen na informační část, tím se snižuje účel této výchovy na úroveň médií. Pro vytvoření správných dovedností, návyků a chování používá učitel vhodné metody a různé prostředky. Dítě by se mělo stát součástí edukačního procesu a spoluvůrcem rozvoje vlastní osobnosti. Nejširší část je doložena přiměřenými informacemi a postoji, které dítě na přiměřenými úrovni pochopilo.

Rašková (2007) rozděluje obsah sexuální výchovy podle toho, jakou stránku (linii) rozvíjí. Dělí jej tedy na:

- **Rozumovou linií**

Do této linie můžeme zařadit předávání informací o odlišnosti obou pohlaví, o narození a vývoji před narozením, o ochraně před nebezpečným chováním některých dospělých, představu o fungující rodině a zásobu vhodných pojmů pro získané poznatky.

- **Sociální linie**

Začleňuje vzory partnerského a rodičovského chování pro přijetí podle nápodoby, přijatelná komunikace v oblasti sexuální tematiky, základní sociální i hygienické návyky, rozlišování chování lidí v různých prostředcích.

- **Linie citových vztahů**

Uvádí rodinu jako zdroj lásky, bezpečí a pomoci, citlivé vnímání druhé osoby, pocit přirozeného studu, komunikace s vrstevníky a dospělými.

1.3.2 ORGANIZAČNÍ FORMY A METODY POUŽÍVANÉ V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

V oblasti sexuální výchovy lze chápat organizační formu jako uspořádání edukačního procesu. Organizační formy tvoří vnější obal vyučovacích metod, proto ovlivňují průběh výchovně vzdělávacího procesu. (Janiš, a kol., 1999)

Organizační formy výuky lze klasifikovat z několika hledisek. Vzhledem k rozdělení rolí žáků rozlišujeme formy kooperativní a individualizované. Podle rozdělení rolí mezi učitele a žáky řízené formy výuky a otevřené formy výuky. (Janiš, a kol., 1999)

Podle Janiše a Täubnera (1999) se v současné době při výuce nejvíce uplatňují organizační formy práce, jež se rozdělují podle uspořádání žáků:

- **Hromadná forma práce**

Uspořádání třídně hodinového systému inklinuje k unifomitě žáků a vede k potlačování individuality, hlavně v myšlenkové sféře, samostatnosti a tvořivosti. Tuto formu práce lze využít především k informativní části výchovy, kdy je výsledkem procesu vědomost. Tento systém by neměl v sexuální výchově převažovat kvůli zmíněným negativům a nedostatečnému prostoru pro navozování vztahu důvěry mezi učitel a žákem.

- **Skupinová forma práce**

Práce ve skupinách podporuje kooperaci mezi žáky. Rozdělení do skupin lze tvořit náhodně, nebo podle daných kritérií (zájmy, pohlaví, věk, atd.)

Práce ve skupině nabízí intimnější atmosféru, poskytuje prostor pro spolupráci. Každá vytvořená skupina se stává sociální jednotkou, která má svoji vnitřní strukturu tzn. každý žák má ve skupině nějakou funkci, například vedoucí, zapisovatel, časoměřič a jiní „specialisté“. Učitel, který realizuje skupinovou práci, se stává pouhým organizátorem skupinových prací.

Práce ve skupinách vyžaduje po žácích aktivní přístup, žáci přijímají odpovědnost za svá rozhodnutí.

- **Párová forma práce**

Představuje jednu z forem skupinové práce. Jde o sestavení nejmenší pracovní skupiny tzn. páru. Komunikace může být pro její členy náročná. Nabízí však spoustu výhod, například bližší seznámení členů páru.

- **Individuální forma práce**

Tato forma je důležitým prostředkem pro získání důvěry žáka. Poskytuje prostor pro respektování zvláštností mezi žáky. Je prostředkem pro dosažení specifických cílů sexuální výchovy.

Janiš a Täubner (1999) zmiňují i specifické formy práce, mezi ně řadíme návštěvy, vycházky a exkurze. Tyto formy práce se v sexuální výchově uplatňují méně. I přes to značně ovlivňují žákovy postoje.

Pedagogický slovník obecně definuje metodu jako *„postup, cesta, způsob vyučování. Charakterizuje činnost učitele vedoucího žáka k dosažení stanovených cílů.“* (Průcha, a kol., 2013)

V didaktice si lze představit vyučovací metodu jako způsob záměrného uspořádání činnosti učitele i žáků, které směřují k dosažení stanovených cílů. (Skalková, 2007).

V různých organizačních formách vyučování fungují rozdílné metody. V sexuální výchově hraje důležitou roli i dramatizace a hra (Janiš, a kol., 1999).

Mojžíšek vytvořil klasifikaci metod podle obsahu v jednotlivých částech vyučovací hodiny. Rozděluje ji tedy na fázi motivační, expoziční, fixační, diagnostickou a klasifikační. Motivační fáze slouží k vzbuzení zájmu žáků o téma. Expoziční fáze poskytuje žákům vhled do dané problematiky a pomocí nich lze předávat potřebné informace k danému učivu. Fixační fáze upevňuje získané vědomosti. Diagnostická a

klasifikační fáze funguje jako zpětná vazba o efektivnosti vyučovací hodiny. (Mojžíšek, 1988).

Autoři Janiš a Täubner rozdělují aktivizační metody používané v sexuální výchově na tři základní druhy – dialogické, problémové a inscenační. (Janiš, a kol., 1999)

1.3.2.1 *DIALOGICKÉ METODY*

Tyto metody jsou postavené na interakci mezi vychovatelem a vychovávaným nebo mezi vychovávanými navzájem. Základem těchto metod jsou odpovědi a otázky, které jsou žákovi pokládány tak, aby žaka dovedly k formulaci správného závěru. Může se stát, že vychovatel definuje úplný závěr dialogu, ale vychovávaný se musí podílet na tvorbě závěru, ale především s ním musí souhlasit. Výsledkem dialogu je postoj nebo vědomost, kterou si žák odnáší. (Janiš, a kol., 1999)

Täubner (1996) rozdělil dialogické metody v sexuálně výchově podle typu interakce na:

- **Dialogické metody v plénu nebo ve skupině**

Vychovatel pokládá žákům otázky k danému tématu a vyzývá je k odpovědím. Zároveň vychovatel vyžaduje po žácích zaujetí postoje k odpovědím svých spolužáků. Pro navázání kontaktu s posluchači a odbourání možného ostychu se používají například aktivity: burza nápadů (brainstorming) nebo řetězový dialog (diskuse).

- **Dialog na podnět simulovaného dialogu**

Dialog, který probíhá mezi vychovatelem a žákem, nebo mezi dvěma vychovateli, je částečně připravený. Argumenty k danému tématu předkládají obě strany, tím vedou posluchače k tomu, aby se přikláněl k názorům jedné nebo druhé strany. Posluchači tak získávají názor na danou problematiku.

- **Dialog na základě písemných dotazů žáků**

Tuto metodu lze nazývat i jako anketu. Žáci napíší otázku na lístek, na kterou odpovídá vychovatel nebo na ni můžou odpovědět i žáci. Na konci dialogu lze provést zhodnocení pomocí skupinového dialogu a hlasování, po zhodnocení shrne vychovatel vše podstatné.

- **Dialog na základě referátu žáka**

Jedná se o obtížnější metodu, a proto je vhodnější pro vyspělejší žáky, kteří jsou schopni najít a čerpat poznatky samostatně z různých zdrojů a srozumitelněji vyjádřit vlastní názor na danou problematiku ze zjištěných informací. Učitel doporučí žákovi různé zdroje, žák pak tvoří referát sám z doporučených nebo vlastních zdrojů. Žáci svoje referáty prezentují a na ně navazuje diskuse.

1.3.2.2 *PROBLÉMOVÉ METODY*

Problémové metody jsou v sexuální výchově velice efektivní. Základním prvkem problémové výuky je rozhodovací proces, který je nejpoužívanější modelovou situací pro sexuální chování. Tato metoda patří mezi náročné na přípravu učitele. Úkolem žáků je rozhodovat se mezi alternativami. (Janiš, a kol., 1999)

Schéma problémové metody začíná v problémové situaci, která je samotným úkolem, žák si ji musí ujasnit a rozumět ji. Poté dochází k formulaci hypotézy a navržení možností řešení. Následuje ověření hypotézy. Žáci si pak musí obhájit ověřenou hypotézu. Poté přichází oprava a korekce, kterou žáci provádí sami. Po opravení musí žáci nalézt správné řešení a následně dojít k jeho zobecnění. K zobecnění dochází žáci sami nebo jim může pomoci učitel. (Janiš, a další, 1999)

V rámci problémové metody je často využívána tzv. případová metoda. Täubner (1996) dále dělí metody na:

- **Harwardská metoda**

Úkolem žáků je řešit podrobně popsanou situaci, která může obsahovat mnoho dějových linií a problém v nich nemusí být zřetelně uveden. Žáci si napřed oddělí důležité informace a identifikují problémovou situaci. Tato metoda je náročná na přípravu pro realizátora. Je vhodnější zařadit ji do programu pro starší žáky, kteří se lépe orientují v textu.

- **Fiktivní studie**

Žáci pracují s uměle vytvořeným příběhem, který má jeden konkrétní problém s jasnými otázkami k jeho vyřešení. Tato metoda není věkově omezená a lze ji použít jako úvodní vhled do problematiky.

- **Řešení konfliktu**

Metodu lze použít při tématu mezilidských vztahů. Základní informací je popis konfliktu, žák se tak dostává do role soudce. Může pokládat otázky, kterými se doptá na podstatné informace. Možnosti řešení nastiňuje žák bez pomoci realizátora. Učitel na konci ukáže několik variant řešení, na který žákům ukazuje toleranci, porozumění a vytváření kompromisů.

- **Živá případová studie**

Tato metoda vznikla, aby odstranila nedostatky předchozí Harwardské metody. Základem je skutečný příběh, jehož aktérem je a vypravěčem je stejný jedinec. Ostatní žáci mu pomáhají vyřešit situaci.

- **Metoda postupného seznamování s případem**

Realizátor vědomě vynechává některé informace. Úkolem žáků je zjistit ostatní údaje pomocí vhodně zvolených otázek. Poté můžou najít správné řešení. Je vhodná pro žáky středního školního věku.

- **Syndikátní metoda**

Nelze ji chápat jako typickou metodu, je možné ji chápat jako organizační formu. Práce se uskutečňuje ve skupinách. Ve skupině se určí vedoucí a mluvčí, ke skupině se přiřadí expert nebo odborník, který nepatří mezi děti. Odborník poskytuje skupině chybějící informace, udržuje kontakt s vedoucím celé akce, kontroluje čas a udržuje diskusi týkající se dané problematiky. Lze využít skuteční nebo fiktivní příběh. Metoda je vhodná pro žáky střední školního věku.

1.3.2.3 *INSCENAČNÍ METODY*

Patří mezi nejnáročnější metody problémového učení. Tato metoda bývá označována jako hra rolí, v níž dochází k zvyšování samostatnosti, utváření návyku pro týmovou práci, emocionální přitažlivost a zlepšování komunikativních dovedností. Metoda patří mezi náročnější metody na přípravu. (Janiš, a kol., 1999).

Inscenace se skládá ze čtyř etap. V první etapě je vymezena problémová situace. Ve druhé etapě dochází k charakteristice rolí a diváci dostanou instrukce. Ve třetí fázi se určuje problém a vlastní příprava na inscenaci. Po realizaci inscenace je zařazena poslední fáze tj. návrh řešení a zhodnocení průběhu. (Janiš, a kol. 1999).

Pokud vychovatel využije tuto metodu, získává tak možnost tvorby vzorců sexuálního chování. V sexuální výchově hraje inscenační metoda důležitou roli, umožňuje nácvik při tvorbě dovedností chování. V inscenaci umožňuje použití dialogických metod a dalších metod problémové práce, například burza nápadů, hlasování aj.. (Janiš, a další, 1999)

Janiš a Täubner (1999) rozdělují inscenační metody na:

- **Strukturní inscenaci**

Realizátor přesně popíše role i vyřešení konfliktů. Žáci tak hrají přesně popsané role a mohou začlenit i nepoučené spolužáky.

- **Nestrukturní inscenaci**

Je jednodušší a využívá se jako součást výuky k ilustraci problému. Realizátor nepopisuje přesně role hráčům, řešení nechá na žácích a jejich improvizaci.

- **Demonstrativní inscenace**

Žáci se dostávají do role pozorovatele, inscenaci ztvární herci. Učitel může využít videozáznamu nebo audionahrávky. Po skončení ukázky probíhá diskuse k nalézání alternativních řešení problémů.

1.3.3 DIDAKTICKÉ POMŮCKY V SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

Podle Průchy (2013) definuje didaktické pomůcky jako „*objekty, předměty, zprostředkující nebo napodobující realitu, napomáhající větší názornosti nebo usnadňující výuku, například přírodniny, obrazy, schémata, symboly, modely, auditivní, vizuální, obrazové a technické pomůcky.*“ (Průcha, a kol., 2013)

Stejně definuje didaktické pomůcky i Janiš (2010). Podle něj jsou to všechny předměty, které zajišťují efektivní průběh vyučovacího procesu.

Základní úlohou je tedy usnadnění realizace sexuální výchovy. Podle Janiše a Täubnera (1999) lze členit didaktické pomůcky na trojrozměrné, dvojrozměrné a poslední možností je využití didaktické techniky. Do trojrozměrných pomůcek zařadili autoři, například různé antikoncepční prostředky (prezervativy, pesar, nitroděložní tělíška, atd.), makety pohlavních orgánů nebo postavičky s odlišnými anatomickými odlišnostmi. Dvojrozměrné pomůcky pro potřeby sexuální výchovy lze členit na statické a dynamické. Mezi statické didaktické pomůcky patří například promítané a nepromítané informace na obrazovém schématu. Dynamickými pomůckami jsou myšleny filmové projekce. Mezi didaktickou techniku lze zařadit přístroje a systémy zprostředkující smyslový zážitek.

Podle zaměření na smysly se dělí na vizuální, auditivní a audiovizuální (Janiš, a kol., 1999).

1.4 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RODINĚ

Nejdůležitější úlohu v sexuální výchově má rodina, protože rodiče mají na děti největší vliv. Rodina je pro dítě zdrojem informací, poučení vzoru i vztahu, proto je význam prostředí, ve kterém dítě žije, důležitý. Pokud ve vztahu mezi rodiči a dětmi panuje důvěra, je zde prostor i pro intimní témata. V nezáměrné sexuální výchově může hrát roli i širší rodina, dítě vnímá vztahy v úzké i širší rodině, které ho ovlivňují (Šilerová, 2003).

Dle Matějčka (2007) se v sexuální výchově v rodině objevují tři základní roviny tj. vztah, vzor a poučení. Na základě jednotlivých rovin v rodině získává dítě zkušenosti a utváří si vlastní vztah a pohled na sexualitu. První dvě roviny tj. citová příprava a vzor citového mužského a ženského chování se učí děti v rodině. Na rovině poučení se společně s rodinou může podílet i škola.

„Pokud se dítěti nedostane základního citového naladění a pozitivního modelu chování v rodině, jeho citový život a schopnost navazovat blízké vztahy budou do jisté míry ochuzeny.“ (Šilerová, 2003)

Rodiče jako první seznamují své děti s tématem sexuality, je to povinnost každého rodiče. Škola by měla rodiče informovat o realizaci sexuální výchovy v prostředí školy. Pokud je nějaké téma sexuální výchovy v rozporu s jejich mravními hodnotami, mohou své dítě od výuky oprostít. (Pšenička, 1994)

I podle Šulové (2010) jsou rodiče nejdůležitějšími aktéry v oblasti sexuální výchovy. *„Sexuální výchovu lze chápat jako proces, který má dlouhodobě probíhat ve funkčních či normálních rodinách, kde škola pouze doplňuje nefunkční chování rodičů v této oblasti, vůči vlastním dětem.“* (Šulová, 2010)

Sexuální výchova v rodině je důležitým působením k udržení rodinné kontinuity. V rodinném prostředí dochází k mezigeneračnímu řetězení předávaných modelů chování, které pozitivně i negativně ovlivňují budoucí vztahy jedince (Šulová, 2010).

Důležité je, aby děti odcházely s přesvědčením, že sexualita lidí je přirozenou, i když intimní součástí života. Nelze ji přecházet ani se ji vyhýbat mlčením, ale můžeme o ní mluvit otevřeně bez zábran, jen ne za všech okolností a s kýmkoli. (Šilerová, 2003)

Někteří rodiče mohou mít zábrany hovořit se svými dětmi o tak citlivém tématu, jako je jejich sexualita. Toto téma je velmi intimní, proto je pochopitelné, že ho provází jistá míra studu. Rodiče by měli tuto bariéru odstranit v zájmu svých dětí a v zájmu vzájemného vztahu a důvěry. Mezi nejčastější zábrany rodičů patří, například nedostatečné znalosti, chybějící slovník, nedostatek jistoty, strach z předčasného zájmu o sexualitu, nedostatek citu a důvěry a jiné. (Šilerová, 2003)

2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

V této kapitole se zaměřím pouze na sexuální výchovu na 1. stupni základní školy. Dále se také budu zabývat obdobím mladšího školního věku, který je nedílnou součástí prvního stupně.

2.1 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RVP ZV A ŠVP

Škola postupem času upustila od centrálně předepsaných učebnic a osnov, začalo se učit podle nově vytvořených rámcových programů, na jejichž základě byly tvořeny školní vzdělávací programy (ŠVP). Takto vznikla nová koncepce pro základní vzdělávání. Rámcový vzdělávací plán pro základní vzdělávání (RVP ZV) je zavazující dokument pro všechny školy, jež vzdělávají žáky povinné školní docházky. Jsou v něm popsány cíle, očekávané výstupy, základní učivo a pravidla pro realizování ŠVP na základě určitých kompetencí. Vše je zpracováno do devíti vzdělávacích oblastí. Dále jsou v RVP ZV vymezena tzv. průřezová témata.

Protože je tato diplomová práce zaměřena na sexuální výchovu pouze na 1. stupni základní školy, je analyzována jen část RVP ZV, která se týká 1. stupně. Učivo sexuální výchovy je obsaženo pouze ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*. Tato vzdělávací oblast je jediná vzdělávací oblast v RVP ZV, která je sestavena jen pro první stupeň základního vzdělávání. Cíle, očekávané výstupy a učivo v oblasti *Člověk a jeho svět* jsou vymezeny v okruzích: *Místo, kde žijeme*; *Lidé kolem nás* a nejrozsáhleji je popsána v okruhu *Člověk a jeho zdraví*. (2017)

V prvním okruhu, *Místo, kde žijeme*, žáci poznávají se nejbližší okolí, prostředí domova a školy, například jak vypadá bezpečná cesta do školy a jaká riziková místa se mohou vyskytnout na této trase. Druhý okruh, *Lidé kolem nás*, se zabývá učivem o rodině, jejími funkcemi, členy a jejich rolemi v rodině. Zaměřuje se na postavení člena v rodině, příbuzenskými a mezigeneračními vztahy. I učivo tohoto okruhu se věnuje etickým zásadám, zvládnutí vlastní emocionality, základním lidským právům a právům dítěte. (2017)

Učivo sexuální výchovy se nejvíce realizuje ve třetím okruhu, *Člověk a jeho zdraví*, kde se žák získává informace o stavbě svého těla, o základních funkcích a projevech, životních potřebách. Dále se dozvídá o pohlavních rozdílech mezi mužem a ženou, základech lidské reprodukce, vývoji jedince nebo jakými biologickými a psychickými změnami prochází v dospívání. Žák je veden k tomu, aby dodržoval základní hygienické,

zdravotně preventivní a režimové návyky. Žák by měl být schopen pečovat o své zdraví, měl by chápat, co to je partnerství, manželství nebo rodičovství. V rámci tohoto okruhu by měl učitel usilovat o to, aby žák dbal o své osobní bezpečí v krizových situacích, uměl rozpoznávat nebezpečí různého charakteru a uměl si přivolat pomoc. Učitel by měl zahrnout do učiva i poučení týkající se mediální komunikace, komunikace bezpečnosti, měl by usilovat i o to, aby žák rozlišoval mezi soukromou a veřejnou komunikací. (2017)

Sexuální výchova v ŠVP

Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) vytváří škola sama, neschvaluje ho vyšší instituce. ŠVP musí být v souladu s RVP ZV. Schvaluje je ho ředitel dané školy, česká školní inspekce pouze kontroluje naplnění programu. ŠVP sestavuje ředitel školy společně s učiteli podle RVP ZV.

Při konkretizaci sexuální výchovy do ŠVP vychází škola z RVP ZV. Při plánování realizaci sexuální výchovy na dané škole doporučuje MŠMT (2010) zohlednit:

- regionální specifika,
- etnická, národnostní a náboženská specifika,
- nárůst různých forem rizikového chování,
- specifika daná klimatem ve škole nebo v třídní klimatu.

Pro účely diplomové práce bylo použito ŠVP základní školy na Klatovsku, které bylo analyzováno. Protože je diplomová práce zaměřena na 1.stupeň ZŠ, byla zkoumána jen část tohoto dokumentu. Z rozboru dokumentu vyplývá, že sexuální výchova je zařazena zejména v prvouce a následně poté v přírodovědě.

První okruh, *Místo, kde žijeme*, je realizováno především v prvouce, která je vyučována v 1. – 3. ročníku. V těchto třech ročnících se témata opakují. Odlišují se pouze náročností a rozsahem učiva pro jednotlivé ročníky. *Místo, kde žijeme*, je v tomto ŠVP plněno učivem, které se zabývá nejbližším okolím domova a školy a jejich prostředím. Žák by se měl orientovat v blízkém okolí své cesty do školy a zpět domů, měl by být schopný rozlišit nebezpečná místa na cestě.

Stejně tak je realizován i druhý okruh, *Lidé kolem nás*. Ten je také naplňován především v 1. – 3. ročníku v prvouce. Druhý okruh je plněn učivem, které se zaměřuje na rodinu a její vztahy, chování lidí a soužití lidí. Žák by se měl orientovat v blízkých příbuzenských vztazích, měl by respektovat odlišnosti jiných lidí.

Ve všech ročnících 1. stupně jsou zastoupeny výstupy a učivo posledního okruhu *Člověk a jeho zdraví*. Učivo je zaměřeno nejen na lidské tělo a jeho části, péči o tělo, ontogenetický vývoj člověka, ale také na osobní bezpečí i na krizové situace. Žák by měl získat základní hygienické, zdravotně preventivní a režimové návyky. Žák dokáže rozlišit jednotlivé etapy lidského života. Dále by měl využívat své poznatky o lidském těle ve prospěch vlastního zdravého způsobu života. Žák je veden k tomu, aby dokázal dbát o své osobní bezpečí a aby uměl jednat v krizových situacích.

Součástí ŠVP jsou i průřezová témata. Nejčastěji se opakuje *Osobnostní a sociální výchova*, jejíž okruhy je poznávání lidí a jejich odlišnosti, mezilidské vztahy, sebepoznání, seberegulace, kooperace, řešení problémů. Dalším tématem je *Multikulturní výchova*, jejíž okruhy jsou zaměřené na jedinečnosti člověka a jeho zvláštností, uplatnění slušného chování, vliv mezilidských vztahů na osobnost jedince. Poslední průřezové téma, které se v ŠVP objevuje je *Mediální výchova*. Její okruhy se zabývají různými typy sdělení a jejich rozdíly, pozitivními a negativními principy. Učitel by neměl zapomínat na to, že dnešní žáci prvního stupně jsou na internetu daleko častěji než děti starších generací. Proto by jim v rámci *Mediální výchovy* připomínat zásady bezpečné komunikace na internetu.

Z výše uvedeného rozboru ŠVP vyplývá, že sexuální výchova je vyučována pouze v rámci předmětu prvouka a přírodovědy. V každém ročníku se objevuje některé z témat sexuální výchovy. Nejméně se jich objevilo ve čtvrtém ročníku, který je zaměřen pouze na přírodu. Nejvíce témat z oblasti sexuální výchovy je vyučováno až v pátém ročníku. I přes tyto nedostatky analyzovaného ŠVP vyplývá, že zkoumaný ŠVP a jeho výstupy odpovídají výstupům z RVP ZV, konkrétně z okruhu *Člověk a jeho svět*.

2.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA U ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Ani při výuce sexuální výchovy na 1. stupni by se nemělo zapomínat na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Podle MŠMT (2010) jsou témata sexuální výchovy zanedbávána, nebo dokonce i tabuizována, proto se k žákům nedostávají potřebné informace.

U žáků s SVP je důležité brát v úvahu jejich individuální zvláštnosti, které se projevují např. v zpomaleném nebo zúženém rozsahu vnímání, problémy s koncentrací, problémy s učením aj.. Na základě individuálního přístupu k vzdělávacím potřebám a možnostem

žáků s SVP vydalo MŠMT v roce 2010 Doporučení k realizaci sexuální výchovy. V tomto dokumentu jsou sepsána doporučená témata a možnosti jejich realizace.

Doporučení podle MŠMT (2010):

- 1. Specifická práce s informacemi** – tzn. podávat žákovi takové informace, které je schopen přijmout, zpracovat a dokáže je aplikovat na konkrétní situaci. Škola by měla také respektovat specifika daného postižení např. texty v Braillově písmu, znaky v znakové řeči aj..
- 2. Dbát na správnou terminologii** – nahrazení slangových výrazů a vulgarismů, správnými termíny.
- 3. Upřednostňovat práci v malých skupinách** – učitel rozděluje činnosti do menších kroků a ověřuje si jejich znalosti průběžně pomocí zpětné vazby.
- 4. Respektování skutečnosti žákovo volby a jeho odpovědnosti za volbu.**

I u žáky s SVP je důležitá spolupráce rodiny a školy. Škola by měla rodiče s obsahem sexuální výchovy seznámit, poskytnout i další podporu v oblasti sexuální výchovy např. předat kontakty na odborníky (psychology, speciální pedagogy aj.), nebo nabízet poučení a nezbytnost informovanosti z oblasti sexuální výchovy formou odborných přednášek nebo seminářů.

Podle Doporučení z MŠMT (2010) by se učitelé měli u dětí s SVP zaměřit na oblasti:

- **Vytváření pozitivních postojů vůči sobě** – jsou vytvářeny situace, při kterých žák objektivně hodnotí sebe sama i druhých.
- **Budování kladných mezilidských vztahů** – lze je budovat formou situačního učení nebo modelových situací, kdy učitel ukazuje žákům způsoby, kterými lze vyřešit problémové situace.
- **Vytváření citů a sexuálního pudu** – při zaměření na tuto oblast lze využít modelové situace pro rozpoznání nevhodného chování a nebezpečných situací v žákově životě.

2.3 ROLE UČITELE PŘI VÝUCE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ

Mimo rodičů se na sexuální výchově podílejí hlavně učitelé. Učitel mateřské i primární školy je jediný odborným specialistou, který se na sexuální výchově dětí podílí po odborné i metodické stránce. (Rašková, 2007)

Bohužel ani pedagogové to s výukou sexuální výchovy nemají jednoduché. Rašková (2007) uvádí, že asi jedna třetina pedagogů není vybavena vhodnými osobnostními předpoklady pro výuku sexuální výchovy (tj. osobní zábrana, stud, vlastní negativní zkušenost aj.). Není to tedy proto, že by pedagogové nebyly nedostatečně informováni. (Rašková, 2007)

Existuje mnoho požadavků na osobnost učitele, které by měl splňovat každý pedagog. Protože sexuální výchova je problematika závažná a citlivá, je nutné specifikovat požadavky přímo pro učitele tohoto oboru. (MŠMT, 2010)

Podle Doporučení MŠMT (2010) by měl učitel sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ splňovat některý z předpokladů:

- odborná vybavenost,
- průběžně se vzdělávat,
- pozitivní myšlení, je empatický a kreativní,
- je si vědom svých povinností souvisejících s dohledem nad žáky a povinnostmi vyplívajících z pracovní pozice, například: pokud učitel získá podezření na spáchání sexuálního trestného činu, mravního ohrožení mládeže a jiných činů, musí jej neprodleně ohlásit příslušným orgánům,
- zná příslušnou legislativu týkající se témat sexuální výchovy,
- spolupracuje s vedením školy, výchovným poradcem, školním psychologem a rovněž s celým pedagogickým sporem při tvorbě koncepce sexuální výchovy,
- má přehled o specializovaných pracovištích v dosahu svého místa působitě, s pracovišti spolupracuje
- spolupracuje s rodiči, dokáže jim vysvětlit potřebu sexuální výchovy ve školách,
- zapojuje žáky do různých projektů a akcí přispívajících k splnění cílů sexuální výchovy,
- je pro žáky vzorem a to musí odrážet i při jeho osobní výpovědi,
- je otevřený k různým pohledům na sexualitu.

Upraveno podle MŠMT (2010)

Požadavky na učitele sexuální výchovy specifikovala Rašková (2008). Autorka se shoduje v několika požadavcích, například učitel ovlivňuje žáka svými chováním a žebříčkem hodnot, disponuje odbornou kvalifikací, rozumí problematice sexuální výchovy, zná koncepci sexuální výchovy v dnešních škole aj.. Rašková (2008) některé požadavky na učitele sexuální výchovy i zkonkretizovala:

- Učitel ovládá znalosti o pedagogicko-psychologických zvláštностech žáků.
- Učitel definuje sexuální výchovu a vymezi její cíle, zná obsah sexuální výchovy, orientuje se v principech, metodách, formách i prostředcích týkající se sexuální výchovy a jejich uplatňování při výuce.
- Učitel učí žáky dovednostem, které jsou přiměřené věku žáka, komunikuje otevřeně a pravdivě, vhodně argumentuje a nestydí se mluvit o tématech sexuální výchovy.
- Učitel se nevyhýbá se sexuální výchově, nepřekrucuje fakta, nebo netají žákům poznatky ze sexuální výchovy.

Upraveno podle Raškové (2008)

Z uvedených požadavků na učitele sexuální výchovy vyplývá, že by se mělo jednat o člověka empatického, pozitivně laděného a s realistickým pohledem na svět. Protože učitel předává dětem citlivé poznatky, dostává se tak do různě náročných situací. Pomáhá žákům s řešením různých problémových situací, mnohdy jim poskytuje i jeho pohled na svět. Je pro žáky vzorem, proto rozmýšlí nad svými výpověďmi před třídou.

Ke zkvalitnění připravenosti učitelů pro výuku sexuální výchovy nabízí Rašková (2008) návrhy, které vycházejí z jejího výzkumu. Závěry tohoto výzkumu totiž ukazují na nedostatečnou připravenost učitelů primární školy pro výuku sexuální výchovy. Autorka navrhuje začlenit sexuální výchovu do samostatné studijní disciplíny, pořádat více seminářů, umožnit studentům vysokých pedagogických škol v rámci praxí spatřit práci učitelů při zařazení sexuální výchovy do výuky. Také navrhuje zařazení do forem celoživotního vzdělávání a vzdělávat i zkušené učitele. Dalším návrhem je zapojení regionálních metodických center, kde nabízejí vzdělávání pedagogů.

2.4 OBSAH SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ

Děti by se měly naučit zodpovědnosti za své chování, umět poznat nebezpečí a v neposlední řadě by měly vědět, jak se chovat v různých situacích. Taktéž by si měly osvojit pravidla společenského chování a chápat význam rodiny a domova. Měly by být

vedeny k tvorbě etických postojů k sexualitě a rozpoznat rizikové formy sexuálního chování. (Rašková, 2007)

Vhodná témata ze sexuální výchovy pro 1. stupeň ZŠ

Jako jediná autorka, která specifikovala základní témata pro 1. stupeň základní školy byla Rašková (2007). Níže jsou uvedena:

- rodina, partnerské soužití, projevy citu a lásky, manželství, rodičovství, etické a právní normy,
- vztahy mezi lidmi, přátelství, kamarádství,
- kulturní slovník,
- rozdílnost pohlaví, rozdíly mezi mužem a ženou, vztahy k druhému pohlaví, zamilovanost, láska, úcta, ohleduplnost,
- sexuální chování mezi lidmi, mazlení, objímání, líbání,
- ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním dětí,
- sexualita a násilí ve sdělovacích prostředcích,
- lidské tělo, jeho části, význam tělesné i duševní hygieny,
- o pubertě, změny v pubertě, tělesný vzhled, menstruace, poluce,
- základy lidské reprodukce (vznik a vývoj jedince před a po narození),
- plánované rodičovství, početí, těhotenství, porod, novorozenec, kojení,
- rizika pohlavně přenosných chorob, včetně HIV/AIDS.

Upraveno podle Raškové (2007)

Témata sexuální výchovy na 1. stupni vycházejí z dosavadních nabytých poznatků a zkušeností. Důležité je, aby žáci dostávali informace přiměřené jejich věku a dále je jen prohlubovat a doplňovat.

2.5 ORGANIZAČNÍ FORMY A METODY SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. ST. ZŠ

Kromě klasických metod vysvětlených v kapitole Metody sexuální výchovy v části Sexuální výchova obecně doporučuje MŠMT (2010) využívat například tyto metody:

- **Interaktivní práce se žáky**

Cílem této metody je rozvoj komunikačních a sociálních dovedností. Důležitými metodami jsou řešení modelových situací a hraní rolí, ve kterých si žáci osvojují pozitivní modely mezilidských vztahů, učí se rozpoznávat rizikové situace týkající se zdraví a mezilidských vztahů. Prostřednictvím těchto metod může učitel usměrňovat projevy žáků, například slangové výrazy a vulgarismy.

- **Projektová výuka**

Je metoda vycházející z projektové metody. Projekt lze chápat jako komplexní pracovní úkol, při kterém žáci samostatně řeší určitý problém. Pomocí této metody jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých komplexních úkolů či řešení problémů spjatých s životní realitou. Projekt lze využít i dlouhodobě, dokonce se do něj může zapojit celá škola nebo jen jednotlivé ročníky. Lze jej uskutečnit na jakékoli téma, například mezilidské vztahy, multikulturní toleranci, bezpečný internet, negativní vliv médií apod.

- **Metody samostatné práce s informacemi**

Jedná se o propojení více metod dohromady, a to ve smyslu vyhledávání informací, řízené práce s odborným textem a médií s následným ověřováním informací. Učitel dává žákům zpětnou vazbu, doplňuje nejasné informace nebo poskytne upřesňující informace. Učitel může při této metodě korigovat informační zdroje, které žáci používají při vyhledávání informací, vyvrací mýty a zkreslené informace.

- **Hra**

Hra je v tomto období stále důležitá. Hra představuje významnou aktivizační metodu v procesu sexuální výchovy. Hra pomáhá atraktivním způsobem nejen v učení nových informací, ale i k utvoření norem a postojů. Motivuje žáky k sociálnímu učení a ujasňuje mezilidské vztahy. Také zvyšuje aktivitu pasivních žáků a usměrňuje dominanci aktivních žáků. Metoda hry pomáhá žákům, aby si ujasnili vlastní i cizí motivy chování. (Janiš, a kol., 1999)

Seilert (1994) rozdělil hry v sexuální výchově do jednotlivých oblastí. První oblast her nese název „*Sexualita a řeč*“, v níž učí žáky používat vhodné termíny a správnému asertivnímu vyjadřování. Druhá oblast her se jmenuje „*Poučení o těle sexu*“, do níž se zařazují hry usnadňující pochopení různých pojmů o našem těle, sexu, menstruaci, antikoncepci, poluce, porod apod.. Další oblast je pojmenována „*Pohlavní role*“, do které

lze zařadit hry vedoucí k utvoření představy o mužském a ženském chování. Čtvrtou oblastí jsou „*Vztahy mezi lidmi*“, v níž jsou zařazeny hry zaměřené na komunikaci ve vztazích. Předposlední oblast her nese název „*Druhá tvář sexuality*“, do které patří násilí v sexualitě a vůči ženám, prevence pohlavního zneužívání nebo pornografie. V poslední řadě sem patří „*Hodnoty, ctnosti a normy*“, kam se řadí hledání a znalost, sexuální morálka a věrnost.

I Rašková (2007) tvrdí, že hra už není základní metodou. Podle autorky je potřeba, aby byly zařazovány i další možnosti realizace sexuální výchovy. Jednou z těchto možností je *dramatizace*, při které lze hrát podle předem daného scénáře. Při dramatizaci je problém stanoven ve scénáři, který se musí vyhodnotit, upravit nebo domyslet. Jako další metoda může být využita *situační hra*, v níž se řeší nepředvídatelné situace (zápletky). Další metodou je *simulační hra*. V této hře je simulována životní situace. Průběh hry se omezuje typickými podmínkami a je rozdělen na klíčové etapy. Protože se zkracuje rozsah trvání průběhu hry, může si dítě vyzkoušet různé varianty řešení problémů. Cvičí žáky v rozhodování a uvědomování různých variant problému. Další metodou jsou *interakční hry*, v nichž se podle vývoje situace jedná o vzájemné působení. V sexuální výchově na 1. stupni ZŠ se používá i metoda *vyjadřování zážitku pohybem*. Jako další metoda bývá používána *řešení modelových situací*, testují strategie a vyhodnocují chování. Dítě hledá správný model, kterým se bude řídit v reálném životě. Předposledními metodami jsou *dovednostně-praktické metody*. Mezi ně můžeme zařadit modelování nebo stavbu ze stavebnic. Poslední metodou je *diskuse o sexuálním tématu*. V ní by dítě mělo být schopno posuzovat skutečnost podle různých hledisek. Při správném vedení diskuse si žák uvědomí širší souvislosti a třídí si své poznatky a představy.

Nelze zapomenout ani na metody slovní, které patří mezi nejběžnější metody při výuce, jedná se o *monologické metody* (výklad, přednáška, vyprávění, vysvětlování), *dialogické metody* (rozhovor, dramatizace, diskuse), *metody písemných prací*, *metody práce s knihou, učebnicí, textem*. (Vališová, a kol., 2007)

Podle mého názoru se nemusíme sexuální výchovy bát. Pokud zvolíme metody přiměřené věku a dovednostem dítěte. Záleží jen na nás, jakým způsobem a kolik informací dítěti podáme. Vždy bychom měli na otázku odpovědět, nesmíme ji tedy nechat bez odpovědi a tzv. ji přejít. Pokud se otázce vyhneme, dítě bude hledat odpověď jinde, například u vrstevníků, starší sourozenců nebo starších kamarádů. Ti jim ale mohou podat

chybné informace, pak je na učiteli, aby chybné nebo nejasné informace uvedl na pravou míru.

2.6 HODNOCENÍ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ

Na 1. stupni základní školy je důležité i hodnocení. Podstatou hodnocení je vyjádření výsledků učení a činnosti žáka v průběhu vzdělávání ve vztahu k určenému cíli, jež musí být realistický tzn. musí ho splnit všichni žáci. Základem pro hodnocení jsou kritéria, podle nichž bude učitel hodnotit. Žák by měl kritéria hodnocení znát. (Dvořáková, 2007)

Při hodnocení také záleží na typu vyučování. Pokud se jedná o transmisivní model výuky, kdy je vyučování zaměřeno na předávání hotových poznatků. Hodnocení se zaměřuje na žákův výkon a míru jeho získaných vědomostí. Konstruktivní model vyučování se zaměřuje na rozvíjení osobnosti žáka a konstrukci poznání, tudíž se hodnotí proces žákova učení a celý průběh učení. (Šafránková, 2019)

Při hodnocení sexuální výchovy lze využít tyto typy hodnocení:

- sumativní hodnocení (např. vysvědčení),
- průběžné hodnocení,
- formativní hodnocení,
- kriteriální hodnocení.

Upraveno podle Šafránkové (2019)

Nejrozšířenější formou hodnocení jsou známky, které nejsou spravedlivé a ani objektivní. Proto se na školách v České republice začíná používat formativní hodnocení, které přináší informace o aktuálních vědomostech a dovednostech žáka. (Starý, a kol., 2016).

Formativní hodnocení

Pojem *formativní hodnocení* pochází z Anglie. Význam slova formovat pochází z latinského slova *formo* – utvářet, dávat tvar. V pedagogice se slovo *formovat* používá v oblasti výchovy a vzdělávání jednotlivce. (Starý, a kol., 2016)

Cílem formativního hodnocení je poskytnout zpětnou vazbu žákovi, v níž je mu poskytnuto odstranění chyb a nedostatků. Poskytuje podnět k dalšímu rozvoji osobnosti žáka a řídí jeho učení. (Šafránková, 2019)

Podle Starého (2016) formativní hodnocení zlepšuje klima pro učení. Žák postupně přestává učitele vnímat jako autoritu, spíše ho vnímá jako svého pomocníka. Přebírá také odpovědnost za své učení, nesvádí svůj neúspěch na ostatní, ale je si vědom vlastního neúspěchu a ví, jak svůj výkon zlepšit.

Formativní hodnocení můžeme vyjádřit pomocí verbálního hodnocení, obrazů, symbolů nebo grafů. Lze použít i specifické metody formativního hodnocení:

- **Autonomní hodnocení** – jeho součástí je vrstevnické hodnocení a sebehodnocení.
- **Hodnocení podle kritérií** – konkrétní výkon je hodnocen pomocí kritérií.
- **Zpětná vazba** – informace, kterou žák dostává během průběhu učení a při konci výkonu.
- **Hodnocení podle vzdělávacích cílů** – popis toho, co by se měl žák naučit.
- **Hodnocení chování** – hodnocení stanovených pravidel.

Upraveno podle Starého (2016)

Hodnocení sexuální výchovy je stejně důležité jako hodnocení jakéhokoli jiného předmětu. Z výše uvedených informací vyplývá, že nejvhodnější hodnocení sexuální výchovy, ale i jiných předmětů, je formativní hodnocení, protože je nejefektivnější. Pomocí formativního hodnocení hodnotíme žáka během jeho výkonu, ale i na konci.

2.7 DÍTĚ MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU A JEHO VÝVOJ

Období mladšího školního věku označujeme jako dobu od 6-7 let, kdy dítě vstupuje do základní školy, až do věku 11-12 let, kdy se začínají objevovat známky pohlavního dospívání doprovázeny určitými psychickými projevy. Toto období je považováno za velmi složité. Dítě přichází do nového školního prostředí. V jeho životě probíhá současně několik změn najednou, mění se po fyzické, psychické a sociální stránce osobnosti.

Podle Vágnerové (2012) se rozděluje mladší školní věk do dvou dalších fází. První fázi nazvala autorka raný školní věk, který začíná nástupem do školy a končí cca v 8 letech. Druhá fáze nese název střední školní věk, začíná od 8 let a končí přechodem na 2. stupeň.

Oproti Vágnerové rozděluje Matějček (1986) toto období na tři části. Mladší školní věk (6 – 8 let), střední školní věk (zhruba mezi 9. – 12. rokem) a starší školní věk, který se kryje s pubescencí.

Ve vymezení jednotlivých fází věku nejsou odborníci jednotní. Dítě mladšího školního věku je podle Raškové (2007) zároveň na začátku prepubescence (6 – 11 let), je tedy na přechodu mezi dětstvím a dospíváním. V tomto období procházejí velkými změnami v oblasti fyzické, psychické a sociální. Je to také příprava na pubertu.

2.7.1 FYZICKÝ VÝVOJ DÍTĚTĚ

V mladším školním období dítěte probíhají fyzické změny, které nejsou tak výrazné jako v předchozích obdobích.

Vývoj pohybových schopností je závislý na tělesném růstu, který je během tohoto období plynulý. Po disproporční stránce se zdá vývoj dítěte rovnoměrný, i přesto že na začátku a konci tělesného růstu lze pozorovat jeho zrychlení i zpomalení. (Langmeier, a kol., 2006)

Podle Thorové (2015) mezi 7 – 11 lety se u dětí zpomalí růst na 5 centimetrů za rok. Přibývá jim podkožní tuk, tělesné tvary tak působí plněji. Hlava se v poměru k tělu zdá menší. Dívčí a chlapecká postava se od sebe začínají lišit, i když nedošlo k rozvoji sekundárních pohlavních znaků. Dívčím se začíná rozšiřovat pánev a chlapci mají širší ramena a hrudník. Tyto proměny jsou projevy blížící se puberty.

I Vágnerová (2008) řadí tyto projevy k prvotním fyzickým projevům patřící k prepubertě (prepubescenci). Podle autorky dochází k prvotním hormonálním změnám v období střední školního věku tzn. mezi 9 – 11 rokem. Zahrnuje sem tělesný růst, proporční proměny, sekundární pohlavní znaky a funkci pohlavních orgánů.

Na začátku střední školního období se děvčatům zvedají prsní žlázy, hochům začíná růst penis a varlata. (Rašková, 2008)

Dívky začínají menstruovat mezi 11 – 14 rokem. Objevují se však případy, kdy dívky začínají menstruovat už v osmi nebo devíti letech. Jedná se o předčasné dospívání, které je doprovázena sekundárními projevy. Dívky předčasné změny nemusí dobře snášet. U chlapců také může nastat předčasné dospívání, jsou vyšší a mohutnější. Sekundární pohlavní znaky u chlapců nejsou viditelné. (Šilerová, 2003)

Během celého období se zlepšuje hrubá i jemná motorika. Pohyby jsou přesnější a rychlejší, svalová síla je daleko větší než v předchozím období, koordinace celého těla se zlepšuje. Díky tomu mají děti v tomto období zájem o pohybové hry a sportovní činnosti zaměřené na vytrvalost, obratnost a sílu. (Langmeier, a kol., 2006) Stejného názoru je i autorka Thorová (2015). Podle ní v tomto období dosáhly reakční schopnosti svého

vrcholu. Děti rychle běhají, šplhají, obratně hrají míčové hry a skáčou do výšky i do dálky. Na konci období se při správném tréninku vyrovnají dospělým.

Janiš a Täubner (1999) si uvědomují, že není výjimkou, když se dítě odchyluje od začátku průměru, dítě se někdy začne vyvíjet dříve nebo později. Na odchylky ve vývoji by měla sexuální výchova reagovat stejně jako na rozdíly mezi pohlavími.

Ve všech oblastech vnímání dochází k rozvoji. Dítě je pozornější, vytrvalejší, všechno potřebuje důkladně prozkoumat. Vnímání už není tak snadno ovlivnitelné jejich okamžitým přáním a potřebami. Začíná se uplatňovat analýza, syntéza a systematičnost. Vnímání se rozšiřuje i na oblast prostoru a času – slova později, brzy, daleko, blízko mají už svůj konkrétní význam. (Langmeier, a kol., 2006)

Zkvalitňuje se i zrková kontrola, která umožňuje snadnější ukládání informací do paměti. Dalším vnímáním, které se zlepšuje, je sluchové vnímání. To se zkvalitňuje díky rozlišování párových souhlásek. (Langmeier, a kol., 2006)

Rozvoj myšlení žáků v tomto období se projevuje strategiemi uvažování, které se řídí základními zákony logiky a respektuje vlastnosti poznávané reality. Už s příchodem do školy se mění jejich uvažování, jedná se o tzv. fázi konkrétních logických operací. Myšlení dítěte v mladším školním věku se upíná na realitu tzn. že je schopen přemýšlet o předmětu, který není v jeho blízkosti. Stejně tak poznání a úvahy vycházejí ze vlastní zkušenosti, nebo jsou zaměřené na skutečný svět. (Vágnerová, 2012)

V tomto období se výrazně zlepšuje krátkodobá paměť. Dítě si na začátku období pamatuje pět až sedm čísel, k tomu používá své strategie, zjednodušuje si proces učení. Čím jsou děti starší, tím se jejich strategie stávají složitější. (Kuželová, a kol., 2003) Také kapacita paměti se výrazně zlepšuje. Využívají logických souvislostí k lepšímu zapamatování informací. Mezi 6. - 12. rokem se výrazně se zlepšuje rychlost zpracování a zapamatování informací. (Vágnerová, 2012)

Úroveň pozornosti ovlivňuje kvalitu ostatních poznávacích procesů. Úroveň pozornosti se v průběhu mladšího školního věku mění, úzce souvisí s motivací a zájmem dítěte. (Vágnerová, 2008)

2.7.2 EMOČNÍ VÝVOJ

V tomto období citové procesy snadno vznikají, ale také snadno zanikají. Po nástupu do školy své emoce lépe ovládají. (Vágnerová, 2012)

Dítě již dokáže své emoce ovládat a usměrnit. Typické emoce pro toto období jsou žárlivost, strach z trestu nebo reálného nebezpečí. Častěji se začínají uplatňovat vyšší city, city estetické, intelektuální a mravní. Dítě je na konci období citově stabilní. (Bartoňová, 2005)

Důležitými složkami emoční komunikace je empatie, sdílení, poskytnutí sociální opory a pochopení konfliktů jejich řešení. Tyto složky umožňují předávání informací o vnitřních stavech partnerovi při komunikaci. Dítě věří, že svoje emoce ovládá tak, že na ně nebude myslet. (Vágnerová, 2012)

V mladším školním věku se rozvíjí i sebehodnotící emoce. Také je to období, kdy se potvrzují kvality jedince ve výkonu a sociální akceptace. To vše je důležité pro dosažení pocitu osobní přijatelnosti, autoakceptaci, nebo naopak k dosažení nedostatečnosti a méněcennosti. (Vágnerová, 2012)

2.7.3 SOCIÁLNÍ VZTAHY DÍTĚTE

Podle sociální skupiny se postupně rozlišují role dítěte a jeho postavení. V tomto období rozlišujeme tři oblasti, které jsou důležité pro rozvoj osobnosti dítěte – rodina, škola a vrstevnická skupina. (Vágnerová, 2012)

Rodina je součástí osobnosti dítěte. Je pro něj důležitá, protože zatím uspokojuje všechno jeho potřeby. Vztahy dítěte k rodičům jsou stále silné a kladné, ale postupem času je začíná diferenciovat. Pro rodinnou pohodu je přijatelné, že dítě už zvládá ovládat svoje chování lépe než v přechodném období. S dítětem se lze snadněji domluvit, proto se stává přijatelným partnerem. (Vágnerová, 2008)

Kromě rodičů je dítě ovlivnitelné ještě svým sourozencem. Mezi sourozenci, kteří mají mezi sebou jen malý věkový rozdíl a jsou stejného pohlaví, je vztah pevnější a trvalejší. Nejčastějším problémem mezi sourozenci je žárlivost. Častým důvodem k žárlivosti je ten, že jedno dítě je dáváno druhému za vzor. Žárlivé dítě má pak pocit křivdy. Dalším důvodem k žárlivosti je, že starší sourozenec žárlí na svého mladšího sourozence. Starší má pocit, že se všechna pozornost věnuje mladšímu. (Vágnerová, 2012)

Důležitou roli při vytváření sociálních vztahů hraje prostředí školy. Dítě v tomto období získává nové role – role školáka, žáka a spolužáka, které pro něj mohou mít osobní význam, nebo je také mohou různě zatěžovat či obtěžovat. Roli školáka si dítě nevybírání, ale v určitém věku ji získává automaticky. Je však limitována věkem a odpovídající

vývojovou úroveň. Školní prostředí přispívá k rozvoji dětské osobnosti, ale umožňuje i postupnou integraci do společnosti. (Vágnerová, 2012)

I Rašková (2008) tvrdí, že v období mladšího školního věku se zvyšuje potřeba navazování sociálních kontaktů. Dítě si vytváří trvalejší kamarádské vztahy, než tomu bylo v předešlém období.

Nejdůležitějším vývojovým mezníkem je identifikace s vrstevnickou skupinou. Jedná se o počátek procesu odpoutávání se ze závislosti na rodině. Vrstevníci se stávají stále důležitějšími, aby mohli v budoucnu nahradit rodiče. (Vágnerová, 2012)

V rámci vrstevnické skupiny získává dítě další zkušenosti. Děti se rozdělují do skupin dle stejného pohlaví, ale i přesto jsou mezi nimi jedinci, kteří vyhledávají společnost opačného pohlaví. Důvodem k této výjimce jsou společné zájmy, nebo se může jednat o vrozenou náklonost chlapců k dívkám. (Janiš, a kol., 1999)

Podle Vágnerové (2012) vrstevnická skupina uspokojuje i některé potřeby:

1. **Potřeba citové jistoty a bezpečí** – poskytují dítěti emoční oporu, umožňují mu sdílení různých problémů, které nemůže řešit s dospělými. V přítomnosti vrstevníků se dítě odváží i k obtížnějším činnostem a méně se bojí.
2. **Potřeba učení** – vrstevnická skupina je zdrojem nových zkušeností, učí se jiným modelům chování, zlepšují se v různých sociálních dovednostech, například v komunikaci, kooperaci, prosazování své osoby a svých názorů, poskytování pomoci a podpory. Ve vrstevnické skupině si napomáhají i k rozvoji poznávacích procesů.
3. **Potřeba sebeuplatnění** – snadněji je uspokojována mezi vrstevníky než mezi dospělými. Vrstevníci představují srovnatelnou skupinu na stejné úrovni tzv. rovnocenná referenční skupina. Vzájemně se motivují k výkonu.

Jedinci v tomto věku mají velmi pozitivní vztah ke zvířatům. Podle Raškové (2008) se v tomto období objevují u chlapců i dívek ochranné sklony vůči mladším dětem. Dívky se začínají zajímat o rodičovsko-ochranné činnosti.

2.8 TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRO VÝZKUMNOU ČÁST

Sexualita je důležitou součástí našeho života, proto by neměla být sexuální výchova společností tabuizována. V průběhu 20. století prošla výraznými změnami. Poté se stala důležitou součástí výuky prvního stupně.

Jak bylo psáno v teoretické části, řada odborníků se shoduje, že by výuka sexuální výchovy měla začínat už na začátku období mladšího školního věku. V sexuální výchově jsou prioritou rodiče. Někteří rodiče jsou otevřeni tématům sexuální výchovy, jiní zaujmají spíše odmítavý postoj. I přesto z teoretických východisek vyplývá, že sexuální výchova na prvním stupni základní školy je důležitou součástí výuky. Seznamuje žáky podrobněji s vývojem lidského života nejen z anatomicko-fyziologické oblasti, ale také i po psychosociálním aspektu. Při výuce sexuálním výchovy by nemělo opomenout na hodnoty rodinného života, partnerského soužití nebo vzájemné vztahy. Děti by měly do života odcházet vybaveny ucelenou škálou hodnot k společnému soužití. K dosažení tohoto cíle, musí učitel použít dostupné didaktické prostředky a materiály.

Pro výzkumnou sondu byla důležitá kapitola historie sexuální výchovy, z níž vyplývá skutečnost, že byla po nějakou dobu tabuizována. Proto byl stanoven cíl, zda jsou učitelé na prvním stupni otevřeni výuce sexuální výchovy. Důležitým východiskem pro výzkumnou sondu se stává kapitola, která se zabývá pouze sexuální výchovou na prvním stupni základní školy, jejíž jednotlivé části jsou důležitými východisky pro naplnění cíle diplomové práce. Jedna z podkapitol se zabývá obsahem sexuální výchovy, v níž jsou podrobněji rozepsána témata, která by učitel měl s žáky probrat v rámci výuky. Tato kapitola je důležitá pro vznik další výzkumné otázky, která zní: *„Jaká témata ze sexuální výchovy učitelé probírají a o jaké mají děti zájem?“* Další podkapitoly se zabývají didaktickými prostředky, jež jsou nezbytně nutné pro výuku sexuální výchovy. Na základě těchto podkapitol, byly vytvořeny dvě výzkumné otázky: *„Jaké didaktické prostředky používá učitel pro realizaci sexuální výchovy?, Z jakých materiálů čerpá učitel sexuální výchovy?“* Posledním teoretickým východiskem se staly kapitoly sexuální výchova v rodině, o kterou se opírá výzkumná otázka: *„Spolupracují učitelé s rodiči nebo odborníky v oblasti sexuální výchovy?“*

3 VÝZKUMNÁ SONDA DO PRAXE ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Ve výzkumné sondě je zkoumán současný průběh sexuální výchovy na 1. stupni základních škol v Plzeňském kraji. Cílem výzkumné sondy je snaha zjistit, jakým způsobem je vyučována sexuální výchova na 1. stupni základních škol v Plzeňském kraji. Jako metodu výzkumu je zvolen elektronický dotazník a rozhovor.

Výzkum byl rozdělen do několika fází:

- a) vymezení cílů,
- b) výběr zkoumaného vzorku,
- c) volba metod výzkumu,
- d) realizace výzkumu a zpracování jeho výsledků,
- e) interpretace výsledků z výzkumu vyplývající z cílů práce,
- f) závěr výzkumné sondy.

3.1 CÍLE VÝZKUMU

Obecným cílem výzkumu je získání informací o průběhu výuky sexuální výchovy na prvním stupni základních škol v Plzeňském kraji. Pokud je sexuální výchova realizována na základních školách, jsou zjišťována témata, metody a formy práce, které se používají při její realizaci. Obecný cíl je zjišťován pomocí výzkumných otázek:

- Výzkumná otázka č. 1:

Jsou učitelé na prvním stupni základní školy otevřeni k výuce sexuální výchovy?

- Výzkumná otázka č. 2:

Jaká témata při realizaci sexuální výchovy učitelé probírají a o jaká témata mají děti zájem?

- Výzkumná otázka č. 3:

Jaké metody, organizační formy a didaktické pomůcky používá učitel při realizaci sexuální výchovy?

- Výzkumná otázka č. 4:

Z jakých materiálů čerpá učitel prvního stupně při výuce sexuální výchovy?

-
- Výzkumná otázka č. 5:

Spolupracují učitelé s rodiči nebo s odborníky v oblasti sexuální výchovy?

3.2 METODIKA VÝZKUMNÉ SONDY

Pro naplnění cílů výzkumné sondy, byla vybrána metoda elektronického dotazníku a rozhovoru. Dle mého názoru elektronický dotazník šetří čas, jak ten můj, tak i respondentův. Elektronický dotazník má tu výhodu, že odpovědi přicházejí ihned po vyplnění, také jsou shromážděny na jednom místě. I v této formě dotazníku je zachována anonymita. Možnou nevýhodou může být, že někteří učitelé 1. stupně základních škol upřednostňují papírovou formu dotazníku. Další nevýhodou je, že není předem známo, kolik respondentů zareaguje na dotazník.

3.2.1 METODA ELEKTRONICKÉHO DOTAZNÍKU

Metoda dotazníku je dnes jedna z nejvyužívanější metodou různých výzkumných sond. S rozšířením přístupu k internetu se přechází na elektronický dotazník. Gavora (2010) rozděluje dotazník na dva typy. Prvním typem je dotazník odesílaný jako příloha emailu. Většinou je napsán ve formátu MS Word. Respondent si dotazník stáhne do svého počítače. Pokud je ve formátu MS Word, vyplní ho stejně jako jakýkoli jiný formulář. Po vyplnění ho pošle zpět odesílateli emailem. Tato forma je podle autora nevhodná, protože respondent si může otázky samovolně měnit, tudíž je pak dotazník nepoužitelný pro výzkumnou sondu. Druhým typem je webový dotazník. Respondenti si zobrazí webový dotazník z příslušného odkazu, odpovídají kliknutím na odpověď. Výzkumníkovi webový dotazník šetří čas, protože nemusí každou odpověď zadávat ručně.

Metoda webového dotazníku je vybrána i pro toto výzkumné šetření. Dotazník byl vytvořen pomocí webové aplikace MS Forms. Poté byl poslán ředitelům a ředitelkám základních škol v Plzeňském kraji. Při sestavování dotazníku je postupováno podle následujících kroků:

- vytvoření cílů dotazníku,
- promyšlení struktury dotazníku, úvodní část (cíl dotazníku, poděkování), vstupní část (informace o respondentovi), vlastní dotazník,
- sestavení otázek odpovídajícím cílům výzkumu,
- uskutečnění předvýzkumu,

-
- upravení otázek vyplívající z předvýzkumu,
 - vytvoření samotného výzkumu.

Dotazník se skládá ze tří částí. V úvodní části je sdělován respondentům cíl výzkumu, dále je dotazovaným děkováno za spolupráci. Ve vstupní části jsou zjišťovány informace o respondentovi (pohlaví, délka praxe a velikost obce, kde se základní škola nachází). V následující části se nachází otázky, které vyplývají z dílčích cílů výzkumu. V dotazníku jsou použity otevřené i uzavřené otázky.

Vzhledem k tomu, že z dotázaných jednadvaceti základních škol došlo zpět pouze devět dotazníků, se k dalšímu sběru dat použila metoda sněhové koule tzn. dotazník byl poslán učitelkám po Plzeňském kraji, které ho pak posílaly svým kolegyním. Metoda byla účinná. Celkem se dotazník dostal na 76 základních škol v celém Plzeňském kraji. Na dotazník mohlo odpovědět celkem 500 učitelů, skutečných respondentů bylo jen 108. Návratnost dotazníků byla 21,6 %, to je oproti předchozímu výsledkům velký úspěch.

3.2.2 METODA ROZHOVORU

Další metodou, která byla použita při výzkumu, je rozhovor. Gavora (2010) charakterizuje rozhovor jako metodu, která umožňuje nejen zachycení fakt, ale i hlubší proniknutí do motivů a postojů respondentů. Rozhovor rozděluje do tří typů. Prvním typem je rozhovor strukturovaný. U tohoto typu rozhovoru jsou otázky pevně dány, svojí strukturou tedy připomíná ústní dotazník. Druhým typem je rozhovor nestrukturovaný, jež umožňuje úplnou volnost otázek. Při tomto rozhovoru je dáno pouze téma, otázky se odvíjejí podle toho, jakým směrem se rozhovor odvíjí. Posledním typem rozhovoru je polostrukturovaný rozhovor, který je kombinací obou předchozích typů tzn. je stanovené obsahové schéma a základní otázky, další otázky vznikají v průběhu rozhovoru.

Pro výzkum byl vybrán rozhovor strukturovaný, jehož cílem je získat od respondentů výstižnější a upřesňující odpovědi. Rozhovor probíhal s třemi učitelkami, které vyučují na školách, kam byly zaslány dotazníky. Respondentky budou odpovídat na celkově na 16 otázek. První část rozhovor je zaměřena na zjištění informací o respondentkách (délka praxe a jakou třídu aktuálně vyučuje). V další části jsou již pokládány otázky týkající se cíle výzkumné sondy.

3.3 PŘEDZVÝKUM

Předtím než započal samotný výzkum, byl proveden ještě předvýzkum, který pomohl konkretizovat nebo upravit formulace některých otázek v dotazníku nebo rozhovoru.

Předvýzkum metody elektronického dotazníku:

Předvýzkum dotazníku ověřoval také srozumitelnost otázek. V rámci předvýzkumu respondenti odpovídali na otázky, které budou použity v sestaveném dotazníku. Dotazník byl rozeslán ředitelům pěti základních škol na Klatovsku, ti je měli dále poslat vyučujícím na prvním stupni základní školy. Respondenti se vyjadřovali k připravenému dotazníku kladně.

Respondenti požadovali přidání jedné možnosti v úvodních otázkách dotazníku. V otázce č. 3 byla přidána možnost „*Obec – nad 100 000 obyvatel*“. Dále si všimli špatně napsaného slova v otázce č. 15.

Předvýzkum metody rozhovoru:

Předvýzkum rozhovoru, stejně jako u dotazníku, ověřoval srozumitelnost a formulaci jednotlivých otázek. Rozhovor byl uskutečněn s dvěma učitelkami prvního stupně základních škol na Klatovsku. Rozhovor byl proveden s každou zvlášť.

Obě paní učitelky se shodly, že je pro ně nejasná otázka č. 2. Otázka má za úkol zjistit, co vše lze zařadit do učiva sexuální výchovy. Zněla „*Jak byste definovali sexuální výchovu?*“. Paní učitelky chtěly říct její definici, ale neznaly jí. Proto byla otázka upravena na „*Co byste zahrnuli do sexuální výchovy?*“. Na tu už paní učitelky uměly odpovědět. Rozhovor byl doplněn o otázku č. 4: „*Jaký přínos má výuka sexuální výchovy pro žáka?*“, jejíž cílem je zjistit, jakou roli hraje sexuální výchova v životě dítěte.

3.4 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU

Pro zkoumání je zvolen záměrný výběr. Údaje, které jsou zjištěny, platí pouze pro tento výběr. Při výběru je zaměřeno na tyto kritéria:

- základní škola v Plzeňském kraji
- učitelé 1. stupně základních škol
- učitelé učící některá z témat sexuální výchovy

Výzkumné šetření bylo uskutečněno pouze na základních školách v Plzeňském kraji, konkrétně na 1. stupni základních škol. V období od 03. 06. 2021 do 1.10. 2021 se zúčastnilo dotazníku 108 učitelů prvního stupně základních škol. Charakteristika vzorku je uvedena níže v následujících tabulkách.

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů	Počet respondentů
Ženy	106
Muži	2

zdroj: vlastní

Tabulka 2: Délka pedagogické praxe učitelů 1. stupně základních škol

Délka pedagogické praxe	Počet učitelů
0 – 2 roky	28
3 – 5 let	17
6 – 10 let	20
11 – 15 let	8
16 – 20 let	6
21 – 25 let	15
jiné	14

zdroj: vlastní

Tabulka 3: Složení učitelů z jednotlivých typů obcí

Typ obce	Počet učitelů
Obec – 2 000 obyvatel	27
Obec – od 2000 do 10 000 obyvatel	32
Obec – od 10 000 do 50 000 obyvatel	13
Obec – od 50 000 do 100 000 obyvatel	12
Obec – nad 100 000 obyvatel	24

zdroj: vlastní

Z první tabulky lze vyčíst, že se do dotazníku zapojily více ženy než muži. Dle mého názoru je tato skutečnost způsobená tím, že ve školství je více žen než mužů. Druhá tabulka vypovídá o délce pedagogické praxe na prvním stupni. Nejvíce odpovídali respondenti, kteří by se dali označit jako začínající učitelé. Další početnou skupinou byli učitelé, jejichž délka praxe je tři až pět let. Dále dotazníku ukázal, že nejpočetnější skupinou respondentů, byli lidé, kteří pracují jako učitelé prvního stupně v obcích do 10 000 obyvatel.

3.5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉ SONDY A JEJICH INTERPRETACE

V této kapitole jsou uvedeny výsledky zjištěné pomocí metod vybraných pro výzkumnou sondu tj. elektronického dotazníku a rozhovoru. Výsledky výzkumné sondy jsou platné pouze pro tento výběr a nelze je zobecňovat.

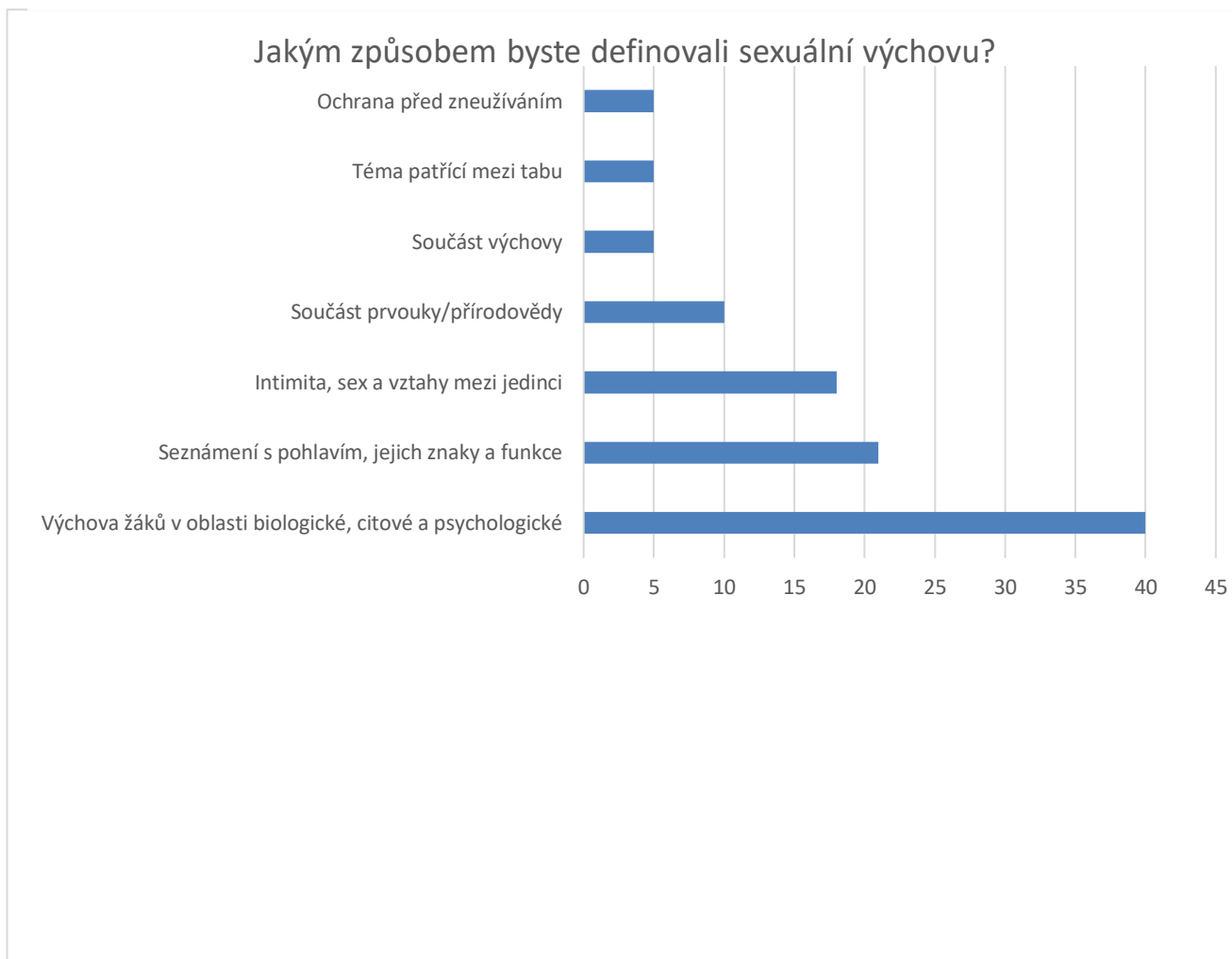
3.5.1 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ZJIŠTĚNÝCH V ELEKTRONICKÉM DOTAZNÍKU

Výsledky dotazníku jsou uvedeny v grafu, ke kterému je připojen i komentář. Každá odpověď je zpracována jednotlivě.

Otázka č. 4: Jakým způsobem byste definovali sexuální výchovu?

Cílem této otázky bylo zjistit, jestli učitelé umějí definovat sexuální výchovu. Protože tato otázka patřila mezi povinné otázky, odpověděli na ni všichni respondenti tzn. 108 dotazovaných. Otázka byla otevřená, učitel měl možnost vyjádřit dle svého uvážení. Výsledky jsou zpracovány v grafu 1.

Graf 1: Jaký způsobem byste definovali sexuální výchovu?

zdroj: vlastní

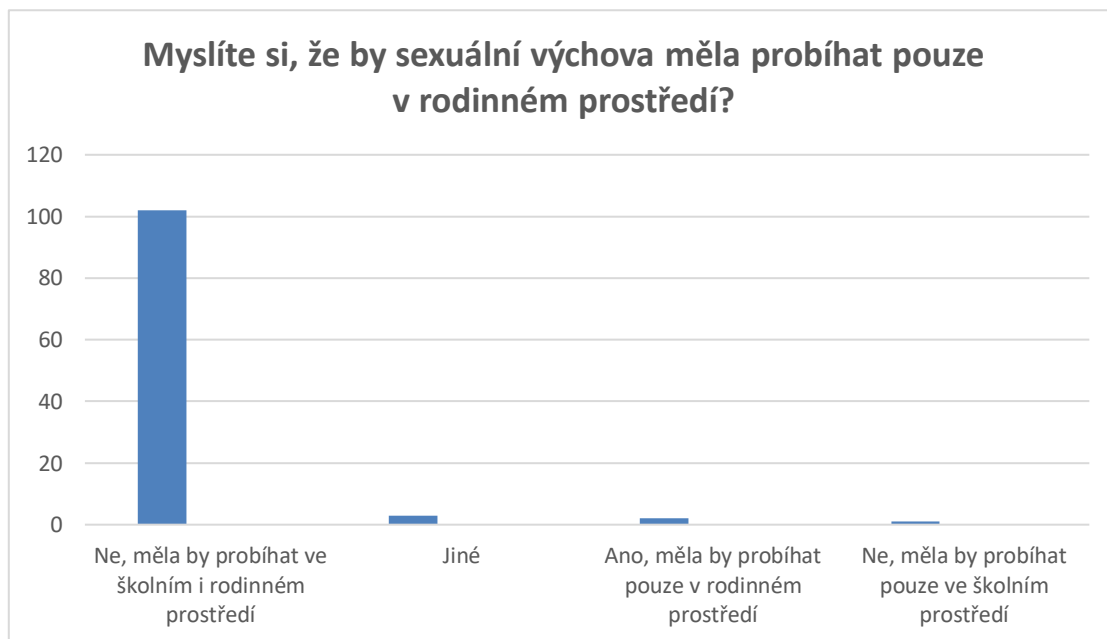
Protože je otázka otevřená, témata, která spolu souvisela, byla sjednocena do jedné skupiny. Nejčastěji učitelé definovali sexuální výchovu jako „*Výchovu žáků v oblasti biologické, citové a psychologické*“. Jsou do ní řazeny odpovědi, jež uvádějí skutečnost, že sexuální výchova je zaměřena celistvou výchovu osobnosti. Celkem ji v odpovědi uvedlo 40 respondentů. Další skupina nese název „*Seznámení s pohlavím, jejich znaky a funkce*“. Do ní byla řazena témata týkající se stavby těla muže a ženy a jakou roli hraje muž a žena ve společnosti. Takto odpovědělo celkem 21 respondentů. Třetí skupina odpovědí mají společné téma „*Intimita, sex a vztahy mezi jedinci*“. Jak už sám název skupiny napovídá, učitelé si myslí, že sexuální výchovu lze definovat pomocí intimity vůči sobě nebo okolí, pohlavního aktu nebo vztahy mezi jedinci (partnerství, manželství). Do této skupiny byly zařazeny odpovědi 18 učitelů. V dotazníku zazněla i ta skutečnost, že témata sexuální výchovy jsou nejvíce definována a zastoupena v předmětu prvouka a přírodověda. Shodlo se na ní 10 učitelů. Na další odpovědi se shodlo 5 učitelů. Domnívají se, že některá témata

sexuální výchovy by neměla být vyučována na prvním stupni základní školy, například početí nebo manželství. Pět učitelů by definovalo sexuální výchovu i pomocí tématu „Ochrana před zneužíváním“. Bohužel 4 odpovědi nemohly být vyhodnoceny, protože jejich pisatelé odpověděli „Nevím“.

Otázka č. 5: Myslíte si, že by sexuální výchova měla probíhat pouze v rodinném prostředí?

Cílem otázky bylo zjistit, zda učitelé souhlasí, aby se sexuální výchova vyučovala ve školním prostředí. Otázka byla uzavřená, učitelé mohli odpovědět pomocí 4 možností: „Ano, pouze v rodinném prostředí“, „Ne, pouze ve školním prostředí“, „Ne, měla by probíhat ve školním i rodinném prostředí“ a „Jiné“. Získané odpovědi jsou uvedeny v grafu č. 2.

Graf 2: Myslíte si, že by sexuální výchova měla probíhat pouze v rodinném prostředí?

zdroj: vlastní

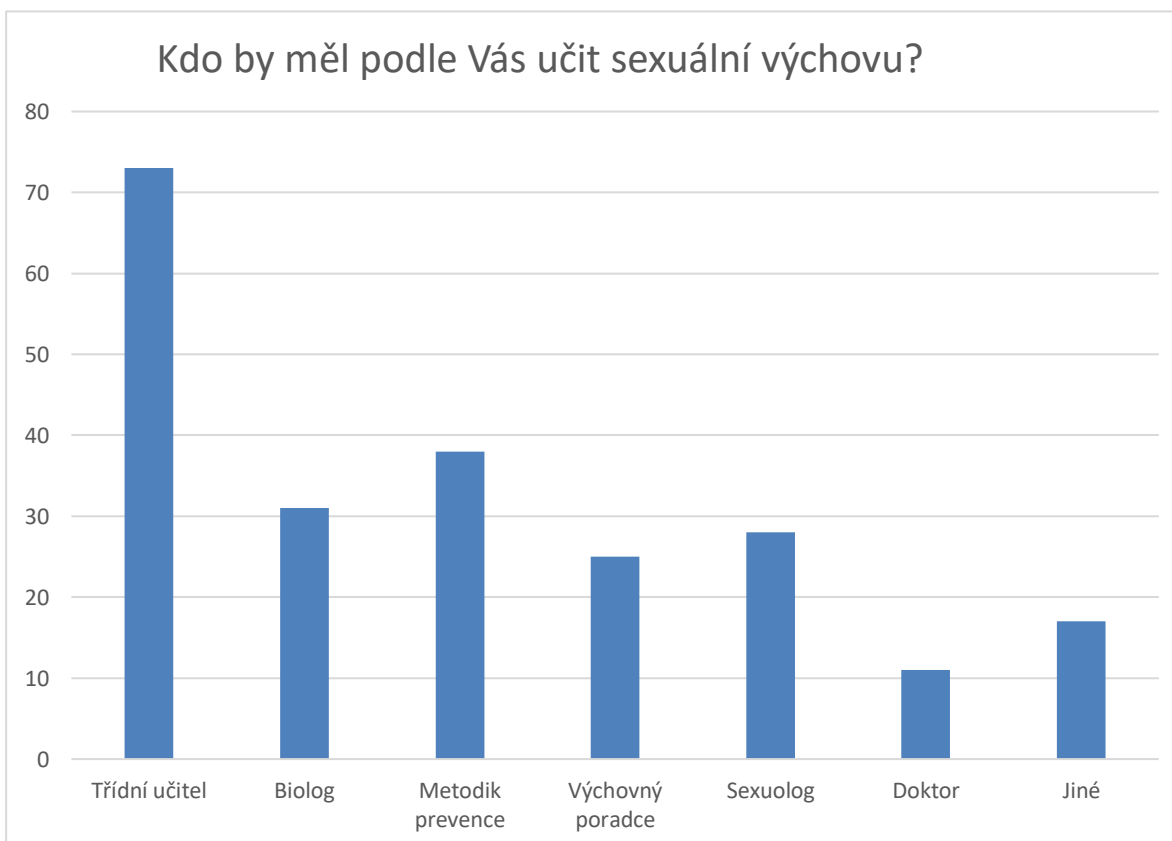
Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 108 učitelů prvního stupně základní školy zastávají názor, aby sexuální výchova probíhala ve školním prostředí. Dva učitelé jsou toho názoru, že sexuální výchova by měla probíhat jen v rodinném prostředí, a pouze jeden z dotazovaných učitelů zastává názor, aby byla sexuální výchova vyučována jen ve školním prostředí. Tři učitelé odpověděli pomocí odpovědi „Jiné“, v nichž se objevila odpověď „Měla by být doma i ve škole, ale učitel by měl spolupracovat s rodiči.“. Další

respondent odpověděl, že by měla probíhat v rodině i škole, podle toho, co chtějí rodiče a co jsou školy ochotny nabídnout. Poslední z respondentů si myslí, že by sexuální výchova měla probíhat kdekoli, kde jsou k výuce sexuální výchovy přizpůsobeny.

Otázka č. 6: Kdo by podle Vás měl učit sexuální výchovu?

Cílem otázky bylo zjistit, kdo by měl zajišťovat výuku sexuální výchovu ve školním prostředí. Otázka byla uzavřená. Respondenti mohli uvést více možností. Odpovědi byly následující: „*Třídní učitel*“, „*Biolog*“, „*Metodik prevence*“, „*Výchovný poradce*“, „*Sexuolog*“, „*Doktor*“. K poslední odpovědi „*Jiné*“ mohli respondenti uvést možnost, která nebyla v nabízených odpovědích. Výsledky jsou uvedeny v grafu číslo 3.

Graf 3: Kdo by měl podle Vás učit sexuální výchovu?

zdroj: vlastní

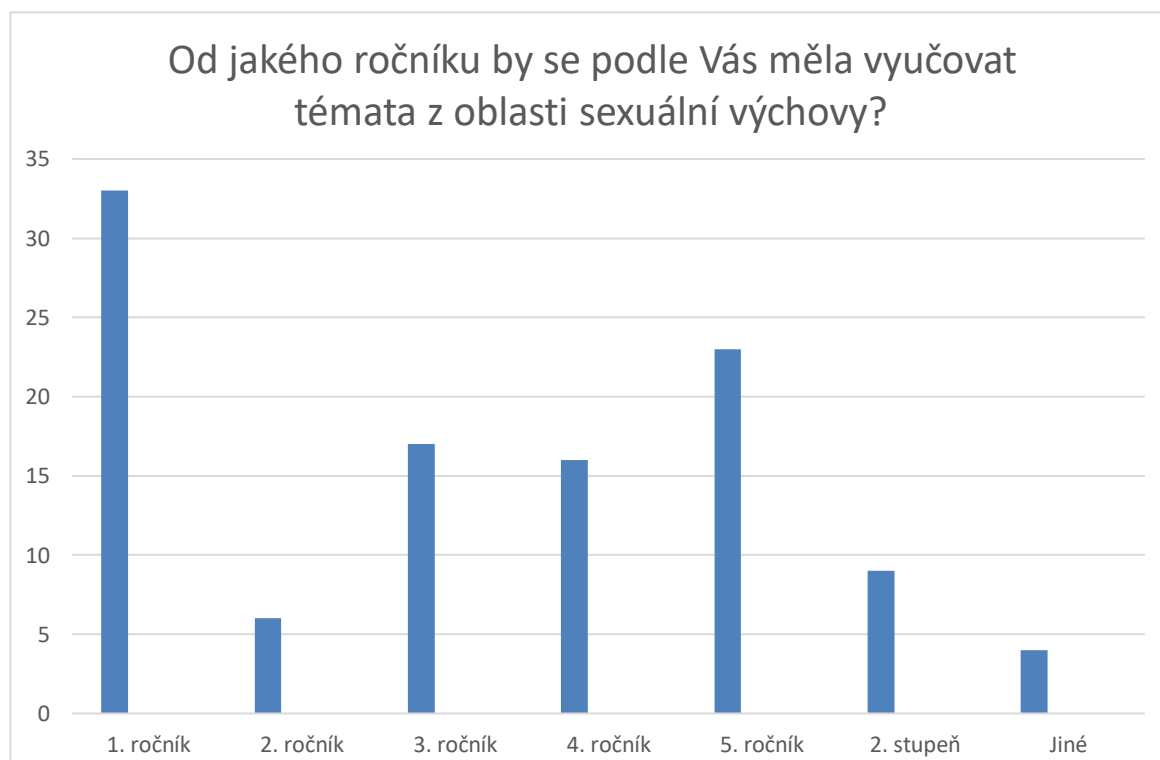
V této otázce mohli respondenti vybrat více odpovědí. Nejčastěji se v jejich odpovědích objevovala možnost „*Třídní učitel*“, byl označen celkem třiasedmdesát krát z celkových 108 odpovědí. Odpověď „*Metodik prevence*“ zaškrtnulo 38 z dotazovaných respondentů. „*Biolog*“ je uveden v 31 označených odpovědích. Další odpověď „*Sexuolog*“ uvedlo ve dotaznících 28 respondentů. „*Výchovný poradce*“ byl označen ve čtvrtině všech

odpovědí. Nejmenší počet respondentů uvedlo možnost „Doktor“, z celkového počtu tuto odpověď zaškrtnulo pouze 11 respondentů. V možnosti „Jiné“ se respondenti shodují na tom, že by sexuální výchovu měl vyučovat učitel, který se v tomto oboru vyzná, přistupuje k tématu citlivě a žáci k němu mají důvěru.

Otázka č. 7: Od jakého ročníku by se podle Vás měla vyučovat témata z oblasti sexuální výchovy?

Tato otázka byla uzavřená, respondenti odpovídali pomocí uvedených možností. Vybrat mohli pouze jednu možnost. Výběr možností byl následující: „1. ročník“, „2. ročník“, „3. ročník“, „4. ročník“, „5. ročník“, „2. stupeň“ a poslední možností byla odpověď „Jiné“. Poslední zmíněná možnost byla otevřená, aby se k otázce mohli vyjádřit i ti respondenti, kteří svoji odpověď v možnostech nenašli. Cílem této otázky bylo zjistit vhodný ročník pro začátek výuky sexuální výchovy. Výsledky jsou zpracovány jsou uvedeny v grafu č. 4.

Graf 4: Od jakého ročníku by se podle Vás měla vyučovat témata z oblasti sexuální výchovy?

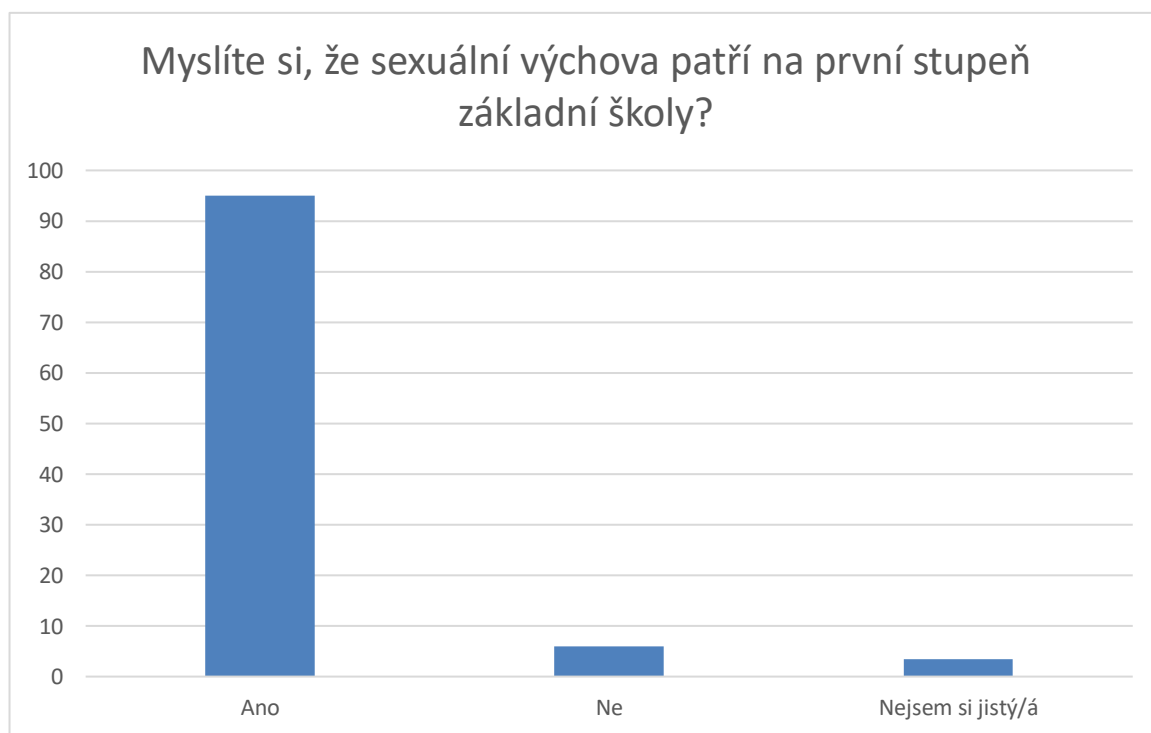
zdroj: vlastní

Z výsledků je patrné, že celkem 33 respondentů si myslí, že je vhodné začít se sexuální výchovou už v prvním ročníku základní školy. Celkem 23 respondentů se shodlo na odpovědi, že by se témata ze sexuální výchovy měla vyučovat od 5. ročníku. Pouze 6 respondentů zvolilo možnost „2. ročník“. Jen čtyři tazatelé využili možnost „Jiné“. V ní se objevily odpovědi, které se shodovaly se skutečností, že by se témata sexuální výchovy měla vyučovat v každém ročníku, přiměřeně k věku a potřebám žáků. Devět dotazovaných uvedlo, že by se témata sexuální výchovy měla vyučovat až na „2. stupni“. Dle mého názoru je to už pozdě, dítě by se mělo co nejdříve naučit, že jeho tělo je jen jeho a nikdo cizí se ho nesmí dotknout.

Otázka č. 8: Myslíte si, že sexuální výchova patří na první stupeň základní školy?

Cílem otázky bylo zjistit, jaký učitelé mají názor na výuku sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Respondenti měli na výběr ze tří možností: „Ano“, „Ne“, „Nejsem si jistý/á“. Pokud respondent odpověděl na tuto otázku „Ne“, elektronický dotazník ho nepustil dál a zobrazilo se mu závěrečné poděkování. Výsledky jsou zaneseny do grafu č.5.

Graf 5: Myslíte si, že sexuální výchova patří na první stupeň základní školy?

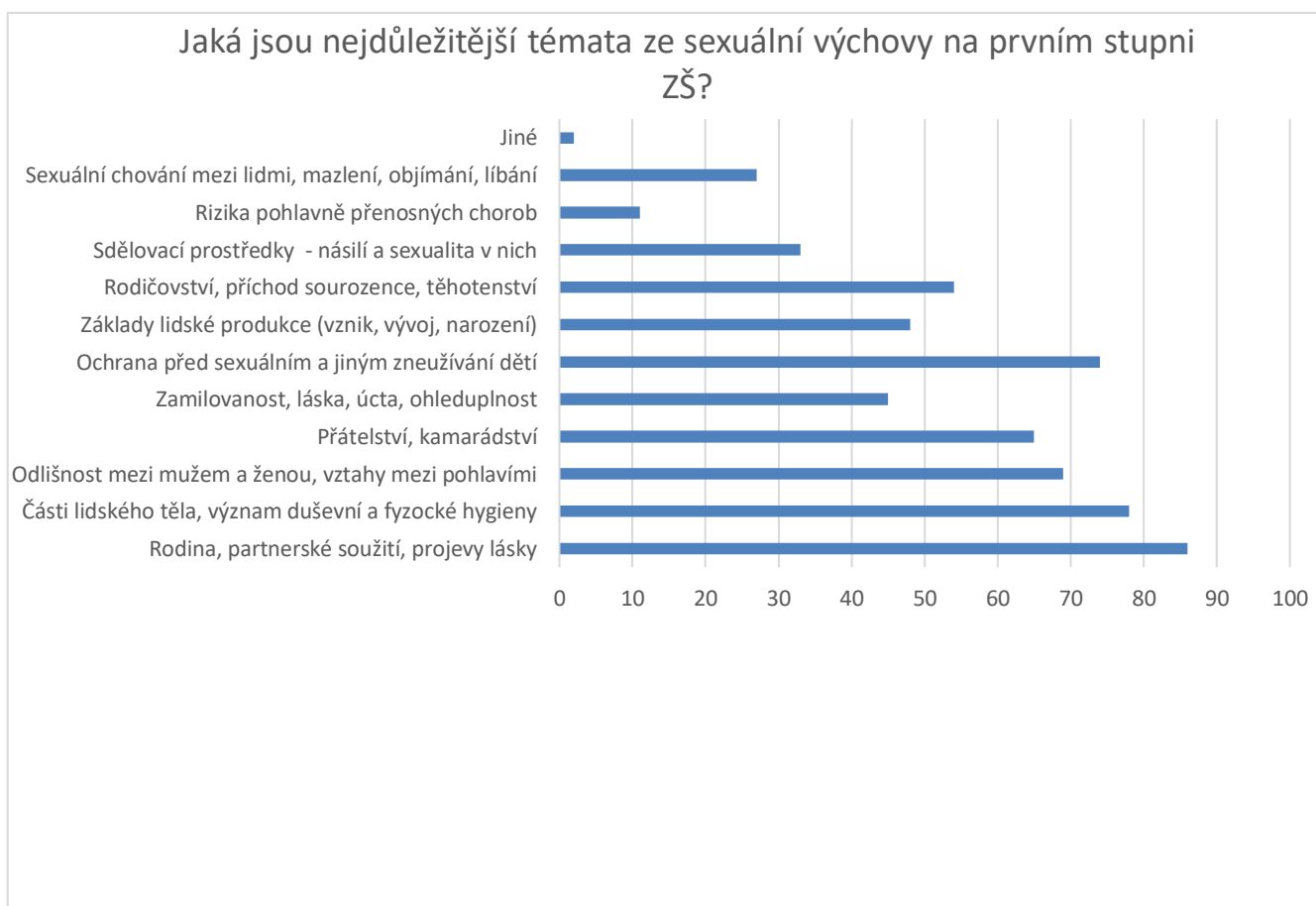
zdroj: vlastní

Z výše uvedeného grafu vyplývá jednoznačná převaha názoru, že výuka sexuální výchovy patří na první stupeň základní školy, celkem ji uvedlo 95 dotazovaných. Sedm respondentů si není jisto, zda by sexuální výchovu zařadilo do výuky. Šest respondentů je zcela proti tomu, aby se témata sexuální výchovy vyučovala na prvním stupni základní školy. Jak je psáno výše, tato otázka je sestavena tak, aby na další otázky odpovídali jen učitelé, kteří se stavějí kladně k výuce sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Proto dotazovaní, kteří uvedli možnost „Ne“, nemohli dále pokračovat v dotazníku.

Otázka č. 9: Jaká jsou nejdůležitější témata ze sexuální výchovy na prvním stupni ZŠ?

Otázka byla uzavřená, respondenti však mohli zvolit více odpovědí. Cílem otázky bylo zjistit, jaká témata považují učitelé za nejdůležitější, pro výuku sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Témata byla upravena podle knihy, jejíž autorkou je Rašková (2007). Výsledky jsou zpracovány v grafu č. 6.

Graf 6: Jaká jsou nejdůležitější témata ze sexuální výchovy na prvním stupni ZŠ?

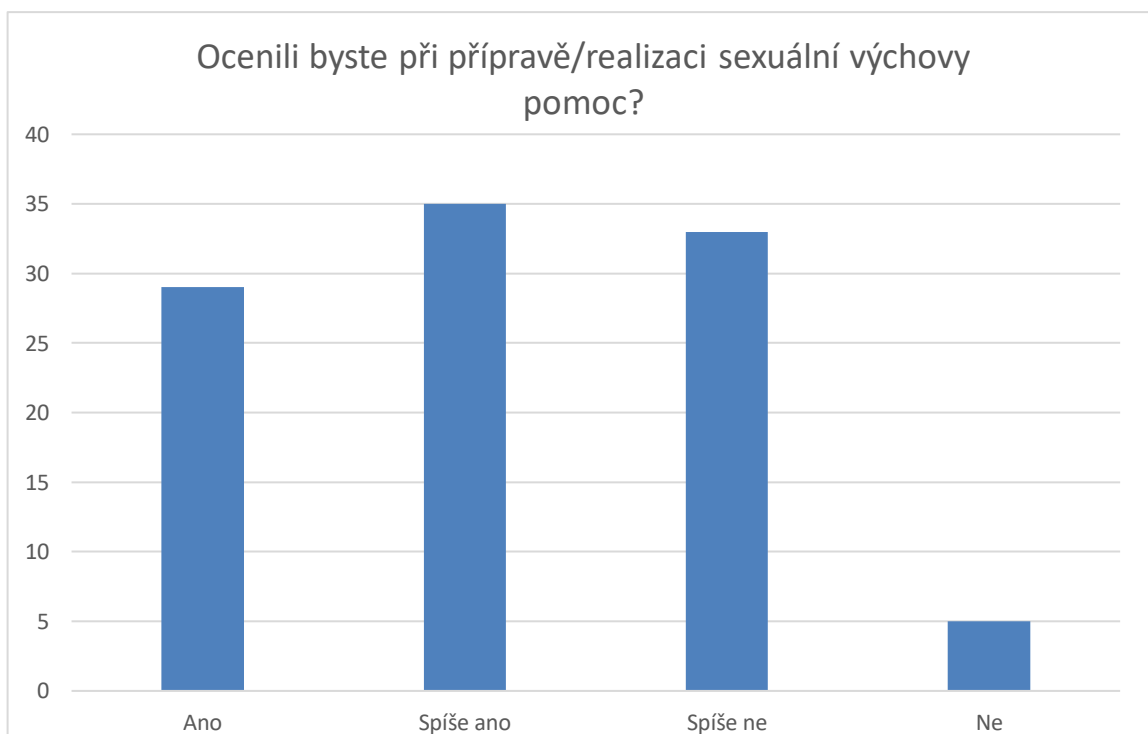
zdroj: vlastní

Za nejdůležitější téma na prvním stupni považují učitelé „Rodinu, partnerské vztahy, projevy“, celkem tuto možnost zvolilo 86 respondentů. Druhým nejdůležitějším tématem, zvolili respondenti možnost „Části lidského těla, význam duševní a fyzické hygieny“, kterou označilo 78 dotazovaných. Třetím důležitým tématem by mělo být podle 74 respondentů téma „Ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním dětí“. Ostatní odpovědi označilo alespoň 20 respondentů. Nejméně byla označována odpověď „Rizika pohlavně přenosných chorob“, označilo ji pouze 11 dotazovaných. V otevřené odpovědi „Jiné“ se objevil názor, že sexuální výchova se dotýká všech uvedených témat. Další odpověď zastává názor, že učitel by měl reagovat na potřeby dětí a učit témata, která je zajímají.

Otázka č. 10: Ocenili byste při přípravě/realizaci sexuální výchovy pomoc odborníka?

Otázka byla uzavřená, respondenti mohli odpovědět pomocí možností „Ano“, „Spíše ano“, „Spíše ne“, „Ne“. Cílem otázky bylo zjistit, zda jsou učitelé ochotni spolupracovat při přípravě nebo realizaci s odborníky. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 7.

Graf 7: Ocenili byste při přípravě/realizaci sexuální výchovy pomoc?

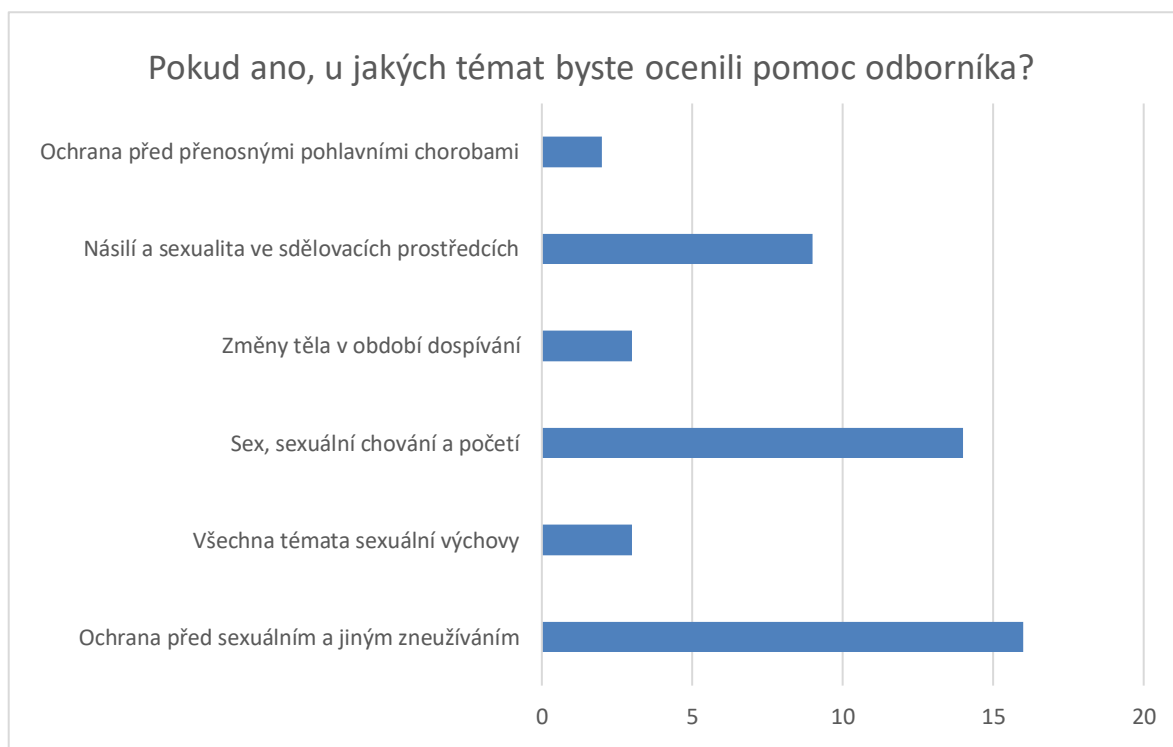
zdroj: vlastní

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 29 respondentů by ocenilo pomoc při přípravě/realizaci sexuální výchovy. Nejvíce respondentů však odpovědělo konkrétně 35, že by spíše chtělo spolupracovat s odborníkem na realizaci sexuální výchovy. Třetí možnost „Spíše ne“ označilo celkem 33 respondentů. Pouhých 5 dotazovaných uvedlo, že by neocenilo pomoc odborníka při realizaci ani při přípravě výuky sexuální výchovy.

Otázka č. 11: Pokud ano, u jakých témat byste ocenili odborníka?

Tato otázka je rozvíjí otázku č. 10. Je otevřená, respondent nebyl omezen možnostmi, ale mohl vyjádřit svůj názor. Na otázku směli odpovídat pouze ti respondenti, kteří u předchozí otázky odpověděli „Ano“ nebo „Spíše ano“. Cílem otázky bylo zjistit, s jakými tématy by učitelé potřebovali pomoc od odborníka. Výsledky jsou zaznamenány v grafu č. 8.

Graf 8: Pokud ano, u jakých témat byste ocenili pomoc odborníka?

zdroj: vlastní

Nejčastěji dotazovaní psali odpověď „Ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním“, na této odpovědi se shodlo 16 dotazovaných. Dalším tématem, na kterém by učitelé ocenili pomoc odborníka, je „Sex, sexuální chování a početí“. Takto odpovědělo 14 respondentů. Třetím tématem, při němž by učitelé potřebovali pomoc odborníka, je „Násilí a sexualita

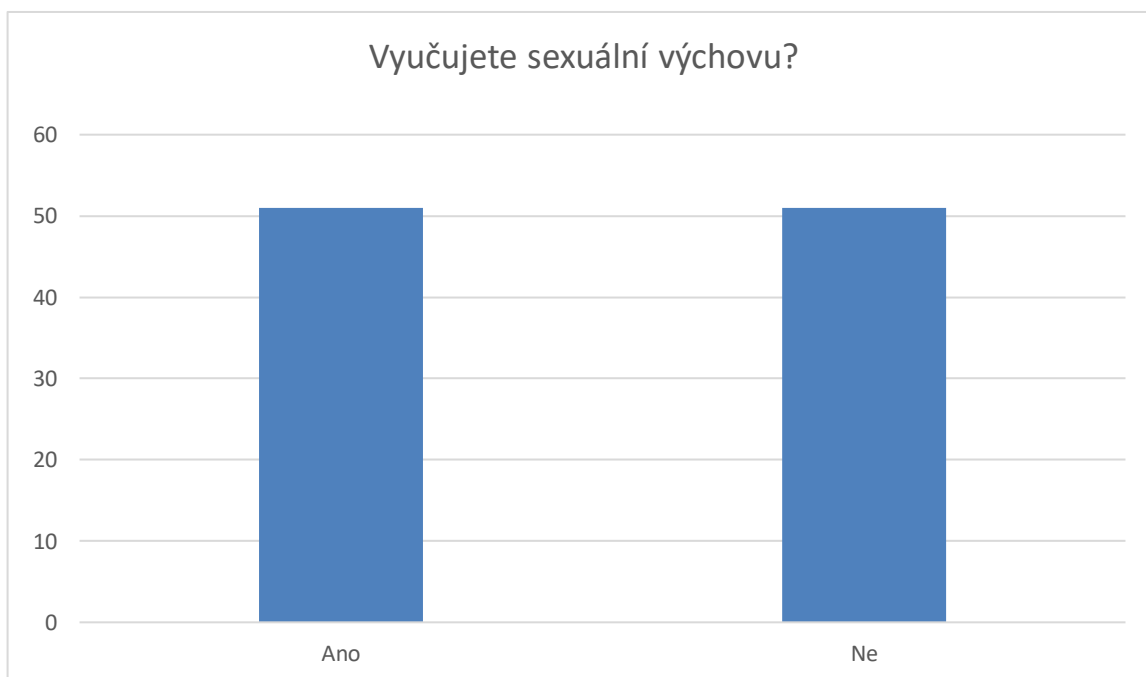
ve sdělovacích prostředcích“. S ním by ocenilo pomoc 9 respondentů. S tématem „Změny těla v období dospívání“ by potřebovalo pomoc odborníka 3 dotazovaní. Stejný počet respondentů by ocenilo rady odborníka u všech témat sexuální výchovy. Nejmenší počet dotazovaných, konkrétně 2, by bylo rádo, kdyby jim odborník pomohl s tématem „Ochrana před přenosnými pohlavními chorobami“.

Původně mělo na rozvíjející otázku odpovědět 64 respondentů, kteří na předchozí otázku odpověděli „Ano“ nebo „Spíše ano“. Celkem bylo použitelných pouze 46 odpovědí, zbývající na otázku odpovídali „Nevím“ nebo psali přímo odborníka, který by mohl pomoci s realizací nebo přípravou výuky sexuální výchovy.

Otázka č. 12: Vyučujete sexuální výchovu?

Snahou této otázky bylo zjistit, zda dotazovaní učitelé vyučují sexuální výchovu. Na otázku se mohlo odpovědět pouze pomocí možností „Ano“, „Ne“, jedná se tedy o uzavřenou otázku. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 9.

Graf 9: Vyučujete sexuální výchovu?

zdroj: vlastní

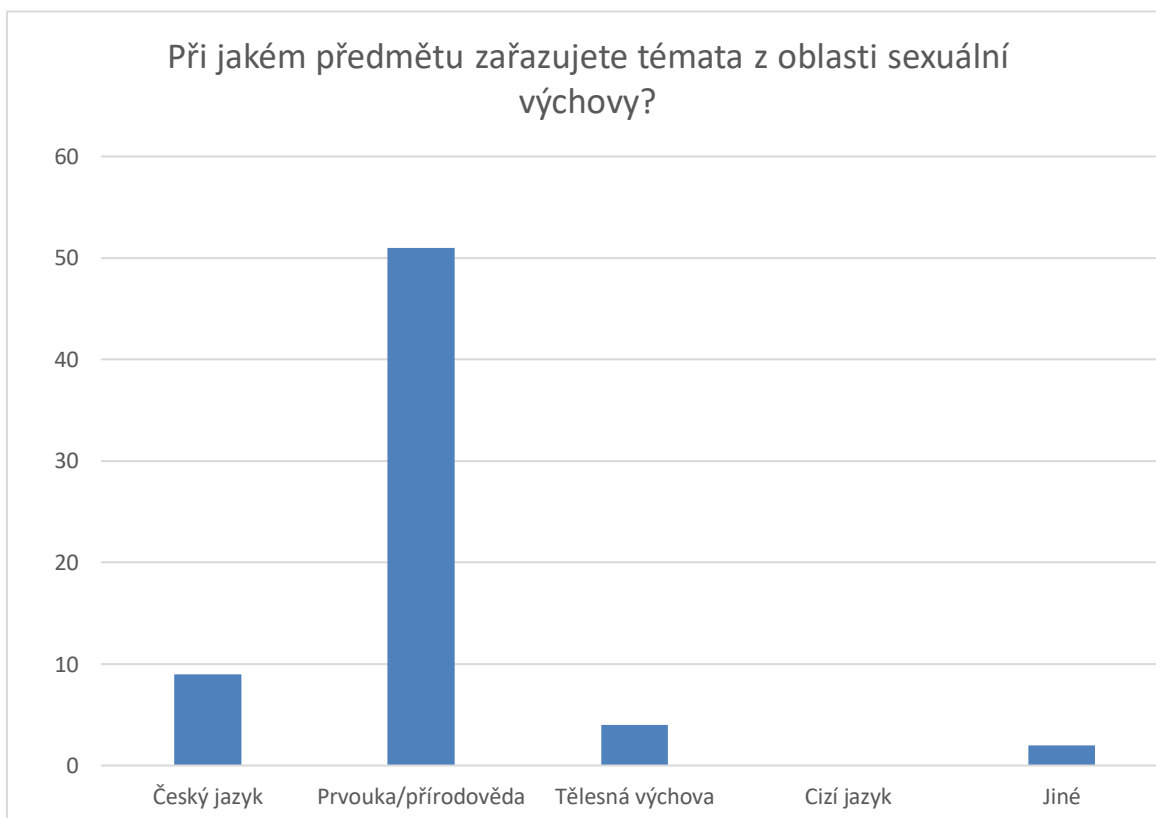
Z grafu vyplývá, že 51 dotazovaných učitelů vyučuje sexuální výchovu a zbylých 51 učitelů ji nevyučuje. Otázka tedy rozdělila přesně zbylých 102 respondentů přesně na polovinu. Otázka byla sestavena tak, aby učitelé, kteří nevyučují sexuální výchovu, už nemohli v dotazníkovém šetření pokračovat, tzn. pro učitele, jež odpověděli záporně na

tuto otázku, dotazník skončil. Dále odpovídají už jen učitelé, jenž vyučují sexuální výchovu.

Otázka č. 13: Při jakém předmětu zařazujete témata z oblasti sexuální výchovy?

Cílem otázky bylo zjistit, při jakém předmětu zařazují učitelé témata z oblasti sexuální výchovy. Na otázku odpovídají už pouze učitelé, kteří vyučují sexuální výchovu, jejich počet se zmenšil na 51. Otázka je uzavřená, dotazovaní mohli vybrat více odpovědí. Respondenti si mohli vybrat jednu z možností: „Český jazyk“, „Prvouka/přírodověda“, „Tělesná výchova“, „Cizí jazyk“. Jako poslední mohli respondenti zvolit možnost „Jiné“, ve které se mohli volně vyjádřit k otázce a napsat předmět, který v nabídce nebyl. Výsledky jsou zpracovány v grafu č. 10.

Graf 10: Při jakém předmětu zařazujete témata z oblasti sexuální výchovy?

zdroj: vlastní

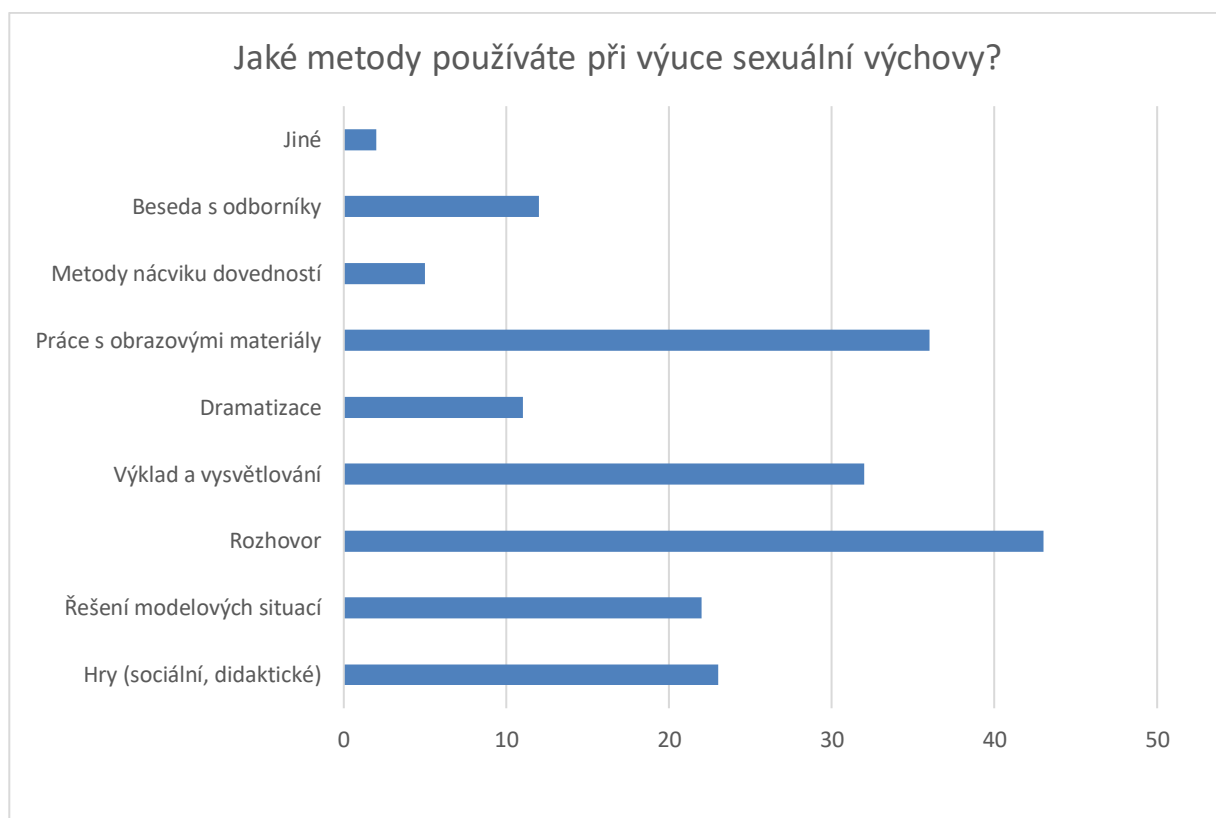
Všech 51 respondentů se shoduje, že témata sexuální výchovy vyučují v prvouce nebo v přírodovědě. Devět dotazovaných učitelů zařazuje témata sexuální výchovy i do hodin českého jazyka. Jen 4 vyučující z 51 zařazují sexuální výchovu i do tělesné výchovy. Pouhý dva učitelé zapsali své odpovědi do možnosti „Jiné“. Jeden z učitelů zařazuje

témata ze sexuální výchovy i během třídnických chviliek, druhý učitel zařazuje učivo sexuální výchovy pokaždé, když dítě projeví zájem o témata sexuální výchovy. Možnost „*Cizí jazyk*“ ne zvolil ani jeden učitelů na prvním stupni základní školy.

Otázka č. 14: Jaké metody používáte při výuce sexuální výchovy?

Snahou otázky bylo zjistit, jaké metody používají učitelé při výuce sexuální výchovy. Otázka byla uzavřená, respondenti mohli označit více odpovědí. Lze opovědět pomocí těchto možností: „*Hry (sociální, didaktické)*“, „*Řešení modelových situací*“, „*Rozhovor*“, „*Výklad a vysvětlování*“, „*Dramatizace*“, „*Práce s obrazovými materiály*“, „*Metody nácviku dovedností*“, „*Beseda s odborníky*“ a „*Jiné*“. V poslední uvedené možnosti mohou respondenti uvést i jinou metodu, která není uvedena v možnostech. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 11.

Graf 11: Jaké metody používáte při výuce sexuální výchovy?

zdroj: vlastní

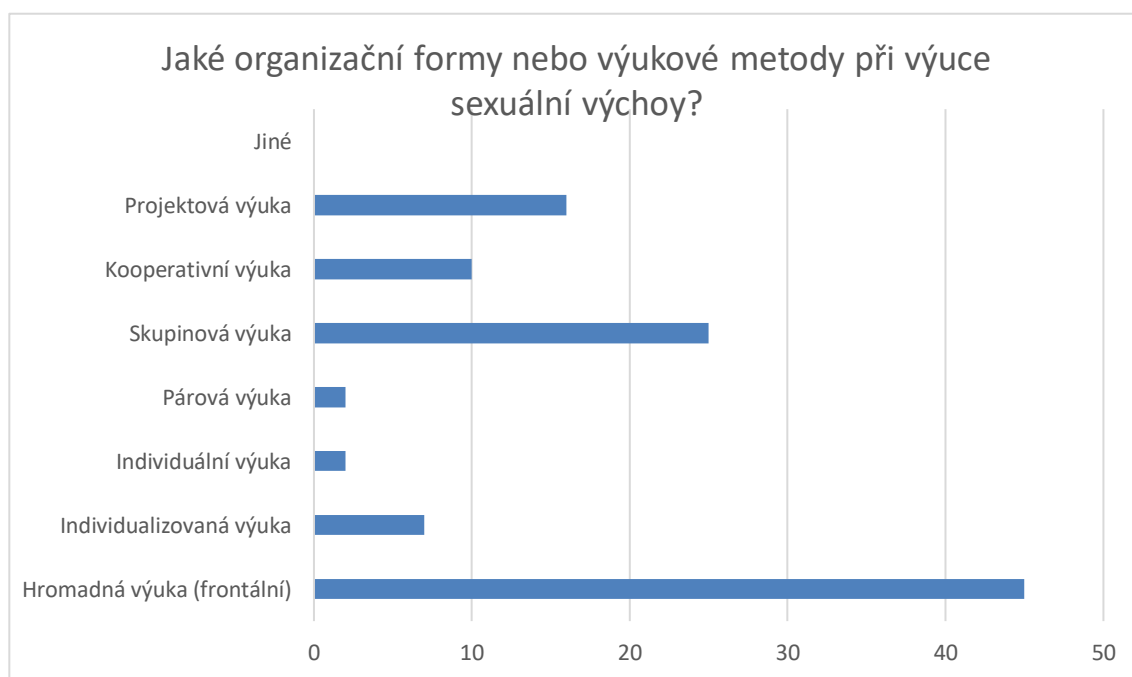
Nejčastěji respondenti označovali metodu rozhovoru, ve svých odpovědích ji uvedlo 43 dotazovaných. Další metodou, jež využívají učitelé ve výuce, je práce s obrazovými materiály, ji ve svých hodinách používá 36 respondentů. Třicet dva respondentů uvedlo, že

používají ve výuce sexuální výchovy „*Výklad a vysvětlování*“. Celkem 23 učitelů používá ve vyučovací hodině „*Hry (sociální, didaktické)*“. Jen o dva respondenty méně, tedy 21, využívá metodu „*Řešení modelových situací*“. „*Besedu s odborníky*“ zařazuje do výuky sexuální výchovy pouhých 12 respondentů. Jen 11 učitelů používá při vyučování metodu „*Dramatizace*“. Nejméně respondentů, konkrétně 5, vyučuje pomocí „*Metody nácviku dovedností*“. V možnosti „*Jiné*“ se vyjádřili pouze 2 učitelé. První z nich zdůrazňuje, že je důležité před výukou sexuální výchovy informovat rodiče, aby mohli dětem poskytnout prvotní informace. Poté respondent pracuje s obrazovým materiálem přiměřeným jejich věku. Druhý respondent přidává možnost „*Čtení s porozuměním*“.

Otázka č. 15: Jaké organizační formy nebo výukové modely používáte při výuce sexuální výchovy?

Záměrem otázky bylo zjistit, jaké organizační formy a výukové modely používají učitelé při výuce témat sexuální výchovy. Otázka byla uzavřená. Učitelé měli na výběr z těchto odpovědí: „*Hromadná výuka (frontální)*, *Individualizovaná výuka*, *Individuální výuka*, *Párová výuka*, *Skupinová výuka*, *Kooperativní výuka*, *Projektová výuka*“. Jako poslední možnost byla nabídnuta odpověď „*Jiné*“. V ní učitelé mohli uvést ještě další organizační formy nebo výukové modely. Výsledky otázky jsou uvedeny v grafu č. 12.

Graf 12: Jaké organizační formy nebo výukové modely používáte při výuce sexuální výchovy?

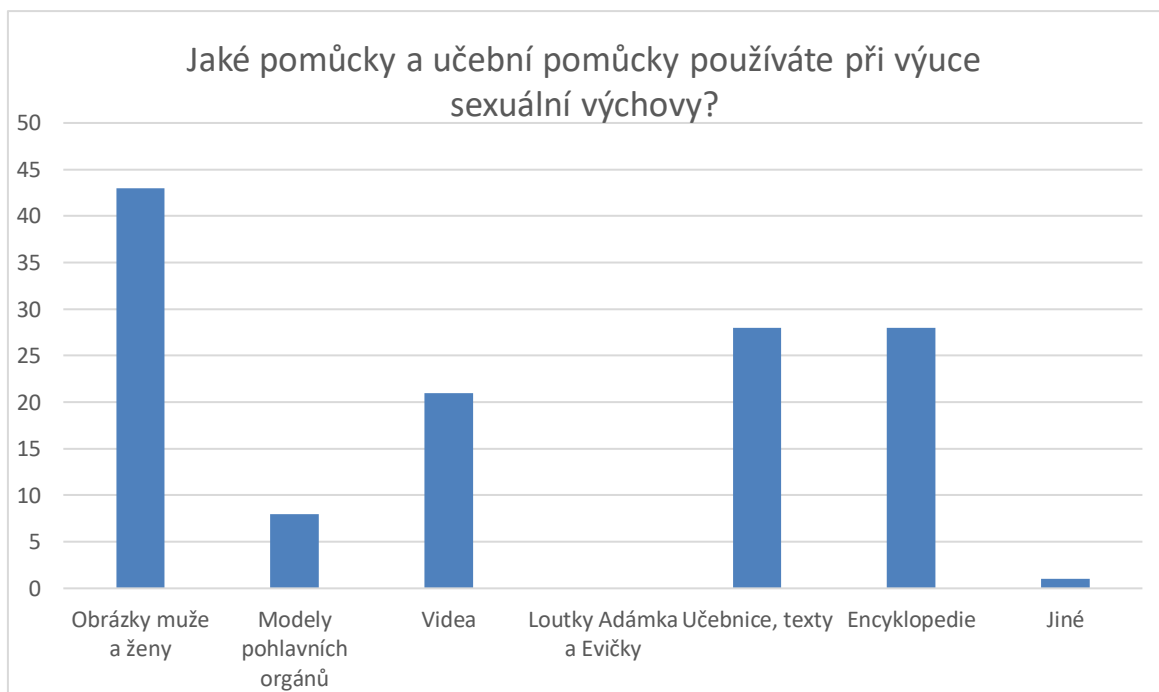
zdroj: vlastní

Nejpoužívanější organizační formou při výuce sexuální výchovy se stala „*Hromadná výuka (frontální)*“. Ve svých odpovědích ji uvedlo 45 respondentů z celkových 51. „*Skupinovou výuku*“ označilo celkem 25 dotazovaných. Další hojně používaný výukový model je „*Projektová výuka*“, ve svých vyučovacích hodinách ji používá 16 respondentů. Formou „*Kooperativní výuky*“ vyučuje témata sexuální výchovy celkem 10 dotazovaných učitelů. Pouhých 7 učitelů využívá ve svých hodinách „*Individualizovanou výuku*“. Jen 2 respondenti používají při výuce sexuální výchovy „*Individuální výuku*“ a „*Párovou výuku*“. V možnosti „*Jiné*“ se žádný z dotazovaných nevyjádřil.

Otázka č. 16: Jaké pomůcky a učební materiály používáte při výuce sexuální výchovy?

Cílem otázky je zjistit, jaké pomůcky a učební materiály používají učitelé při výuce sexuální výchovy. Otázka byla uzavřená, učitelé mohli odpovídat pomocí těchto možností: „*Obrázky muže a ženy, Modely pohlavních orgánů, Videá, Loutky Adámka a Evičky, Učebnice, texty, Encyklopedie, Jiné*“. V možnosti „*Jiné*“ mohli učitelé uvést, zda používají i jiné pomůcky a učební materiály. Dotazovaní mohli vybrat více možností. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 13.

Graf 13: Jaké pomůcky a učební materiály používáte při výuce sexuální výchovy?

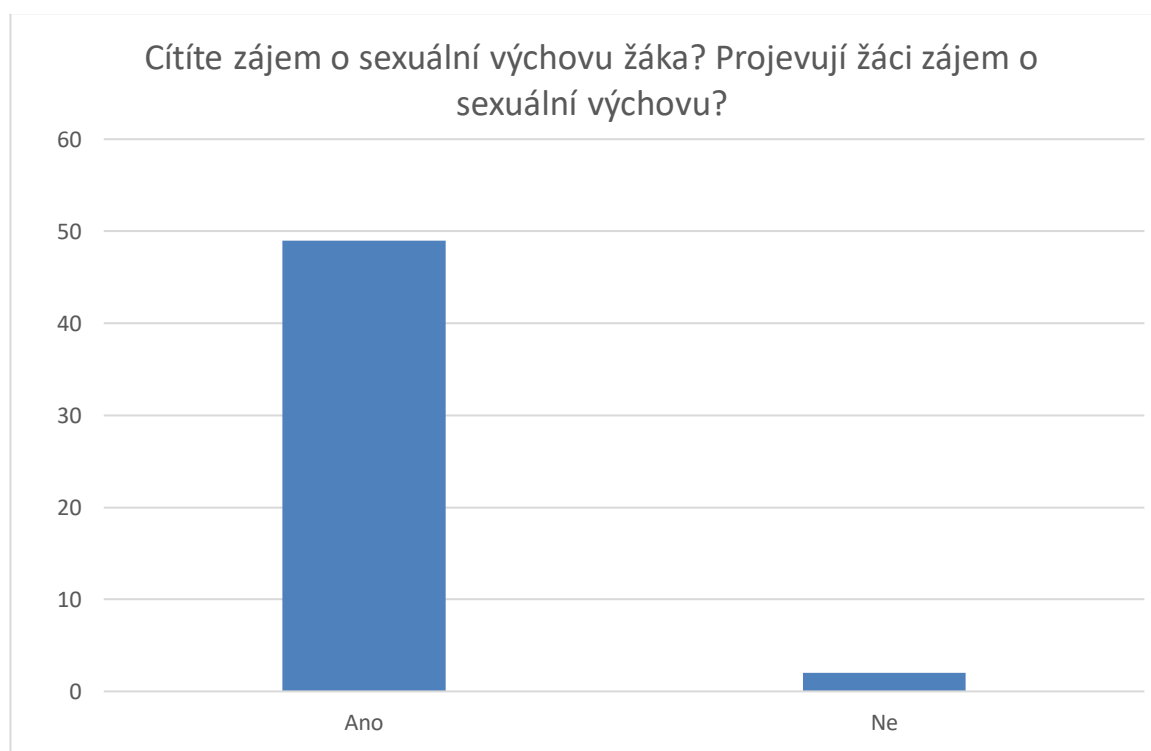
zdroj: vlastní

Jako nejpoužívanější pomůckou a učebním materiálem se stala možnost „Obrázky muže a ženy“, označilo ji více jak třičtvrtě respondentů. Další často používanou pomůckou, které učitelé využívají při výuce sexuální výchovy, jsou „Encyklopedie a Učebnice, texty“, obě možnosti ve svých dotaznících uvedlo 28 respondentů. Možnost „Videa“ uvedlo jen 21 dotazovaných. „Modely pohlavních orgánů“ při výuce používá pouze 8 vyučujících. Nikdo z dotazovaných nepoužívá „Loutky Adámka a Evičky“. V odpovědi „Jiné“ jeden respondent doplnil, že při výuce používá knihy typu Moje první kniha o sexu.

Otázka č. 17: Cítíte zájem o sexuální výchovu ze strany žáka? Projevují žáci zájem o sexuální výchovu?

Snahou otázky bylo zjistit, zda učitelé vnímají zájem o sexuální výchovu ze strany žáka. Odpovědět mohli pouze pomocí odpovědí „Ano, ne“, jednalo se tedy o uzavřenou otázku. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 14.

Graf 14: Cítíte zájem o sexuální výchovu ze strany žáka? Projevují žáci zájem o sexuální výchovu?

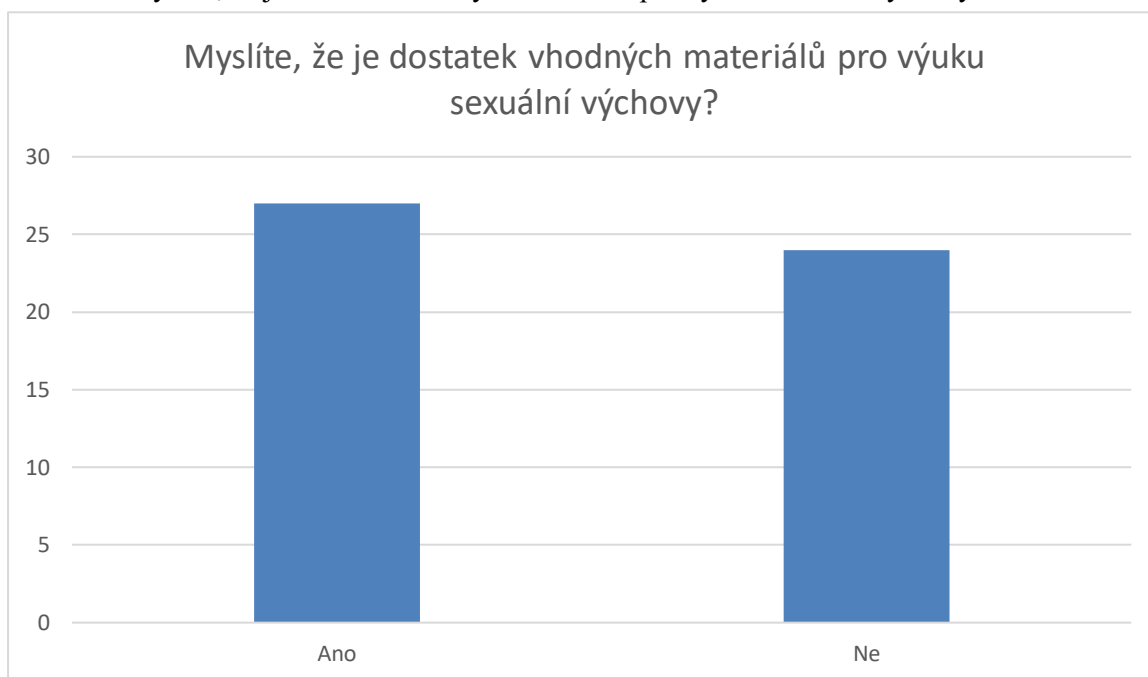
zdroj: vlastní

Z grafu jednoznačně vyplývá, že učitelé vnímají zájem žáků o sexuální výchovu. Na tomto názoru se shodlo celkem 49 účastníků. Zbylí 2 respondenti nevnímají zájem žáků o sexuální výchovu.

Otázka č. 18: Myslíte, že je dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy?

Snahou otázky bylo zjistit, zda si učitel myslí, že je dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy. Otázka byla uzavřená, respondenti mohli odpovídat jen pomocí možností „Ano, Ne“. Výsledky jsou zaznamenány v grafu č. 15.

Graf 15: Myslíte, že je dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy?

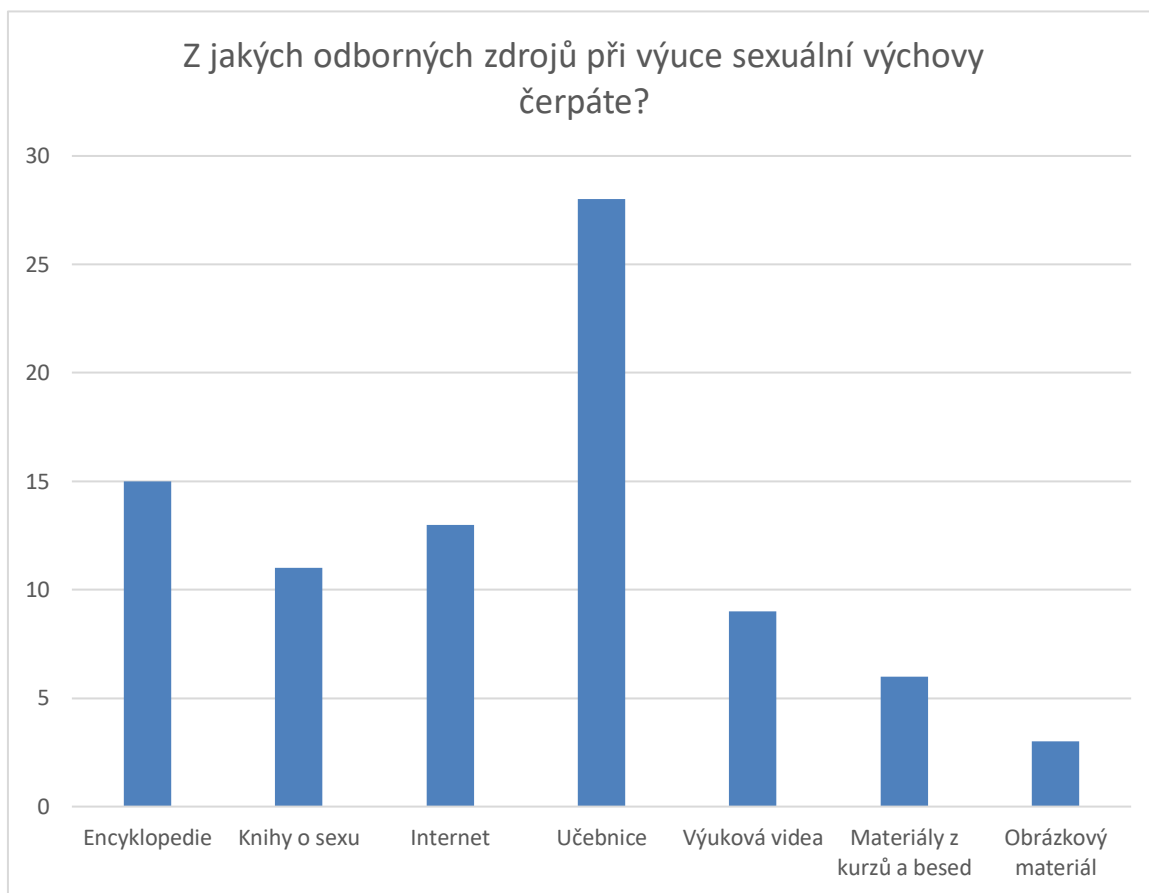
zdroj: vlastní

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že více než polovina respondentů se domnívá, že existuje dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy, konkrétně tento názor sdílí 27 respondentů. Opačný názor si myslí 24 dotazovaných.

**Otázka č. 19: Z jakých odborných zdrojů při výuce sexuální výchovy čerpáte?
Prosím, uveďte:**

Cílem otázky bylo zjistit z jakých odborných zdrojů čerpají učitelé sexuální výchovy. Otázka byla otevřená, tzn. učitelé se mohli vlastními slovy vyjádřit k otázce. Celkem se mohlo vyjádřit 51 dotazovaných učitelů. Výsledky otázky jsou uvedeny v grafu č. 16.

Graf 16: Z jakých odborných zdrojů při výuce sexuální výchovy čerpáte? Prosím, uveďte:

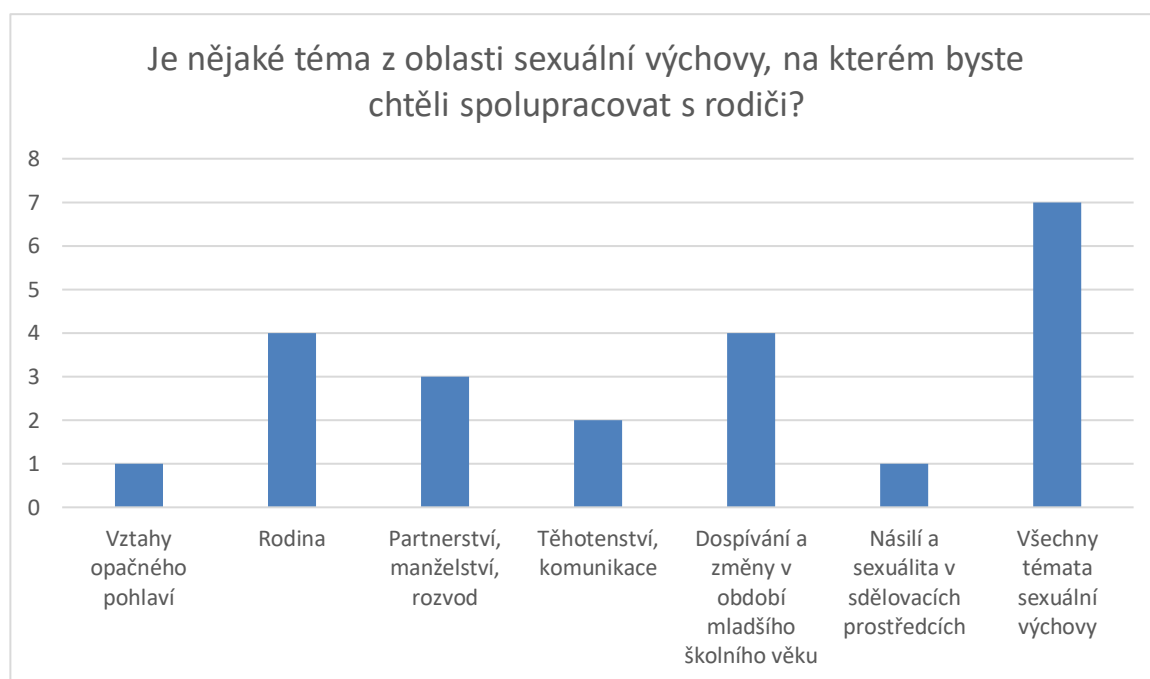
zdroj: vlastní

Nejčastější zdroj, z něhož učitelé čerpají, je jednoznačně „*Učebnice*“. Ve svých odpovědích ji uvedlo 28 respondentů. Další zdroj, který byl často uváděn, je „*Encyklopedie*“, celkem ji uvedlo 15 dotazovaných učitelů. Odpověď „*Internet*“ byla uvedena u 13 učitelů. Do této odpovědi byly zahrnuty i odpovědi typu: online výukové programy, nebo online dostupné materiály. Zdroj „*Knihy o sexu*“ využívá k čerpání 11 respondentů. K odpovědi byly přiřazeny i formulace typu: *Moje první kniha o sexu*, kniha s názvem *První sex*, nebo publikace *Co chci vědět o sexu*. Z „*Výukových videí*“ čerpá 9 dotazovaných učitelů. Nejčastěji učitelé uváděli online dokument *Lidské tělo*, Byl jednou jeden člověk, nebo videa z YouTube. Pouhých 6 učitelů vychází z materiálů, které získali během besed, kurzů nebo během svého působení ve školství. Jako poslední materiál, ze kterého učitelé čerpají, jsou „*Obrázkové materiály*“, z nichž čerpají jen 3 učitelé. Bohužel 9 respondentů se k otázce vyjádřilo odpovědí „*Nevím, Žádný*“, nebo odpovědělo pomocí tečky, proto jejich odpovědi nemohli být použity ve výsledcích grafu.

Otázka č. 20: Je nějaké téma z oblasti sexuální výchovy, na kterém byste chtěli spolupracovat s rodiči?

Jedná se o otevřenou otázku, jejíž úkolem je zjistit, zda se by učitelé sexuální výchovy chtěli podílet na nějakém tématu společně s rodiči. Učitelé se mohli k otázce vyjádřit vlastními slovy. Výsledky jsou uvedeny v grafu č. 17.

Graf 17: Je nějaké téma z oblasti sexuální výchovy, na kterém byste chtěli spolupracovat s rodiči?

zdroj: vlastní

Se sedmi učitelů se shodlo, že by rodiče měli spolupracovat s učiteli na všech tématech. Čtyři učitelé uvedli, že by chtěli spolupracovat s rodiči na tématu týkající se „Rodiny“. Stejný počet respondentů odpovědělo, že by ocenilo spolupráci s rodiči na tématu „Dospívání a změny v období mladšího školního věku“. Do této odpovědi jsou zařazena i témata týkající se sexu, menstruace, nebo jak informovat děti z věřících rodin o tématech sexuální výchovy. Jako další téma pro spolupráci mezi rodičem a vyučujícím uvedli tři učitelé „Partnerství, manželství, rozvod“. Dva učitelé by ocenili spolupráci při tématu „Těhotenství, komunikace“. Jeden učitel by chtěl spolupracovat s rodiči na tématu „Vztahy opačného pohlaví“ a jeden učitel by ocenil spolupráci na tématu „Násilí a sexualita ve sdělovacích prostředcích“.

Více témat respondenti neuváděli. Často odpovídali „Ne“ nebo „Nevím“. Takto odpovědělo dohromady 20 respondentů. Jeden z respondentů uvedl, že by raději

spolupracoval s odborníkem. Jako důvod uvedl uzavřenost rodičů vůči tématům sexuální výchovy kvůli nízkému věku dítěte. Další respondent souhlasí, že by se rodič měl podílet na všech tématech, ale upozorňuje na skutečnost, že někteří rodiče nemusí souhlasit s výukou některých témat sexuální výchovy.

4.4.3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ROZHOVORU

Strukturovaný rozhovor byl proveden se s třemi učitelkami prvního stupně z různých základních škol v Plzeňském kraji. Jedna paní učitelka (v textu učitelka č. 1) je ze základní školy v Domažlicích, druhá (v textu učitelka č. 2) vyučuje na základní škole v Klatovech a poslední (v textu učitelka č. 3) působí na základní škole ve Švihově.

Odpovědi učitelek jsou analyzovány dohromady v textovém provedení. Jejich samostatné odpovědi lze najít v příloze.

Otázka č. 1: Jak dlouho učíte a jakou třídu učíte?

Všechny tři dotazované respondentky působí na prvním stupni déle než pět let. Učitelka č. 1 působí ve školství 12 let, učitelka č. 2 pracuje již 13 let ve školství a učitelka č. 3 působí jako učitelka 5 let. Dvě z nich právě vyučují ve čtvrtém ročníku a jedna v pátém ročníku. Tato otázka byla zařazena do úvodu rozhovoru. Zjišťuje, jak dlouho respondentka působí jako učitelka na prvním stupni základní školy.

Otázka č. 2: Co byste zahrnuli do sexuální výchovy?

Respondentky se shodují na tom, že do sexuální výchovy by zařadily témata týkající se rodiny, mezilidských vztahů, rozdílů mezi pohlavími. Učitelka č. 1 připomíná, že je důležité zahrnout do sexuální výchovy i etickou stránku sexuality. Učitelka č. 2 zařazuje i téma týkající se fyziologických změn v období dospívání. Poslední zmíněná paní učitelka doplnila, že *„tématem se můžeme zabývat v mnoha různých souvislostech a při samotné vzniklých otázkách“*.

Otázka č. 3: Myslíte si, že je důležité vzdělávat své žáky v oblasti sexuální výchovy již od první třídy základní školy?

Všechny paní učitelky se shodly na tom, že je důležité žáky vzdělávat v oblasti sexuální výchovy už od prvního ročníku. Pouze jejich argumenty, proč je důležité vzdělávat je od první třídy, jsou rozdílné.

Učitelka č. 1 tvrdí, že je důležité je vzdělávat v oblasti sexuální výchovy, ale že by informace měly být přiměřeny věku dítěte.

Učitelka č. 2 argumentuje tím, že sexuální výchova by neměla být tabuizována.

Učitelka č. 3 zastává názor, že sexuální výchova by měla být do výuky zařazena již od prvního ročníku. Podle ní slouží sexuální výchova jako způsob prevence před obtěžováním nebo zneužíváním.

Otázka č. 4: Jaký přínos má sexuální výchova pro žáka?

I v této otázce sdílejí všechny paní učitelky stejný názor. Všechny tři se shodují na tom, že sexuální výchova je pro žáky na prvním stupni velice přínosná.

Učitelka č. 1 tvrdí, že díky výuce sexuální výchovy „*si žák lépe uvědomuje vztahy s okolím, vyhodnocuje rizikové chování ve svém okolí, zná hranice, které by se neměly překračovat, může mu pomoci při nahlášení sexuálního obtěžování*“.

Argument učitelky č. 2 je podobný jako argument učitelky č. 1. Liší se tím, že učitelka č. 2 doplňuje argument o skutečnost, že žák rozlišuje změny u dívek a u chlapců, proto je víc empatický vůči opačnému pohlaví. Na této odpovědi se s ní shodla i učitelka č. 3.

Otázka č. 5: Máte osobní zkušenost s výukou sexuální výchovy za svou kariéru učitelky?

Při této otázce odpověděly všechny respondentky kladně tzn. že mají zkušenosti s výukou témat sexuální výchovy.

Učitelka č. 2 a č. 3 přidaly komentář, že nejvíce vyučují témata sexuální výchovy v 3. a 5. ročníku nebo kdykoli, kdy žáci přijdou s nějakou otázkou.

Otázka č. 6: Už se Vás dítě z Vaší aktuální třídy ptalo na nějaké otázky týkající se sexuální výchovy?

Podle rozhovoru se všechny paní učitelky setkaly ve své aktuální třídě s nějakou otázkou, která se týkala témat sexuální výchovy. Nejčastěji se podle učitelek žáci ptají na otázky, které považují za tabu, jedná se například o rozmnožování, porod nebo změny týkajících se změn v dospívání.

Otázka č. 7: Bylo Vám příjemné odpovídat na otázky? Uveďte příklad otázky:

Ani jedné paní učitelce nebylo kladení otázek nepříjemné. Nedělalo jim problém na některou z otázek odpovědět. Podle učitelky č. 2 je těžší vymyslet odpověď přiměřenou věku dítěte a odpovědět na ní „s *grácií*“. Všechny dotazované se shodly, že odpověď musí být vždy přiměřená k věku dítěte.

Učitelka č. 1 uvádí, že se ji žáci ptali například: Kde se miminko nachází v bříšku? Jak se tam dostane? Jak ho maminka porodí?

Učitelka č. 2 uvádí, že ji žáci pokládali otázky typu: Co je to sex? Jak se dítě dostává do břicha maminky?

Učitelka č. 3 uvádí, že se ji žáci zeptali na otázky: Jak se dostane miminko do bříška? Proč se spolužačce zvětšují prsa?

Otázka č. 8: Jaká témata ze sexuální výchovy by se podle Vás měla vyučovat na prvním stupni základní školy?

Je mnoho témat, která se mohou vyučovat na prvním stupni v rámci sexuální výchovy. Paní učitelky se shodují na tématech rodina a partnerství, stavba lidského těla, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, etická stránka sexuality, sexuální obtěžování, zneužívání.

Učitelka č. 3 dodává, že to není jen o tématech, ale i o komplexnosti základních vědomostech, nejen výtahových, ale i sexuálních.

Otázka č. 9: Existují nějaká témata ze sexuální výchovy, která nerada učíte a snažíte se jim vyhýbat?

Všechny paní učitelky odpověděly v rozhovoru, že nemají s žádným tématem problém, ani se žádnému nevyhýbají. Učitelka č. 2 ještě doplnila: „*vše, co patří k životu, беру naprosto přirozeně, a tak se to snažím podávat dětem.*“

Otázka č. 10: Je naopak nějaké téma, které učíte s radostí nebo které máte ráda?

Učitelka č. 1 a č. 3 se shodují na tom, že se jim nejlépe vyučují témata rodina a vztahy. Učitelku č. 2 nemá žádné téma, které ráda učí. Pro ni je důležitá „kompletnost, jednotlivá témata ji připadají vytržena z kontextu“.

Otázka č. 11: Jaké pomůcky a učební materiály využíváte nejčastěji při výuce sexuální výchovy?

Z rozhovoru s respondentkami vyplynulo, že nejčastěji paní učitelky používají vizuální materiál, například: encyklopedie, videa, obrázky nebo prezentace. Dále učitelka č. 2 a č. 3 používají modely lidského těla k lepší názornosti.

Otázka č. 12: Jaké organizační formy používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

V pedagogické praxi se používá mnoho organizačních forem. Učitelka č. 2 ráda propojuje témata, proto používá různé organizační formy například hromadnou, skupinovou práci nebo práci ve dvojici. Všechny tři paní učitelky se shodly na oblíbené organizační formě, nejraději používají skupinovou práci. Učitelka č. 1 ještě doplnila, že často používá práci ve dvojici.

Otázka č. 13: Jaké metody nejčastěji používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Ani jedna paní učitelka nemá žádnou oblíbenou metodu, kterou by používala při výuce sexuální výchovy. Nejčastěji však používají metody dialogické, konkrétně metodu řízeného rozhovoru a diskuse. Učitelky č. 2 a č. 3 používají při výuce sexuální výchovy nejen metody monologické – vysvětlení a vyprávění, ale i metodu práci s textem. Učitelky č. 1 a č. 3 se shodují na metodě zvané brainstorming. Učitelka č. 2 dále doplnila, že používá ve svých hodinách i metody názorně demonstrační, jako jsou metoda předvádění nebo pozorování.

**Otázka č. 14: Měla by se škola s někým podílet na výuce sexuální výchovy?
Uved'te s kým a jak.**

V této otázce mají všechny paní učitelky stejný názor, na některých tématech by se měla podílet škola společně s odborníky. Podle učitelky č. 1 by nebyla špatná spolupráce s odborníkem, nejlépe dětským sexuologem. Dle učitelky č. 2 je mnoho odborníků, kteří umí s dětmi mluvit o tématech sexuální výchovy, například téma *Jak jsem přišel na svět* v podání porodní asistentky. Učitelka č. 3 by byla ráda, kdyby její škola spolupracovala s nějakým odborníkem, například sexuologem na tématech o změnách v období dospívání.

**Otázka č. 15: Spolupracovali jste někdy při výuce sexuální výchovy s rodiči?
Pokud ano, o jakou činnost nebo téma šlo?**

V této otázce se odpovědi respondentek odlišují. Učitelka č. 1 spolupracovala s rodiči na tématech vztahy a nevhodné sexuální vyjadřování ve třídě. Učitelka č. 2 se vyjadřuje k této otázce takto: „*Ne, zatím se mi nepoštětilo, ale rozhodně bych to vítala.*“ Znamená to tedy, že učitelka č. 2 ještě nespolečně spolupracovala s rodiči. I učitelka č. 3 doposud nespolečně spolupracovala s rodiči. Dokazuje to i její výrok, který zní: „*Zatím jsem ještě nedostala možnost s nimi spolupracovat. Ale občas bych u víc intimnějších témat uvítala spolupráci s rodiči.*“

Otázka č. 16: Chcete ještě něco doplnit.

Ani jedna paní učitelka nechtěla nic doplnit.

4.4.4 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉ SONDY

Tato kapitola je zaměřena na interpretování výsledků výzkumné sondy z elektronického dotazníku pro učitele první stupně základních škol z Plzeňského kraje a z rozhovoru pro vybrané učitele prvního stupně ke zvoleným výzkumným otázkám.

Výzkumná otázka č. 1: Jsou učitelé na prvním stupni základní školy otevřeni k výuce sexuální výchovy?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, zda jsou učitelé otevřeni k výuce sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Na základě elektronického dotazníku a doplňujícího rozhovoru bylo zjištěno, že učitelé jsou otevřeni výuce sexuální výchovy, považují ji za důležitou součástí výuky na prvním stupni základní školy. Dle učitelů je důležitým přínosem. Žádný z učitelů není toho názoru, že sexuální výchova nepatří na prvním stupeň. Naopak jsou toho názoru, že sexuální výchova by se měla začít vyučovat

co nejdříve, témata sexuální výchovy by měla být vysvětlována přiměřeně k věku dítěte. Z výzkumné sondy vyplynulo, že ideálním vyučujícím, který by měl vyučovat témata z oblasti sexuální výchovy, je třídní učitel. Zároveň je důležité, aby se na jednotlivých tématech podílela nejen škola, ale i rodina.

Výzkumná otázka č. 2: Jaká témata při realizaci sexuální výchovy učitelé probírají a o jaká témata mají děti zájem?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, jaká témata sexuální výchovy učitelé realizují a o jaká témata mají děti zájem. Učitelé se v základních tématech a otázkách lidské sexuality zcela orientují. Z elektronického dotazníku vyplynulo, že nejčastěji učitelé realizují témata týkající se rodiny a jejími vztahy, odlišností mezi mužem a ženou, části lidského těla. V dnešní době je podle respondentů důležité vyučovat i téma z oblastí sexuálního i jiného druhu obtěžování.

Doplňující rozhovor jen potvrdil výsledky, které vyplynuly z elektrického dotazníku. I zde z analýzy vyplynulo, že vyučují nejčastěji témata uvedená v předchozím odstavci. Učitelům nedělá problém vyučovat jakékoli téma z oblasti sexuální výchovy a ani jim nevádí odpovídat na dotazy žáků. Vyučujícím spíše činí problém vysvětlit jim některá témata, například jde o téma, jež se týkáji sexu. Z rozboru vyplynulo, že se žáci nejvíce zajímají o témata, která společnost považuje za tabu, jedná se o témata zaměřující se na početí potomka a sex.

Výzkumná otázka č. 3: Jaké didaktické prostředky používá učitel při realizaci sexuální výchovy?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, jaké didaktické prostředky používá učitel při realizaci sexuální výchovy. Pro naplnění cílů výuky se používají různé didaktické prostředky, mezi ně řadíme metody, organizační formy a pomůcky. Z výsledků výzkumné sondy je zřetelné, že učitelé nejčastěji používají metody slovní nejen monologické, ale i dialogické. Nejpoužívanějšími slovními metodami se staly řízený rozhovor, vysvětlování, výklad nebo dramatizace. Učitelé také používají i metody názorně demonstrační, jako je předvádění a pozorování. Častou je při realizaci témat sexuální výchovy využíváné i hry, nejen didaktické, ale i sociální.

Výsledky výzkumné sondy ukázaly, že mezi nejčastěji používanými organizačními formami patří hromadná (frontální) výuka. Dále učitelé využívají skupinovou práci, která z analýzy doplňujícího rozhovoru vyšla jako nejoblíbenější organizační forma.

Analýza výsledků výzkumné sondy ukázala, že učitelé využívají při realizaci témat sexuální výchovy různé pomůcky a učební materiály. Jako nepoužívanější pomůcku a učební materiál si učitelé zvolili různý obrazový materiál například obrázky muže a ženy, nezapomněli ani na knihy, encyklopedie nebo učebnice.

Výzkumná otázka č. 4: Z jakých materiálů čerpá učitel při výuce sexuální výchovy?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, z jakých materiálů čerpá učitel sexuální výchovy. Podle výsledků výzkumné sondy jsou učitelé rozděleni na dvě skupiny. Jedni zastávají názor, že je dost vhodných materiálů, z nichž lze čerpat při výuce sexuální výuky, druhá skupina tvrdí opačný názor tzn. že je nedostatek vhodných materiálů pro čerpání při výuce sexuální výchovy. Učitelé, jenž zastávají pozitivní názor, nejvíce čerpají z odborných knih zabývajících se změnami v dospívání, nebo prvními otázkami lidské sexuality. Vyučující čerpají také z encyklopedií o lidském těle, internetu či výukových videí. Někteří používají i materiály, které získali na různých besedách zabývajících se sexuální výchovou.

Výzkumná otázka č. 5: Spolupracují učitelé s rodiči nebo odborníky v oblasti sexuální výchovy?

Cílem výzkumné otázky bylo zjistit, zda učitelé spolupracují s rodiči nebo odborníky na tématech sexuální výchovy. Podle výsledků výzkumné sondy, zabývajících se touto otázkou, bylo zjištěno, že minimum účastníků spolupracuje s rodiči a nikdo z nich nespolupracuje s odborníkem.

Většina respondentů by ocenila pomoc při přípravě a realizaci pomoc odborníka zejména při tématu, které se týká ochranou před sexuálním zneužíváním nebo i jiným druhem zneužívání. Dalším tématem, na němž by učitelé chtěli spolupracovat s odborníkem, například s dětským sexuologem nebo porodní asistentkou, je téma početí. Respondenti tvrdí, že některá témata by mohl realizovat právě odborník. Argumentují tím, že odborník je kvalifikovaný a dokáže žákům vysvětlit danou problematiku lépe než učitel. Výzkumná sonda ukázala, že na většině škol z výzkumného vzorku neprobíhá spolupráce rodiny a školy, při výuce sexuální výchovy na prvním stupni základní školy. Pokud s rodiči škola spolupracuje na tématech sexuální výchovy, nejčastěji se jedná o téma rodina a její vztahy, nebo nevhodného sexuálního chování ve třídě.

3.6 ZÁVĚR VÝZKUMNÉ SONDY

Výzkumná sonda byla realizována pomocí elektronického dotazníku a upřesňujícího rozhovoru. Celkem byl elektronický dotazník rozeslán na 76 základních škol v Plzeňském kraji. Původně byl elektronický dotazník rozeslán na 21 základních škol. Zpočátku se metoda nejevila jako vhodně zvolena, a to hlavně pro malou návratnost dotazníků. Proto byla zvolena metoda sněhové koule tzn. dotazník byl poslán určitým učitelkám po Plzeňském kraji, které ho pak poslaly svým kolegyním. Metoda byla vhodně zvolena, protože byla daleko účinnější než předešlá.

Jak už bylo řečeno, pro zkoumání byl zvolen elektronický dotazník. Dotazník se skládal ze tří částí. Ve vstupní části je uveden cíl dotazníku a základní údaje o respondentovi. Druhá část dotazníku obsahuje vlastní otázky a v závěru dotazníku, část třetí, je uvedeno poděkování za spolupráci. Elektronický dotazník byl vytvořen pomocí internetové stránky www.forms.office.com, následně byl respondentům rozeslán odkaz, který mohli na této stránce vyplnit. Dotazník se skládá z dvaceti otázek. V dotazníku byly použity otevřené a uzavřené otázky. Údaje jsou zpracovány kvantitativně. V kvantitativní analýze je využíváno početních vyjádření četnosti odpovědi. Tato metoda se zdála jako nejvhodnější pro sběr velkého množství dat i pro anonymitu respondentů. Dle mého názoru, i přesto metoda nezajistila očekávaný počet respondentů. Mohlo to způsobit nevhodné šíření dotazníků. Bylo by vhodné zvolit kombinaci klasického papírového dotazníku s osobním setkáním a elektronického dotazníku.

Další metodou byl zvolen upřesňující strukturovaný rozhovor, který proběhl až po dotazníku. Skládal se ze dvou částí. Úvodní část zjišťovala údaje o respondentech. Záměrně byli vybíráni respondenti, kteří působí delší dobu jako učitelé prvního stupně na základní škole, mají více zkušeností s výukou sexuální výchovy. Druhá část doplňujícího rozhovoru se skládá z vlastních otázek. Dotazníku se zúčastnily tři učitelky z různých základních škol v Plzeňském kraji. Údaje jsou zpracovány kvalitativně. V kvalitativní analýze jsou výsledky vyjádřeny slovně.

Výsledky výzkumné sondy, konkrétně dotazníku, jsou zpracovány do sedmnácti sloupcových grafů. Každý graf je doplněn slovním komentářem. Grafy byly vytvářeny z uzavřených a otevřených otázek. Výsledky otázek 2–16 z rozhovoru jsou zpracovány slovně.

Cíle diplomové práce byly splněny. Z výsledků výzkumné sondy vyplynulo, že učitelé na prvním stupni základní školy jsou otevřeni k výuce témat ze sexuální výchovy, její výuku považují za důležitou součást výuky. Výzkum ukázal, že nejvíce učitelé vyučují témata týkající se rodiny a jejich vztahů mezi členy, partnerské vztahy, lidské tělo a jeho části, ochrana před sexuálním zneužíváním. Výsledky ukázaly, že učitelé při výuce používají různé druhy didaktické prostředky. Učitelé používají různé metody, organizační formy, prostředky a pomůcky, kterými chtějí naplnit obsah vyučovací hodiny. Nejčastěji učitelé čerpají z různých odborných knih, encyklopedií, internetu, výukových videí nebo dětských knih zabývajících se změnami v období puberty. Z výzkumu vyplynulo, že učitelé nespolupracují s žádnou další osobou na výuce sexuální výchovy.

I přesto, že sexuální výchova stále patří mezi tzv. kontroverzní téma, pedagogové se snaží být odborníky na sexuální výchovu. Plně si uvědomují její důležitost pro celistvou výchovu žáka. Ve výzkumné sondě se neobjevil žádný názor, který by odsuzoval výuku sexuální výchovy na prvním stupni základní školy, z toho lze soudit, že učitelé berou sexuální výchovu jako běžné téma života. Výsledky výzkumné sondy mohou být ovlivněny i tím, že se výzkumu zúčastnili pouze respondenti s pozitivním vztahem k sexuální výchově.

ZÁVĚR

Sexuální výchova se v průběhu historie měnila. Z počátku byla témata často tabuizována a restriktována. Postupem času se stala otevřenější. V současné době je již součástí výuky i na prvním stupni základní školy. Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak probíhá výuka sexuální výchovy na prvním stupni základní školy.

Teoretickým cílem bylo objasnit historický vývoj sexuální výchovy na našem území a také objasnit současné pojetí sexuální výchovy. Následně pak využít zjištěné teoretické poznatky k vytvoření praktické části, v níž se zjišťuje průběh výuky sexuální výchovy v primární škole.

V teoretické části byl vymezen pojem sexuality a sexuální výchovy, z něhož vyšlo najevo, že sexualita je nezbytnou součástí lidského života, proto ji sexuální výchova doprovází. Sexuální výchova je záměrná, ale i necílevědomá, protože rodič nebo učitel působí na dítě i nevědomě. Byly definovány nejen základní cíle, principy a přístupy sexuální výchovy, ale i důležitost rodiny ve výchově k zdravé sexualitě. Byl zmíněn a analyzován dokument RVP ZV, konkrétně témata, která se řadí do sexuální výchovy. Dále byl analyzován ŠVP základní školy v Klatovech, v němž byla hledána témata z oblasti sexuální výchovy. Jako další byla provedena charakteristika dítěte mladšího školního věku, v nichž se zaměřuje na sociální, emocionální a fyzický vývoj žáka. V teoretické části je zařazena i sexuální výchova v rodině.

Praktická část je věnována přípravě a realizaci výzkumné sondy do praxe základních škol. Jako metody výzkumné sondy do praxe byly zvoleny metody elektronického dotazníku a upřesňujícího rozhovoru pro učitelky působící na prvním stupni základní školy. Obecný cíl byl rozpracován do několika výzkumných otázek. Výsledky byly zpracovány pomocí grafů, ke kterým byl přiřazen komentář, nebo byly pouze slovně okomentovány. Z výsledků vyplynulo, že učitelé se výuce sexuální výchově nebrání, jsou výuce otevřeni. Pro výuku sexuální výchovy používají různé didaktické prostředky. Z výsledků také vyplynulo, že by bylo potřeba zajistit spolupráci odborníka na sexuální výchovu se školou. Cíl diplomové práce byl tedy splněn.

RESUMÉ

Diplomová práce je zaměřena na téma „Sexuální výchova na 1. stupni základní školy“. Cílem práce bylo zjistit, jak probíhá sexuální výchova na prvním stupni různých základních škol. Diplomová práce má dvě části, teoretickou a praktickou část.

Teoretická část se skládá ze dvou hlavních kapitol, které jsou rozděleny do dalších podkapitol. První kapitola se zabývá vymezením pojmů sexualita a sexuální výchova. Zaměřuje se na historický vývoj sexuální výchovy. Definuje nejen cíle sexuální výchovy, ale i principy, bez kterých by nebylo zajištěno její kvalitní pojetí. Další podkapitola se zaměřuje na výuku sexuální výchovy obecněji. Rozebírá základní didaktické prostředky, které jsou pro výuku nezbytné. Poslední podkapitola tohoto celku zdůrazňuje důležitost rodiny pro sexuální výchovu. Druhá hlavní kapitola je věnována pouze sexuální výchově na prvním stupni základní školy. Je členěna na různé podkapitoly. Jednou z nich je podkapitola zaměřena na analýzu RVP ZV a ŠVP. Další podkapitoly se zabývají vzděláváním žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, nebo jaká je role učitele v procesu vzdělávání témat sexuální výchovy a jaké může použít didaktické prostředky při výuce sexuální výchovy. Poslední kapitola charakterizuje dítě mladšího školního věku, v níž je rozebírán psychický, fyzický, sociální a emocionální vývoj dítěte.

Praktická část zjišťuje výsledky pomocí výzkumné sondy do praxe. Jako metody pro dosažení vytyčených výzkumných otázek je použita metoda elektronického dotazníku a upřesňujícího rozhovoru, které byly vytvořeny pro učitele prvního stupně základní školy. Na základě analyzování odpovědí byly zjištěny výsledky výzkumu, které byly zpětně aplikovány do výzkumných otázek, jež byly definovány v úvodní části praktické části.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BARTOŇOVÁ, M. 2005. *Kapitoly ze specifických poruch učení II. Reeducace specifických poruch*. Brno : MU. ISBN 80-210-3822-5.
- DVOŘÁKOVÁ, M. 2007. Hodnocení ve vyučování. In: VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada Publishing., ISBN: 978-80-247-3357-9
- GAVORA, P. 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno : Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HOLEČEK, V. 2014. *Psychologie v učitelské praxi*. 1. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-3704-1.
- JANIŠ, K., TÄUBNER, V. 1999. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové : Gaudeamus. ISBN: 80-741-902-4.
- JANIŠ, K. 2010. *Obecná didaktika - vybraná témata*. Hradec Králové : Gaudeamus. ISBN: 978-80-7435-047-4.
- JANIŠ, K. 1997. *Příspěvek k obecným principům sexuální výchovy*. Praha : SPVSV. 5. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice.
- JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. 2007. *Příspěvek základům sexuální výchovy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-621-1.
- KNIHA, M. 2014. Sexualita a její tabu. In: *Děti a jejich sexualita*. Brno : Albatros Media a.s.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 4. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-1284-0.
- MACHOVÁ, J., HAMANOVÁ, J. 2002. *Reprodukční zdraví v dospívání*. Praha : H & H. ISBN 80-86022-94-3.
- MATĚJČEK, Z. 2007. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál. ISBN: 978-80-7367-325-3.
- MELLAN, J., BRZEK, A. 1994. *Soustavná sexuální výchova na základních a středních školách*. Praha : Křesťanské sdružení mladých lidí, .
- MOJŽÍŠEK, L. 1988. *Vyučovací metody*. Praha : SPN, 1988.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 2013. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál. ISBN: 978-80-262-0403-9.
- PŠENIČKA, O. 1994. *Sexuální výchova v rodině radost být matkou a také otcem*. Pardubice : Hnutí Rodina. ISBN: 80-901524-1-4.
- RAŠKOVÁ M. 2007. *5 otázek k sexuální výchově dětí předškolního a mladšího školního věku (3-11 let)*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1737-0.
- RAŠKOVÁ, M. 2008. *Přípravenost učitele k sexuální výchově v kontextu pedagogické teorie a praxe v primární škole české*. Olomouc : Univerzeta Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2077-6.
- SIELERT, U. 1994. *Sexuální výchova*. Praha : Trizonia. ISBN: 80-85573-36-9.
- SKALKOVÁ, J. 2007. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy*. Praha : Grada. ISBN: 978-80-247-1821-7.

-
- STARÝ, K. a kol. 2016. *Formativní hodnocení ve výuce*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-1001-6.
- SVOBODOVÁ, A., VONRÁŽKA R. 1997. *Výchova k rodičovství na základní škole: metodický text pro učitele 1. - 4. ročníku*. Praha : SPN.
- ŠAFRÁNKOVÁ, D. 2019. *Pedagogika*. 2. Praha : Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5511-3.
- ŠILEROVÁ, L. 2003. *Sexuální výchova - Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Praha : Grada. ISBN: 80-247-0291-6.
- STŘELEČEK, S. 1998. Sexuální výchova a její problémy. In: *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy*. Brno : Paido.
- ŠULOVÁ, L., WEISS, P. 2011. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha : Maxdorf. ISBN: 978-80-7345-238-4.
- ŠULOVÁ, L. 1995. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?* Avicenum. ISBN: 80-7169-218-2.
- TÄUBNER, V. 1996. *Metodika sexuální výchovy*. Praha : Fortuna.
- THOROVÁ, K. 2015. *Vývojová psychologie - Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha : Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
- VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Vývojová psychologie (I)*. Praha : Karolinum. ISBN 978-80-246-0956-0.
- VÁGNEROVÁ, M. 2012 *Vývojová psychologie Dětství a dospívání*. 2. Praha : Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. A KOL. 2007. *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VRÁNOVÁ, V. 2010. *Výchova k reprodukčnímu zdraví*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2629-7.
- WEISS, P. 2010. Sexuální výchova. In: *Sexuologie*. Praha : Grada.
- WEISS, P., ZVĚŘINA, J. 2001. *Sexuální chování v ČR - situace a trendy*. Praha : Portál. ISBN : 80-7178-558-X.
- WHO REGIONAL OFFICE FOR EUROPE AND BZgA, 2010. *Standards for Sexuality Education in Europe*. Cologne : Federal Centre for Health Education, BZgA.
- ZVĚŘINA, J. 2003. *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno : CERM, 2003. ISBN 80-7204-264-5.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

KOPECKÝ, L. 2021 ŠVP. *InspIS ŠVP*. [Online], Klatovy. Dostupné z: https://svp.csicr.cz/ui3?action=svp_search#detail=43043.

KUŽELOVÁ, H. PTÁČEK, R. 2003. Vývojová psychologie pro sociální práci [Online]. *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. ISBN 978-80-7421-060-0.

LABUSOVÁ, E. 2014. Šance dětem. [Online] 2014. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/mladsi-skolni-vek#fyzicky-vyvoj>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2010. Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy. [Online] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-realizaci-sexualni-vychovy-v-zakladnich>

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM. [Online] 2017. *Národní ústav pro vzdělání*. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

ŠULOVÁ, L. 2001. Uprage pre sexuální výchovu. [Online] *Ústav výskumu sociálnej komunikácie sav*. Dostupné z: <http://www.kvsbk.sav.sk/wp-content/uploads/upgrade-sex-vychova/sulova1.htm>.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Pohlaví respondentů.....	53
Tabulka 2: Délka pedagogické praxe učitelů 1. stupně základních škol	53
Tabulka 3: Složení učitelů z jednotlivých typů obcí	54
Graf 1: Jaký způsobem byste definovali sexuální výchovu?	55
Graf 2: Myslíte si, že by sexuální výchova měla probíhat pouze v rodinném prostředí? ...	56
Graf 3: Kdo by měl podle Vás učit sexuální výchovu?	57
Graf 4: Od jakého ročníku by se podle Vás měla vyučovat témata z oblasti sexuální výchovy?	58
Graf 5: Myslíte si, že sexuální výchova patří na první stupeň základní školy?	59
Graf 6: Jaká jsou nejdůležitější témata ze sexuální výchovy na prvním stupni ZŠ?	60
Graf 7: Ocenili byste při přípravě/realizaci sexuální výchovy pomoc?	61
Graf 8: Pokud ano, u jakých témat byste ocenili pomoc odborníka?	62
Graf 9: Vyučujete sexuální výchovu?	63
Graf 10: Při jakém předmětu zařazujete témata z oblasti sexuální výchovy?	64
Graf 11: Jaké metody používáte při výuce sexuální výchovy?	65
Graf 12: Jaké organizační formy nebo výukové modely používáte při výuce sexuální výchovy?	66
Graf 13: Jaké pomůcky a učební materiály používáte při výuce sexuální výchovy?	67
Graf 14: Cítíte zájem o sexuální výchovu ze strany žáka? Projevují žáci zájem o sexuální výchovu?	68
Graf 15: Myslíte, že je dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy?	69
Graf 16: Z jakých odborných zdrojů při výuce sexuální výchovy čerpáte? Prosím, uveďte:	70
Graf 17: Je nějaké téma z oblasti sexuální výchovy, na kterém byste chtěli spolupracovat s rodiči?	71

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: ŠVP Masarykovy základní školy v Klatovech – předmět prvouka, přírodověda

Příloha č. 2: Dotazník pro učitele 1. stupně základní školy

Příloha č. 3: Otázky upřesňujícího rozhovoru

Příloha č. 4: Přepisy upřesňujícího rozhovoru

Předmět prvouka, přírodověda – výtah z ŠVP (Kopecký, 2021)

Prvouka	1. ročník	
Výchovné a vzdělávací strategie	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence k učení • Kompetence komunikativní • Kompetence sociální a personální • Kompetence občanské • Kompetence pracovní 	
RVP výstupy	ŠVP výstupy	Učivo
ČJS-3-1-01 vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí	orientuje se v blízkém okolí své cesty do školy a zpět domů rozezná hrozící nebezpečí po cestě do školy a domů	domov škola bezpečná cesta do školy
ČJS-3-2-01 rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků i jiných lidí, jejich přednostem i nedostatkům	orientuje se v blízkých příbuzenských vztazích rodiny a jejich rolích respektuje své spolužáky	rodina mezilidské vztahy komunikace pravidla slušného chování práva a povinnosti žáka
ČJS-3-2-02 odvodí význam a potřebu různých povolání a pracovních činností	rozlišuje potřebu a význam různých povolání	povolání
ČJS-3-3-01 využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti	zná svůj denní režim a povinnosti orientuje se v čase	orientace v čase a časový řád denní režim
ČJS-3-3-03 uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost	zná základní poznatky o sobě, rodině, lidské společnosti porovnává minulost a současnost	současnost a minulost v našem životě předměty denní potřeby státní svátky a významné dny lidové zvyky a tradice
ČJS-3-4-01 pozoruje, popíše a porovná viditelné proměny v přírodě v jednotlivých ročních obdobích	charakterizuje jednotlivá roční období	proměny přírody v ročních obdobích
ČJS-3-4-02 rozřídí některé přírodniny podle nápadných určujících znaků, uvede příklady výskytu organismů	rozliší základní přírodniny podle nápadných znaků ve svém blízkém okolí	přírodní společenstva volně žijící živočichové domácí zvířata a jejich mláďata rostliny a houby

Prvouka	1. ročník	
ve známé lokalitě		
ČJS-3-5-01 uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví	zvládá základní hygienické a režimové návyky využívá základní znalosti o lidském těle	základní stavba lidského těla nemoc a úraz zdravá životospráva
ČJS-3-5-02 rozezná nebezpečí různého charakteru, využívá bezpečná místa pro hru a trávení volného času; uplatňuje základní pravidla bezpečného chování účastníka silničního provozu, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných	určí různé druhy nebezpečí a získané poznatky uplatňuje pro výběr bezpečných míst ke hře uplatňuje základní pravidla účastníků silničního provozu	vhodná a nevhodná místa pro hru bezpečné chování v silničním provozu v roli chodce dopravní značky
ČJS-3-5-03 chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepřijemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné; ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek	chová se obezřetně při setkání s neznámými lidmi umí požádat o pomoc zvládá základy telefonování při hovoru na tísňovou linku	osobní bezpečí bezpečné chování v rizikovém prostředí správný způsob volání na tísňovou linku
ČJS-3-5-04 reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech	adekvátně reaguje na pokyny dospělých při mimořádných situacích	krizové situace čísla tísňového volání
Průřezová témata, přesahy, souvislosti		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Poznávání lidí		
Poznávání lidí - vzájemné poznávání se ve třídě, rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech, chyby při poznávání lidí		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Mezilidské vztahy		
Mezilidské vztahy - péče o dobré vztahy, chování podporující dobré vztahy empatie a pohled na svět očima druhého, respektování, podpora, pomoc		
MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA - Lidské vztahy		
Lidské vztahy - právo všech lidí žít společně a podílet se na spolupráci, udržovat tolerantní vztahy a rozvíjet spolupráci s jinými lidmi, vztahy mezi kulturami, předsudky a vžitá stereo- typy, důležitost integrace jedince v rodinných vztazích, lidská solidarita		

Prvouka	2. ročník	
Výchovné a vzdělávací strategie	<ul style="list-style-type: none"> ● Kompetence k učení ● Kompetence komunikativní ● Kompetence sociální a personální ● Kompetence občanské ● Kompetence pracovní 	
RVP výstupy	ŠVP výstupy	Učivo
ČJS-3-1-01 vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí	orientuje se v nejbližším okolí bydliště a školy vyznačí na plánu místo bydliště a cestu do školy rozliší nebezpečí při cestě ze školy a do školy	orientace v místě bydliště orientace v okolí školy bezpečná cesta do školy
ČJS-3-2-01 rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků i jiných lidí, jejich přednostem i nedostatkům	rozlišuje příbuzenské a mezigenerační vztahy projevuje toleranci ke spolužákům pozná nežádoucí formy chování	rodina příbuzenské a mezigenerační vztahy pravidla slušného chování vlastnosti lidí práva a povinnosti školáka šikana
ČJS-3-2-02 odvodí význam a potřebu různých povolání a pracovních činností	rozlišuje jednotlivá povolání a vysvětlí jejich význam pojmenuje vybrané výrobky a výsledky práce	povolání vybrané výrobky a výsledky práce práce v domácnosti
ČJS-3-3-01 využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti	využívá časové údaje v denním životě rozliší děj konající se v minulosti, přítomnosti a budoucnosti	orientace v čase, časový řád kalendář určování času – hodiny, minuty
ČJS-3-3-03 uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost	uplatňuje základní poznatky o sobě, o rodině a činnostech lidí, společnosti a jejich zvycích a tradicích	minulost a současnost v lidské společnosti lidové zvyky a obyčeje státní svátky a významné dny
ČJS-3-4-01 pozoruje, popíše a porovná viditelné proměny v přírodě v jednotlivých ročních obdobích	rozlišuje jednotlivá roční období a jejich proměny v přírodě	roční období, proměny přírody
ČJS-3-4-02 roztrídí některé přírodniny podle nápadných určujících znaků, uvede příklady výskytu organismů ve známé lokalitě	třídí přírodniny podle nápadných znaků, uvede příklady výskytu organismů ve známém okolí	přírodní společenstva stavba těla rostlin a živočichů chování v přírodě a její ochrana třídění odpadu

Prvouka	2. ročník	
ČJS-3-5-01 uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví	používá základní hygienické a režimové návyky využívá znalosti o lidském těle používá vhodné činnosti pro vytvoření vztahu ke zdraví	lidské tělo - životní potřeby a projevy, stavba správná životospráva péče o zdraví, prevence první pomoc odmítání návykových látek
ČJS-3-5-02 rozezná nebezpečí různého charakteru, využívá bezpečná místa pro hru a trávení volného času; uplatňuje základní pravidla bezpečného chování účastníka silničního provozu, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných	rolišuje různé druhy nebezpečí znalosti využívá při volbě bezpečného místa pro hru uplatňuje základní pravidla účastníků silničního provozu	krizové situace – šikana, týrání, brutalita způsoby trávení volného času osobní bezpečí dopravní značky bezpečné chování v silničním provozu v roli chodce, cyklisty a spolucestujícího
ČJS-3-5-03 chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné; ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek	chová se obezřetně při setkání s neznámými lidmi vyhýbá se nepříjemné komunikaci požádá o pomoc zvládá komunikaci s operátory tísňových linek	bezpečné chování v rizikovém prostředí integrováný záchranný systém
ČJS-3-5-04 reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech	adekvátně reaguje na pokyny dospělých při mimořádných situacích	ochrana člověka v mimořádných situacích
Průřezová témata, přesahy, souvislosti		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Mezilidské vztahy		
Mezilidské vztahy - péče o dobré vztahy, chování podporující dobré vztahy, empatie, respektování, podpora, pomoc		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Poznávání lidí		
Poznávání lidí - rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech, chyby při poznávání lidí		

Prvouka	3. ročník	
Výchovné a vzdělávací strategie	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence k učení • Kompetence komunikativní • Kompetence sociální a personální • Kompetence občanské • Kompetence pracovní 	
RVP výstupy	ŠVP výstupy	Učivo
ČJS-3-1-02 začlení svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popíše změny v nejbližším okolí, obci (městě)	chápe polohu Klatov v rámci ČR charakterizuje změny v nejbližším okolí, obci	naše město místní krajina region světové strany
ČJS-3-2-01 rozlišuje blízké příbuzenské vztahy v rodině, role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi, projevuje toleranci k přirozeným odlišnostem spolužáků i jiných lidí, jejich přednostem i nedostatkům	vysvětlí význam a funkci rodiny v rámci lidské společnosti rozlišuje příbuzenské vztahy v rodině a role jednotlivých příslušníků rodiny a vztahy mezi nimi projevuje toleranci ke spolužákům	život a funkce rodiny vlastnosti lidí mezilidské vztahy práva a povinnosti žáka školy
ČJS-3-2-02 odvodí význam a potřebu různých povolání a pracovních činností	rozlišuje jednotlivá povolání a vysvětlí význam jednotlivých povolání	povolání práce fyzická a duševní způsoby trávení volného času
ČJS-3-3-01 využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti	rozliší děj v přítomnosti, v minulosti a v budoucnosti určí časový údaj při řešení situací v denním životě	život lidí dříve a nyní
ČJS-3-3-02 pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu,	vyjmenuje známé rodáky, památky a významné události regionu	historie našeho města
ČJS-3-4-02 roztrídí některé přírodniny podle nápadných určujících znaků, uvede příklady výskytu organismů ve známé lokalitě	rozdělí přírodniny podle nápadných určujících znaků, uvede příklady z blízkého okolí	voda ,vzduch a půda rostliny, živočichové a houby ohleduplné chování v přírodě a její ochrana
ČJS-3-4-03 provádí jednoduché pokusy u skupiny známých látek, určuje jejich společné a rozdílné vlastnosti a změří základní veličiny pomocí jednoduchých nástrojů a přístrojů	vytváří jednoduché pokusy, rozlišuje vlastnosti na shodné, podobné a rozdílné měří jednoduché veličiny pomocí jednoduchých nástrojů a přístrojů	vlastnosti látek určování času měření hmotnosti, objemu a teploty

Prvouka	3. ročník	
ČJS-3-5-01 uplatňuje základní hygienické, režimové a jiné zdravotně preventivní návyky s využitím elementárních znalostí o lidském těle; projevuje vhodným chováním a činnostmi vztah ke zdraví	využívá základní znalosti o lidském těle k uplatňování hygienických a režimových návyků pečuje o své zdraví na základě základních znalostí o lidském těle	lidské tělo smysly kostra a svaly vnitřní orgány péče o zdraví, prevence
ČJS-3-5-02 rozezná nebezpečí různého charakteru, využívá bezpečná místa pro hru a trávení volného času; uplatňuje základní pravidla bezpečného chování účastníka silničního provozu, jedná tak, aby neohrožoval zdraví své a zdraví jiných	rozlišuje nebezpečí různého charakteru, poznatky využívá k volbě bezpečných míst pro hru a volný čas uplatňuje pravidla účastníka silničního provozu	způsob trávení volného času bezpečné chování v silničním provozu v roli chodce, cyklisty a spolucestujícího dopravní značky
ČJS-3-5-03 chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná; v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné; ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek	chová se ostražitě při setkání s neznámými lidmi ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek	osobní bezpečí bezpečné chování v rizikovém prostředí drogy integrováný záchranný systém
ČJS-3-5-04 reaguje adekvátně na pokyny dospělých při mimořádných událostech	adekvátně reaguje na pokyny dospělých při mimořádných situacích	ochrana člověka v mimořádných situacích
Průřezová témata, přesahy, souvislosti		
MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA - Kulturní diference		
Kulturní diference - Jedinečnost každého člověka a jeho individuální zvláštnosti, člověk jako součást etnika, poznávání vlastního kulturního zakotvení, respektování zvláštností různých etnik		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Základní podmínky života		
Základní podmínky života - Voda, půda, ochrana biologických druhů, ekosystémy		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Lidské aktivity a problémy životního prostředí		
Lidské aktivity a životní prostředí - Zemědělství a životní prostředí, průmysl a životní prostředí, ochrana přírody a kulturních památek		

Přírodověda	4. ročník	
Výchovné a vzdělávací strategie	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence k učení • Kompetence k řešení problémů • Kompetence komunikativní • Kompetence sociální a personální • Kompetence občanské • Kompetence pracovní • Kompetence digitální 	
RVP výstupy	ŠVP výstupy	Učivo
ČJS-5-4-01 objevuje a zjišťuje propojenost prvků živé a neživé přírody, princip rovnováhy přírody a nachází souvislosti mezi konečným vzhledem přírody a činností člověka	rozumí závislosti mezi živou a neživou přírodou, chápe vztahy mezi organismy	rovnováha v přírodě nerosty a horniny, půda voda a vzduch
ČJS-5-4-03 zkoumá základní společenstva ve vybraných lokalitách regionů, zdůvodní podstatné vzájemné vztahy mezi organismy	poznává základní přírodní společenstva a vztahy mezi organismy	rovnováha v přírodě životní podmínky
ČJS-5-4-04 porovnává na základě pozorování základní projevy života na konkrétních organismech, prakticky třídí organismy do známých skupin, využívá k tomu i jednoduché klíče a atlasy	rozlišuje živočichy, houby a rostliny, na základě pozorování poznává projevy života u konkrétních organismů	houby, rostliny, živočichové
ČJS-5-4-05 zhodnotí některé konkrétní činnosti člověka v přírodě a rozlišuje aktivity, které mohou prostředí i zdraví člověka podporovat nebo poškozovat	uvědomuje si vliv činnosti člověka na životní prostředí a nutnost ochrany přírody	ohleduplné chování k přírodě a ochrana přírody
ČJS-5-4-06 založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu	založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu	látky a jejich vlastnosti
ČJS-5-5-04 uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události; vnímá dopravní situaci, správně ji vyhodnotí a vyvodí odpovídající závěry pro své chování jako chodec a cyklista	uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví, vnímá dopravní situaci a správně ji vyhodnotí	osobní bezpečí, krizové situace mimořádné události a rizika ohrožení s nimi spojená
ČJS-5-5-07 rozpozná život ohrožující zranění; ošetří drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc	zvládá základy první pomoci	přivolání pomoci v případě ohrožení péče o zdraví
Průřezová témata, přesahy, souvislosti		
MEDIÁLNÍ VÝCHOVA - Práce v realizačním týmu		
Práce v realizačním týmu – redakce školního časopisu, rozhlasu, televize, utváření týmu, komunikace a spolupráce v týmu, faktory ovlivňující práci v týmu		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Ekosystémy		

Přírodověda	4. ročník	
Ekosystémy – les, pole lidské sídlo, město a vesnice, kulturní krajina		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Lidské aktivity a problémy životního prostředí		
Lidské aktivity a problémy životního prostředí		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Mezilidské vztahy		
Chování podporující dobré vztahy mezi lidmi Projevy empatie a solidarity ve vztahu k druhým Respektování práv druhých a obrana svých vlastních práv		
MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA - Kulturní diference		
Porovnání rodinných tradic a zvyků Rozdíly ve způsobu života v různých zemích		

Přírodověda	5. ročník	
Výchovné a vzdělávací strategie	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetence k učení • Kompetence k řešení problémů • Kompetence komunikativní • Kompetence sociální a personální • Kompetence občanské • Kompetence pracovní • Kompetence digitální 	
RVP výstupy	ŠVP výstupy	Učivo
ČJS-5-4-02 vysvětlí na základě elementárních poznatků o Zemi jako součásti vesmíru souvislost s rozdělením času a střídáním ročních období	chápe Zemi jako součást vesmíru a vysvětlí rozdělení času a střídání ročních období	vesmír a Země
ČJS-5-4-01 objevuje a zjišťuje propojenost prvků živé a neživé přírody, princip rovnováhy přírody a nachází souvislosti mezi konečným vzhledem přírody a činností člověka	rozumí závislosti mezi živou a neživou přírodou, chápe vztahy mezi organismy	hospodářsky významné horniny a nerosty rovnováha v přírodě
ČJS-5-4-04 porovnává na základě pozorování základní projevy života na konkrétních organismech, prakticky třídí organismy do známých skupin, využívá k tomu i jednoduché klíče a atlasy	porovnává rozmanitost podmínek života na Zemi	životní podmínky
ČJS-5-4-05 zhodnotí některé konkrétní činnosti člověka v přírodě a rozlišuje aktivity, které mohou prostředí i zdraví člověka podporovat nebo poškozovat	uvědomuje si vliv činnosti člověka na životní prostředí a nutnost ochrany přírody	ohleduplné chování k přírodě a ochrana přírody
ČJS-5-4-06 založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu	založí jednoduchý pokus, naplánuje a zdůvodní postup, vyhodnotí a vysvětlí výsledky pokusu	látky a jejich vlastnosti
ČJS-5-5-01 využívá poznatků o lidském těle k podpoře vlastního zdravého způsobu života	využívá poznatky o lidském těle k podpoře vlastního zdravého způsobu života	lidské tělo péče o zdraví
ČJS-5-5-02 rozlišuje jednotlivé	rozlišuje jednotlivé etapy lidského	lidské tělo

Přírodověda	5. ročník	
etapy lidského života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození	života a orientuje se ve vývoji dítěte před a po jeho narození	
ČJS-5-5-03 účelně plánuje svůj čas pro učení, práci, zábavu a odpočinek podle vlastních potřeb s ohledem na oprávněné nároky jiných osob	rozděluje svůj čas mezi povinnosti a zábavu s ohledem na své potřeby a potřeby jiných	péče o zdraví
ČJS-5-5-04 uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví a v modelových situacích simulujících mimořádné události; vnímá dopravní situaci, správně ji vyhodnotí a vyvodí odpovídající závěry pro své chování jako chodec a cyklista	uplatňuje účelné způsoby, chování v situacích ohrožujících zdraví, vnímá dopravní situaci a správně ji vyhodnotí	osobní bezpečí, krizové situace mimořádné události a rizika ohrožení s nimi spojena
ČJS-5-5-05 předvede v modelových situacích osvojené jednoduché způsoby odmítání návykových látek	dokáže předvést způsob odmítnutí návykových látek	návykové látky, závislosti a zdraví
ČJS-5-5-06 uplatňuje základní dovednosti a návyky související s podporou zdraví a jeho preventivní ochranou	uvědomuje si nebezpečí závislosti na život člověka a rozpozná návyky související s podporou zdraví	návykové látky, závislosti a zdraví
ČJS-5-5-07 rozpozná život ohrožující zranění; ošetří drobná poranění a zajistí lékařskou pomoc	zvládá základy první pomoci a zajistí lékařskou pomoc	péče o zdraví přivolání pomoci v případě ohrožení
Průřezová témata, přesahy, souvislosti		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Ekosystémy		
Ekosystémy – pole (význam změny okolní krajiny vlivem člověka, způsoby hospodaření), les (les v našem prostředí, význam lesa)		
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA - Lidské aktivity a problémy životního prostředí		
Lidské aktivity a problémy životního prostředí – doprava a životní prostředí, průmysl a životní prostředí, odpady a hospodaření s odpady		
OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA - Seberegulace a sebeorganizace		
Plánování vlastního studia a učení		
VÝCHOVA K MYŠLENÍ V EVROPSKÝCH A GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH - Jsme Evropané		
Vedení k respektování kulturních jinakostí a rozmanitostí doma a ve světě		
MEDIÁLNÍ VÝCHOVA - Fungování a vliv médií ve společnosti		
Porovnání různých reklamních strategií a účinků na různé cílové skupiny (děti), ochrana před reklamou		

Dotazník pro učitele 1. stupně základní školy

Dotazník k diplomové práci Sexuální výchova na 1. stupni základní školy

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
jmenuji se Marie Radičová a jsem studentkou závěrečného ročníku magisterského studia Učitelství 1. stupně základní školy na Západočeské univerzitě v Plzni. Cílem mé diplomové práce je zjistit, jak probíhá sexuální výchova na 1. stupni základní školy. Pro účely mé diplomové práce, bych Vás poprosila o vyplnění krátkého dotazníku.

Předem děkuji za vyplnění dotazníku a za Váš čas.

...

* Povinné

1. Pohlaví: *

Muž

Žena

2. Jaká je délka Vaší praxe? *

0-2 roky

3-5 let

6-10 let

11-15 let

16-20 let

21-25 let

Jiné

3. Kde se nachází základní škola, na které učíte? *

Obec - do 2 000 obyvatel

Obec - od 2 000 do 10 000 obyvatel

Obec - od 10 000 do 50 000 obyvatel

Obec - do 50 000 do 100 000 obyvatel

Obec - nad 100 000 obyvatel

4. Jakým způsobem byste definovali sexuální výchovu? *

Zadejte svoji odpověď.

5. Myslíte si, že by sexuální výchova měla probíhat pouze v rodinném prostředí? *

- Ano, pouze v rodinném prostředí
- Ne, měla by probíhat jen ve škole
- Ne, měla by probíhat v rodině i ve škole

Jiné

6. Kdo by podle Vás měl vyučovat sexuální výchovu? *

(lze vybrat více odpovědí)

- Třídní učitel
- Biolog
- Metodik prevence
- Výchovný poradce
- Sexuolog
- Doktor

Jiné

7. Od jakého ročníku podle Vás by se měla vyučovat témata z oblasti sexuální výchovy? *

1. ročník
2. ročník
3. ročník
4. ročník
5. ročník
2. stupeň

Jiné

8. Myslíte si, že sexuální výchova patří na první stupeň základní školy? *

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý/á

9. Jaké jsou nejdůležitější témata ze sexuální výchovy na prvním stupni ZŠ? - upraveno podle Raškové (2007) *

(lze vybrat více odpovědí)

- Rodina, partnerké soužití, projevy lásky
- Odlišnost mezi mužem a ženou, vztahy mezi pohlavími
- Části lidského těla, význam duševní a fyzické hygieny
- Přátelství, kamarádství
- Zamilovanost, láska, úcta, ohleduplnost
- Ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním dětí
- Základy lidské produkce (vznik, vývoj, narození)
- Rodičovství, příchod sourozence, těhotenství
- Sdělovací prostředky – násilí a sexualita v nich
- Rizika pohlavně přenosných chorob
- Sexuální chování mezi lidmi, mazlení, objímání, líbání
- Jiné

10. Ocenili byste při přípravě/realizaci sexuální výchovy pomoc odborníka? *

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

11. Pokud ano, u jakých témat byste ocenili pomoc odborníka?

Zadejte svoji odpověď.

12. Vyučujete sexuální výchovu? *

Ano

Ne

13. Při jakém předmětu zařazujete témata z oblasti sexuální výchovy? *

(lze vybrat více odpovědí)

Český jazyk

Prvouka/přírodověda

Tělesná výchova

Cizí jazyk

Jiné

14. Jaké metody používáte při výuce sexuální výchovy? *

(lze vybrat více odpovědí)

Hry (sociální, didaktické)

Řešení modelových situací

Rozhovor

Výklad a vysvětlování

Dramatizace

Práce s obrazovými materiály

Metody nácviku dovedností

Beseda s odborníky

Jiné

15. Jaké organizační formy nebo výukové modely používáte při výuce sexuální výchovy? *

(lze vybrat více odpovědí)

- Hromadná výuka (frontální)
- Individualizovaná výuka
- Individuální výuka
- Párová výuka
- Skupinová výuka
- Kooperativní výuka
- Projektová výuka

16. Jaké pomůcky a učební materiály používáte při výuce sexuální výchovy? *

(lze vybrat více odpovědí)

- Obrázky muže a ženy
- Modely pohlavních orgánů
- Vídea
- Loutky Adámka a Evičky
- Učebnice, texty
- Encyklopedie
- Jiné

17. Cítíte zájem o sexuální výchovu ze strany žáka? Projevují žáci zájem o sexuální výchovu?

*

- Ano
- Ne

18. Myslíte, že je dostatek vhodných materiálů pro výuku sexuální výchovy? *

- Ano
- Ne

19. Z jakých odborných zdrojů při výuce sexuální výchovy čerpáte? Prosím, uveďte: *

Zadejte svoji odpověď.

20. Je nějaké téma z oblasti sexuální výchovy, na kterém byste chtěli spolupracovat s rodiči? *

Zadejte svoji odpověď.

Dotazník k diplomové práci Sexuální výchova na 1. stupni základní školy

 Díky!

Vaše odpověď se odeslala.

[Odeslat další odpověď](#)

Otázky k upřesňujícímu rozhovoru

1. Jak dlouho již učíte a jakou třídu máte?
2. Co byste zahrnuli do sexuální výchovy?
3. Myslíte si, že je důležité vzdělávat své žáky v oblasti sexuální výchovy již od první třídy základní školy?
4. Jaký přínos má výuka sexuální výchovy pro žáka?
5. Máte osobní zkušenost s výukou sexuální výchovy za svou kariéru učitelky?
6. Už se Vás dítě z Vaší aktuální třídy ptalo na nějaké otázky týkající se sexuální výchovy?
7. Bylo Vám příjemné odpovídat na tyto otázky? Uveďte příklad dětské otázky.
8. Jaká témata ze sexuální výchovy by se podle Vás měla vyučovat na prvním stupni základní školy?
9. Existují nějaká témata ze sexuální výchovy, které nerada učíte a snažíte se jim vyhýbat?
10. Je naopak nějaké téma, které učíte s radostí nebo které máte ráda?
11. Jaké pomůcky a učební materiály využíváte nejčastěji při výuce sexuální výchovy?
12. Jaké organizační formy používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?
13. Jaké metody nejčastěji používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?
14. Měla by se škola s někým podílet na výuce sexuální výchovy? Uveďte s kým a jak.
15. Spolupracovali jste někdy při výuce sexuální výchovy s rodiči? Pokud ano, o jakou činnost nebo téma šlo?
16. Chcete ještě něco doplnit.

Přepisy upřesňujících rozhovorů

Učitelka č. 1:

1. Jak dlouho již učíte a jakou třídu máte?

Učím 13 let a momentálně 5. ročník ZŠ.

2. Co byste zahrnují do sexuální výchovy?

Zahrnula bych do sexuální výchovy vše, co se týká pohlaví, odlišnosti pohlaví, především pak fyziologické změny v pubertě, rodiny a vzniku rodiny, partnerských vztahů, pohlavních chorob. Vlastně se tímto tématem můžeme zabývat v mnoha různých souvislostech a při samostatně vzniklých otázkách dítěte.

3. Myslíte si, že je důležité vzdělávat své žáky v oblasti sexuální výchovy již od první třídy základní školy?

Ano, myslím. Není dobré, aby sexuální výchova obecně byla tabu.

4. Jaký přínos má výuka sexuální výchovy pro žáka?

Přínos má určitě velký. Nebojí se mluvit o svých problémech obecně, vnímá rozlišení kluk a holka, je více empaticky vůči druhému pohlaví, je toho hodně.

5. Máte osobní zkušenost s výukou sexuální výchovy za svou kariéru učitelky?

Ano, mám. Řeším vždy převážně ve 3. a 5. ročníku projektovým dnem. Ale řeším i vždy, když u dětí vyvstane jakákoliv otázka.

6. Už se Vás dítě z Vaší aktuální třídy ptalo na nějaké otázky týkající se sexuální výchovy?

Ano, je to velmi častá otázka. Je to pro děti jakési tabu, a to je vždy lákavé.

7. Bylo Vám příjemné odpovídat na tyto otázky? Uveďte příklad dětské otázky.

Rozhodně nemám problém s otázkami, naopak. Vždy je však umění ji zodpovědět s grácií a patřičně k věku dítěte. Pokládali mi otázky: "Co je to sex?", "Jak se dostane dítě do břicha maminky?"

8. Jaká témata ze sexuální výchovy by se podle Vás měla vyučovat na prvním stupni základní školy?

Nemyslím si, že je to o tématech, ale o jakési komplexnosti základních vědomostí jak výtahových, tak sexuálních. Rozhodně by se témata měla propojovat vztahově i sexuálně. Častým tématem je již zmiňované fyziologické změny u chlapců a dívek, základní sexuální pojmy, je toho hodně....

9. Existují nějaká témata ze sexuální výchovy, které nerada učíte a snažíte se jim vyhýbat?

Nemám popravdě problém s jakýmkoliv tématem. Vše, co patří k životu beru naprosto přirozeně, a tak se to snažím i podávat dětem.

10. Je naopak nějaké téma, které učíte s radostí nebo které máte ráda?

Jak jsem již psala dříve, za mě je důležitá kompletnost, a tak to i rada vysvětluji. Jednotlivá témata mi připadají vytržena z kontextu.

11. Jaké pomůcky a učební materiály využíváte nejčastěji při výuce sexuální výchovy?

Využívám lidské tělo, interaktivní tabuli s různými dětskými videi, obrázky většinou k různým přirovnáním.

12. Jaké organizační formy používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Používám různé druhy organizační formy od hromadné, práce ve dvojicích až po skupinové práce. Většinou propojuji témata, takže se pak nabízí využívat různé formy a střídat je. Nejraději mám asi skupinové práce.

13. Jaké metody nejčastěji používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Vyprávění, vysvětlování, řízený rozhovor, práce s textem, předvádění a pozorování.

14. Měla by se škola s někým podílet na výuce sexuální výchovy? Uveďte s kým a jak.

Myslím, že by to bylo fajn, je spousta odborníků, kteří umí o tomto tématu krásně mluvit a zpracovat ho. Připadalo by mi fajn například téma *Jak jsem přišel na svět* v podání porodní asistentky nebo nějakého odborníka.

15. Spolupracovali jste někdy při výuce sexuální výchovy s rodiči? Pokud ano, o jakou činnost nebo téma šlo?

Ne, zatím se mi nepoštěstilo, ale rozhodne bych to vítala.

16. Chcete ještě něco doplnit.

Ne.

Učitelka č. 2:

1. Jak dlouho již učíte a jakou třídu máte?

Učím 12 let a momentálně mám 4. třídu.

2. Co byste zahrnuli do sexuální výchovy?

Zahrnula bych do ní vše, co se týká mezilidských vztahů, přátelství, lásky, rodiny a vztahů v rodině. Poté určitě i rozdíly mezi pohlavími, zdraví nebo etická stránku sexuality.

3. Myslíte si, že je důležité vzdělávat své žáky v oblasti sexuální výchovy již od první třídy základní školy?

Určitě ano, samozřejmě dle věku dítěte.

4. Jaký přínos má výuka sexuální výchovy pro žáka?

Žák si lépe uvědomuje vztahy s okolím, může vyhodnocovat různé chování ve svém okolí, zná hranice, které by se neměly překračovat, může mu pomoci při nahlášení sexuálního obtěžování.

5. Máte osobní zkušenost s výukou sexuální výchovy za svou kariéru učitelky?

Ano.

6. Už se Vás dítě z Vaší aktuální třídy ptalo na nějaké otázky týkající se sexuální výchovy?

Ano, při probírání látky o lidském těle se mě ptaly na rozmnožování a porod.

7. Bylo Vám příjemné odpovídat na tyto otázky? Uveďte příklad dětské otázky.

Otázku jsem brala jako normální, nebyl mi rozhovor nepříjemný. Žáci se mi ptali, kde je miminko v břiše, jak se tam dostane a jak ho žena porodí.

8. Jaká témata ze sexuální výchovy by se podle Vás měla vyučovat na prvním stupni základní školy?

Jak už jsem říkala v první otázce, určitě by se měla vyučovat témata rodina a partnerství, stavba lidského těla, pohlavní rozdíly mezi mužem a ženou, vývoj jedince, péče o zdraví, etická stránka sexuality, osobní bezpečí – sexuální obtěžování, zneužívání.

9. Existují nějaká témata ze sexuální výchovy, které nerada učíte a snažíte se jim vyhýbat?

Neuvědomuji si, že bych se nějakému tématu vyhýbala.

10. Je naopak nějaké téma, které učíte s radostí nebo které máte ráda?

Asi se mi nejlépe učí vztahy, rodina, přátelství.

11. Jaké pomůcky a učební materiály využíváte nejčastěji při výuce sexuální výchovy?

Pracuji s obrázky, encyklopedií nebo prezentacemi.

12. Jaké organizační formy používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Hodně oblíbené mám skupinové práce a práce ve dvojici.

13. Jaké metody nejčastěji používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Často používám rozhovor, diskuse, brainstorming.

14. Měla by se škola s někým podílet na výuce sexuální výchovy? Uveďte s kým a jak.

Nebylo by to občas špatné. Škola by měla určitě spolupracovat s dětským sexuologem.

15. Spolupracovali jste někdy při výuce sexuální výchovy s rodiči? Pokud ano, o jakou činnost nebo téma šlo?

Ano, bylo to téma vztahy, nevhodné sexuální vyjadřování ve třídě.

16. Chcete ještě něco doplnit.

Ne.

Učitelka č. 3:

1. Jak dlouho již učíte a jakou třídu máte?

5 let, aktuálně mám 4. ročník.

2. Co byste zahrnují do sexuální výchovy?

Zahrnula bych témata týkající se mezilidských vztahů, rodiny, rozdíly mezi pohlavími.

3. Myslíte si, že je důležité vzdělávat své žáky v oblasti sexuální výchovy již od první třídy základní školy?

Ano, je to důležité. Hlavně jako prevence před různými druhy zneužívání.

4. Jaký přínos má výuka sexuální výchovy pro žáka?

Určitě má velký přínos, žák si uvědomuje odlišnosti mezi mužem a ženou a jejich významem pro společnost.

5. Máte osobní zkušenost s výukou sexuální výchovy za svou kariéru učitelky?

Ano, témata sexuální výchovy jsem probírala ve třetím a pátém ročníku.

6. Už se Vás dítě z Vaší aktuální třídy ptalo na nějaké otázky týkající se sexuální výchovy?

Ano, ptali se mně, jak se dostane miminko do břicha nebo proč se prsa jedné spolužačky mění.

7. Bylo Vám příjemné odpovídat na tyto otázky? Uveďte příklad dětské otázky.

Otázky mi nejsou nepříjemné. Ráda jim, odpovím na otázky, které zajímají. Samozřejmě, že odpovědi jsou přiměřené jejich věku.

8. Jaká témata ze sexuální výchovy by se podle Vás měla vyučovat na prvním stupni základní školy?

Určitě by to měla být témata: rodina, stavba lidského těla, vývoj jedince, zneužívání a obtěžování a také co si na veřejnosti mohou se svým tělem dělat a co naopak ne.

9. Existují nějaká témata ze sexuální výchovy, které nerada učíte a snažíte se jim vyhýbat?

Nevybavuji si, že bych se nějakému tématu vyhýbala.

10. Je naopak nějaké téma, které učíte s radostí nebo které máte ráda?

Nejlépe se mi asi učí rodina a vztahy.

11. Jaké pomůcky a učební materiály využíváte nejčastěji při výuce sexuální výchovy?

Používám obrázky, různé prezentace nebo encyklopedie, modely lidského těla, videa.

12. Jaké organizační formy používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Používám různé organizační formy. Ale nejvíce mám oblíbenou skupinovou práci.

13. Jaké metody nejčastěji používáte při výuce sexuální výchovy? Máte nějakou oblíbenou?

Žádnou oblíbenou metodu nemám. Nejčastěji používám vysvětlování, vyprávění, řízený rozhovor, brainstorming a práci s textem.

14. Měla by se škola s někým podílet na výuce sexuální výchovy? Uved'te s kým a jak.

Určitě by se škola měla podílet na výuce sexuální výchovy s nějakým odborníkem, kteří mají zkušenosti a umějí to podat správným stylem i dětem. Například by škola mohla spolupracovat na tématech o lidském těle s nějakým dětským sexuologem.

15. Spolupracovali jste někdy při výuce sexuální výchovy s rodiči? Pokud ano, o jakou činnost nebo téma šlo?

Zatím jsem ještě nedostala možnost s nimi spolupracovat. Ale občas bych uvítala spolupráci na více intimnějších tématech.

16. Chcete ještě něco doplnit.

Ne.